

Caiete Silvane

Revistă de cultură

Întruparea Domnului și înfierea omului

83

Proză scurtă de

Alexandru Vlad,
Florin Leonard
Mocanu,
Grigorie
M. Croitoru

Poeme de

Viorel Mureșan,
Ioan Pavel Azap,
Lucian Peța,
Boris Marian

Augustin Mocanu

Repertoriul
de colinde din
zonele Sălajului
și Codrului

Elena Dulgheru

Artă, comerț,
credință: Crăciunul
de pe ecrane

**Claudiu Mesaroș: Universal și
particular în istoriografia filosofică.
Problema filosofiei naționale.**

Malaxorul în imagini

Conferință Claudiu Mesaroș la CNS Zalău

Lansare de carte Emil Trif la Inspectoratul Școlar Sălaj

Concert de colinde la Plopiș, județul Sălaj

Lectură publică Ioan Pavel Azap și Alexandru Vlad la Zalău

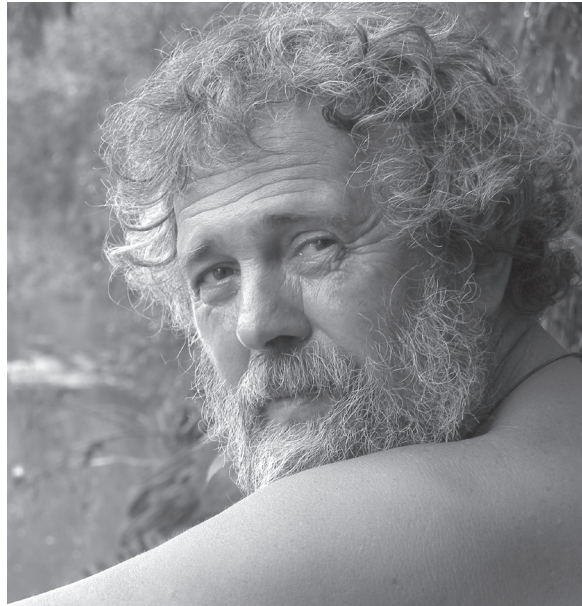

Prima ediție a Festivalului Județean de Teatru pentru Elevi, Zalău, 26-27 noiembrie 2011

Proză scurtă pentru „Caiete Silvane”

Alexandru Vlad

Scherzo

Mă pierdusem, iată, într-un Paris plini de arlechini. Cum să nu te pierzi? Era o aglomerație de festival bizar, pălării largi, șepci moi, gulere enorme. Grupurile în care ajungeam se desfăceau imediat. Iar de un personaj cu două fețe nu puteam scăpa în nici un chip, intram în ganguri, ieșeam de sub colonade, și mă descoperea de fiecare dată. „Tot tu ești?!” întrebam disperat când îl vedeam în fața mea, în urma mea, prinzându-mă iar de mână. La început păruse prietenos și curios, vag agasant, dar apoi gesturile lui au devenit tot mai posesive. Mă intercepta fără greș, se dezlipa dintr-un grup compact, dintr-un colț întunecos, indiferent dacă eram înăuntru sau afară. Avea probabil un braț mai lung, pe care îl strecura pe sub al meu. „De ce nu mă lași în plata mea? De ce eu?” Făcea un gest privindu-mă cu ochii lui triști, vag rimelați, diabolici uneori, negri ca păcura. Semnul omului care nu mai are nici un atu, nici o lescaie. „Dar nici eu nu am nimic!” îi spuneam disperat. Nu conta asta. Părea că are unele drepturi indubitabile asupra mea. Și dacă reușeam să mă eliberez se strecura iarăși de undeva din spate pe sub brațul meu, se rotea și-mi apărea cu o altă față, ca la cărțile de joc. Ba caro, ba treflă. În mișcare i-am văzut de câteva ori subsuorile goale și le-am simțit mirosul de talc. Angoasa îngroșă deja aerul lipsit de lumină. Mi-era greu să scap de el pentru că avea, cum am spus, ca o carte de joc, două fețe vag asemănătoare. Doi arlechini siamezi care se întorceau ca o ușă turnantă – nu erau practic niciodată cu spatele la mine. Exasperarea se acumula, teama îmi accelera circulația. Deciziile mele, s-o iau pe aici sau pe dincolo, se dovedeau mai devreme sau mai târziu greșite. Străzi pietruite, felinare care nu reușeau să-și arunce lumina gălbuie prea departe. Umbrele câștigau permanent, mulțimea se năștea în proximitate. Spațiul avea o consistență picturală apăsătoare. Cerul era umed și închis la culoare, vag albastrui, ca un plafon. Încercam să mă pierd în interioare spațioase, în care se intra direct din stradă, pline de bărbați cu pălăriile pe cap – probabil complotiști. Dar arlechinul meu dovedea și înăuntru aceeași dexteritate ca afară. Nu aveam nici o scăpare. De fiecare dată părea dezamăgit de noua mea tentativă de-a scăpa cu fuga. Îi vedeam ochi dați cu beladonă, scânteind cu reproș. Uneori chiar înainte de a-l vedea mă simțeam țintuit de privirile lui triste, de o tristețe insuportabilă și dureroasă, în fața căroră eram atât de panicat și de vulnerabil. Să fi fost în timpul Revoluției Franceze? A, nu se poate, ce să fi avut arlechinii cu Revoluția Franceză? Ce să fi avut eu cu Revoluția Franceză? Și porțiuni întregi din viitorul meu dispăreau pe rând, de fapt mi se ștergea vagul sentiment al viitorului. Singurul viitor care-mi rămânea era următoarea respirație, actul de-a trage aer în piept, dar nici asta nu era sigur.

Întruparea Domnului și înfierea omului

(Icoana Rugului aprins de la mănăstirea Antim)

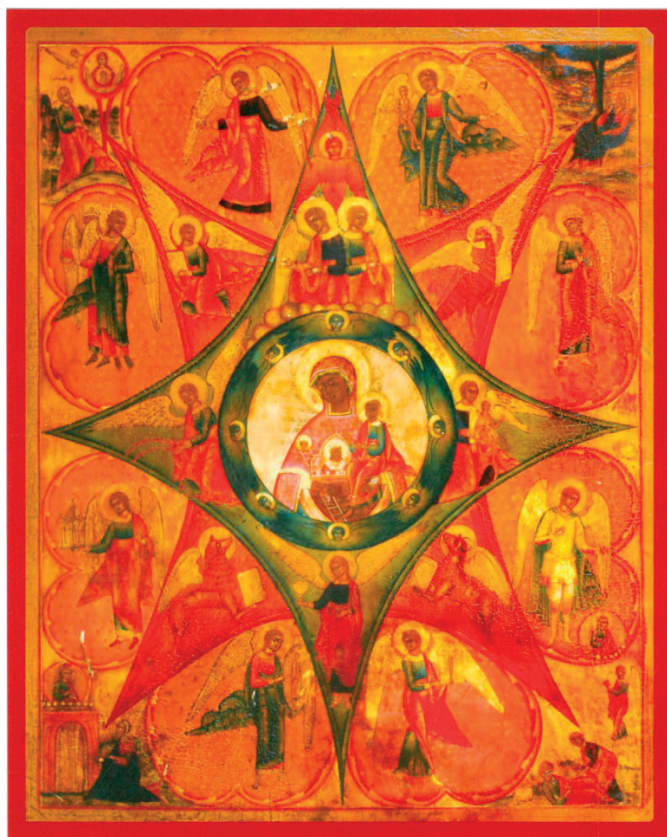

Fig.1 Icoana Rugului aprins de la mănăstirea Antim

În biserica mănăstirii Antim, pe iconostasul mic dinspre ușa de nord a altarului, stă smerită o icoană unică. Este *Rugul aprins* adus de la mănăstirea Optina din Rusia de ieromonahul Ioan Culăghin în anul 1945.

Aceasta este perechea văzută, mai bine-zis *syzygia* antemergătoare, a Imnului-acatist *Rugul aprins* închinat Maicii Domnului de ieroschimonahul Daniil.

Icoana cuprinde pedagogia și răpirea *vederii* duhovnicești în cerurile cele mai înalte, în vreme ce Imnul-acatist îmbată *auzul* cu Vinul Verbului făcut trup – *Verbum caro factum est*.

Cele două porți principale ale inimii, vederea și auzul, distincte dar nu separate, se deschid una pe alta la bătăile Duhului și se împodobesc cu toată splendoarea ca să-L primească „pe Cel nevăzut înconjurat de cetele îngerești. Aleluia. Aleluia. Aleluia”.

Așa cum scrisoarea părintelui Ioan Culăghin este un testament scris pentru fiii lui duhovnicești din *Rugul aprins* la căldura căruia mulți alți înfrigați se încălzesc, așa și icoana Rugului aprins, pentru cei spre care își revarsă milele este tot o moștenire spirituală lăsată de același părinte Ioan. Aici ne-am putea gândi la funcția sacerdotală a numelui Ioan care printr-un alt fel de apostol a lăsat o alt fel de epistolă. Verigile acestui lanț tradițional, de la apostolul Iubirii până la un părinte străin trimis să împărțasească binecuvântări purtătoare de har, se fac

cunoscute celor pe care îi înlanțuie în același cortegiu nupțial spre cămara împodobită a Mântuitorului.

Ar fi oare prea abrupt să spunem că icoana *Rugului aprins* este adevărata secțiune de aur, secțiunea transversală prin Inima Veșniciei?

Credem că nu. Dacă exprimarea „secțiune transversală” ni se pare prea abstractă, putem s-o numim mai teologic „icoana cerurilor deschise”.

Este o icoană care pentru a fi descoperită cu adevărat se dezvăluie atât de treptat privirii încât de cele mai multe ori nici nu o vedem. Știm că *acolo* este locul Maicii Domnului dar ne temem să-i simțim beatitudinile sau sfășierile.

Dacă întredeschidem totuși ochii, văpăile care irump din ea aproape ne orbesc. În timpul închinării ne refugiem cu ochii închiși – ai minții – în luminișul din mijlocul icoanei, în cercul aurit din vârful inimii unde stă Fecioara cu Pruncul.

Fig. 2 Cercul aurit unde stă Fecioara cu Pruncul

Dar chiar și acolo, în fața ei, în inima ei, nu îndurăm privirea Ochiului care ne vede. Ochiul rotund, căci larg deschis. Total deschis. „Ochiul sfericității infinite”¹.

Icoana aceasta a aprins multe minți și multe inimi de-a lungul timpului iar scânteile care mai pâlpâie ard și azi grămezi de vreascuri și mormane de spini aduse pe vatra Antimului. Nu ar mai fi cazul să spunem că, arși și goliți de eroarea care îngreuna și împungea conștiința, spinii păcatelor își recapătă, după incendiul spiritual, conturul pur al inteljecțiunilor.

În timpul slujbei ne lăsăm absorbiți, priviți, căci icoana, pe măsură ce se vede, se și sustrage privirii noastre pentru a ne atrage înlanțul ei. Este nevoie de o curiozitate spirituală aproape temerară pentru a distinge realitățile acoperite ale acestei icoane atât de complexe.

Simplificând la maximum posibil, incintele geometrice ale Rugului aprins în această icoană sunt următoarele:

1. Incinta rotundă, centrală, cu fond de aur (Fig.2). În

imnul-acatist îi corespunde cântarea „Fecioară, Preacurată Maică, / Ochiul cel dinlăuntru, / Deschis în rotundul zărilor toate / Inima, centru învins de străvezimea / Stărilor curate” (Icosul al V-lea). Tainele acestei incinte rămân în veci de îngeri nepătrunse.

2. Inelul cu capete – rațiuni pure – și aripi mișcate inteligibil de îngeri. Să semnifice oare acest inel de culoare verde și arhetipul angelic al *liniei virida gyrat universum*? Să fie acesta brâul care separă dar și unește Cerul cel mai de Sus al celor de neînțeleș cu cerurile inteligențelor îngerești? (Fig.3 inelul)

Fig.3 Incinta inelară.

3. Incinta rombică verticalizată, *îngerească*, locuită de îngeri cu statură întregă.

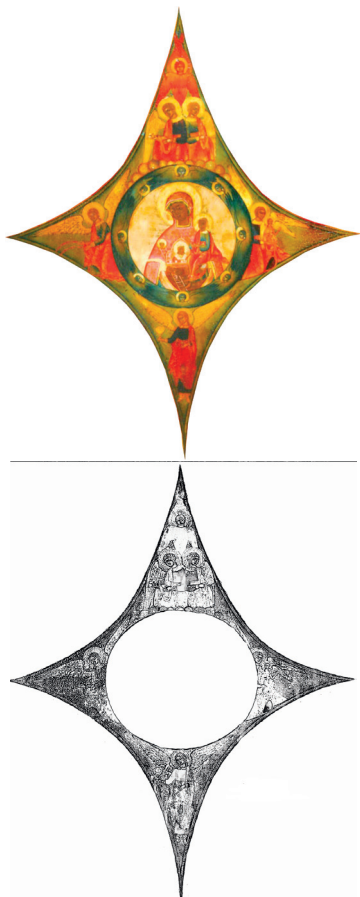

Fig.4 Incinta rombică verticalizată

4. Incinta rombică, orizontalizată, care are în colțuri cele patru ființe din viziunea lui Ezechiel este incinta *doctrinară*, deoarece fiecare ființă înaripată ține cu grijă o carte închisă cu coperti aurii. Cărțile sunt închise nu pentru că nu ar fi fost scrise sau nu ar fi fost citite, ci pentru că nu li se mai poate adăuga nimic fiind încheiate (Fig.5)

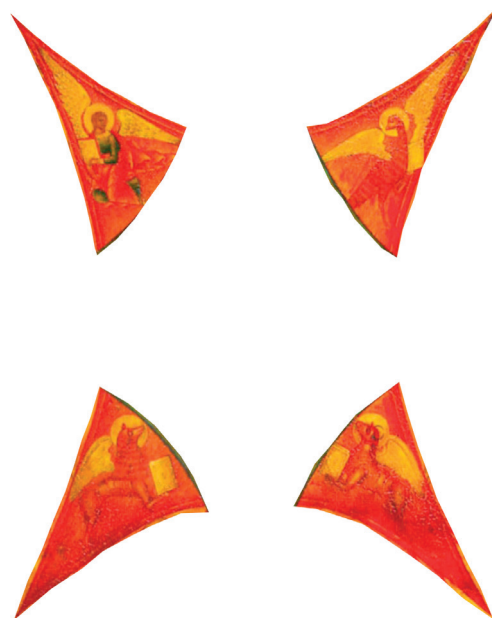

Fig.5 Incinta rombică orizontalizată (doctrinară)

Evangelhiștii Noului Testament, reprezentați de aceste ființe, dețin în mod explicit doctrina imuabilă din care nu se va schimba nici o *iotă* până la sfârșitul veacurilor (Fig. 5)

Fig. 6 Incinta cordială

5. Incinta *cordială* (Fig.6) în formă de inimi care, sprijinită de ultimele două stări anterioare, *îngerească* și *doctrinară*, mărginește forma unei Roze plenar înflorite.

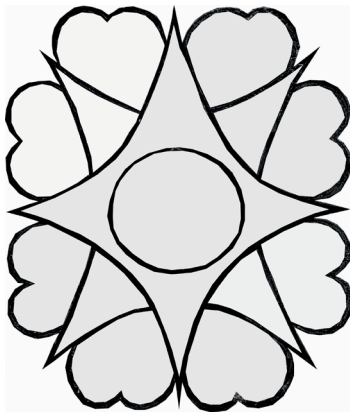

Fig.7 Geometrizarea Rozei

Putem astfel vedea că avem de-a face cu „geometrizarea Rozei” (Fig.7). Acea Roză care semnifică Posibilitatea universală a stărilor multiple ale ființei. Mai exact spus, în limbajul *fedelilor d'amore*, Roza stărilor multiple ale Iubirii „căci Dumnezeu nostru este Iubire”. Cu specificarea că în această icoană „se străvăd” stările informale, adică cele de dincolo de ceea ce se cheamă *micile mistere*, căci în incintele *Rugului aprins* întâlnim numai ființe cu chip îngeresc sau purtate de îngeri. Acestea aparțin încă cinului *mikroprosopon* - mikroprosopon. În același timp însă ele sunt inserate în marea schemă a Rozei geometrizzate, *schima* neinserată, *Makroprosopon* - Makroprosopon. De aceea, această reprezentare este o icoană a *marilor mistere*, numite *arcan*e sau *misteriile Duhului* în limbajul sfinților părinți, care nu se dezvăluie decât prin „aprinșă descoperire”, adică prin „ardere de tot”.

Fig. 8 Petalele de carne glorioasă

„Străvezimea” petalelor de carne glorioasă din starea cordială (Fig.8) este luminată de privirea Ochiului dinlăuntru care Însuși pe Sine se învinge în kenoza divină. „Centru învins de străvezimea / stărilor curate”. Mandorla iubirii își picură lacrima rotundă să ne curețe „pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră...” astfel încât să auzim muzica inimilor: „Fericiți cei curați cu inima căci aceia vor vedea pe Dumnezeu”.

În zenitul și nadirul icoanei sunt unghiurile ascuțite ale rombului îngeresc, spinii transfigurați din coroana Mântuitorului.

Unghiurile incintei doctrinare, orizontalizate, generează și exemplifică patru scene reprezentative pentru spiritualitatea ființei: Scara lui Iacob în dreapta jos (Fig.9), Arborele lui Iesei în dreapta sus (Fig.10), Rugul aprins în stânga sus (Fig.11) și Poarta zidită a Ierusalimului, stânga jos (Fig.12).

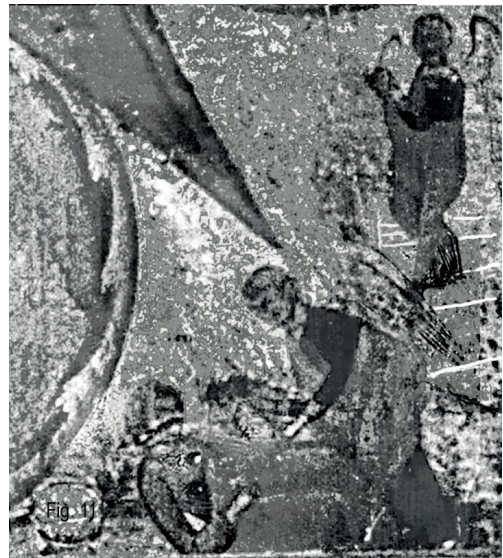

Fig. 9 Scara lui Iacob

Fig.10 Arborele lui Iesei

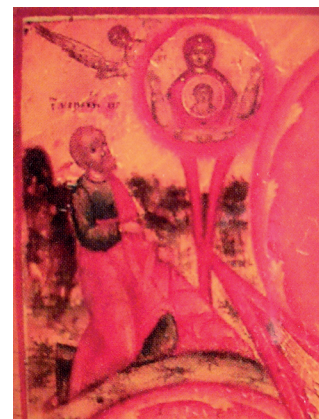

Fig.11 Rugul aprins de pe Horeb

Fig.12 Poarta zidită a Ierusalimului

Cele patru reprezentări din colțurile icoanei par să subli-meze etapele principale ale micilor mistere. Drumul ființei prin stările succesive, chiar dacă nu spațiale sau temporale, nu poate ajunge în propriul centru al omului edenic, unde traseul se verticalizează, decât numai parcurgând treaptă cu treaptă Scara lui Iacob (Fig.9), creangă cu creangă ramurile de veacuri ale Arborelui lui Iesei (Fig.10) și văzând prin ochi de profet vârful Horebului (Fig.11). Trecerea prin poarta zidită a Ierusalimului (Fig.12), care desparte cele de *aici* de cele de *dincolo*, nu poate fi făcută decât de viețuitorii „lepădării de sine” care nu mai au nici o greutate și nici o împiedicare.

Apoi, - un *apoi* care nu mai aparține cronologiei, ierarhiile îngerești sunt misionate cu purtarea sufletelor în lăcașurile harice „pregătite lor de la întemeierea lumii”.

Până atunci însă, până când îngerii își vor purta sufletele la lăcașurile spirituale, în semisfera nevăzută și *subiacentă* a acestei icoane, se petrec evenimente care pregătesc ființa pornită pe drumul „lepădării de sine”. Putem și noi privi aceste evenimente prin ochianul ființial pe care îl datorăm lui Vasile Lovinescu: „Rugul de spini e corpul nostru, focul e vehiculul nostru subtil. Vocea (auzită de Moise) e planul spiritual, causal. Imediat ce am ordonat cele trei stări în noi, adică le-am subordonat una alteia, pe cea inferioară celei superioare, și le-am suprapus, făcându-le să le coincidă centrele, Vocea, suflul al identității („Eyah asher Eyah” – „Eu sunt Cel ce sunt”), se face auzită în cele trei lumi. (...) Un foc, ca să ardă trebuie însuflețit și de un curent de aer (...) și ceea ce ațâță focul și-i dă continuitate în cele trei lumi este Suflul, care unește lumile între ele, le dă omogenitate și continuitate și, mai mult, le dă o impulsione ascendentă prin direcția lui naturală spre Zenit. Imediat ce-am determinat în noi un ax vertical, al cărui fruct, în vârful lui, este Soarele sau Steaua polară (simbolism zodiacal sau polar), suflul, difuz și împrăștiat până atunci (e mereu aici vorba de *răsuflul* stării umane n.n.), se structurează într-o coloană verticală, potolește agitația gândurilor și aprinde cu încetul focul (să nu uităm că acest foc e vehiculul subtil al ființei n.n.) de pe Rugul arzător care e ființa noastră, foc care e robul umidului dar pe care suflul ascendent îl usucă pe încetul, până când izbucnește incendiul ce conflagează cele trei lumi. (...) Cu cele trei lumi ale noastre se construiește astfel un altar sacrificial, cu un horn („cele trei centre suprapuse”) care trage bine în centrul lui; atunci focul, care e o latență chiar în

mijlocul mlaștinilor, își topește cojile umede și izbucnește”².

Vasile Lovinescu în demersul lui, infinitezimal dozat intelectual, arată chiar centrul stării umane: „Horebul e prin excelență în inima noastră; totuși e permis să-i vedem vârful care emerge în creștetul capului nostru (...) focul umed, imanent nu poate fi însuflețit decât de un Foc supraesențial, transcendent, care nu cere altceva decât să coboare în lumea noastră, ca să se unească cu focul din exil (...) Acest Foc restabilit în integralitatea lui este Euharistia cerească din care se hrănesc îngerii”³. „A răspuns Ioan tuturor zicând: „Eu vă botez cu apă, dar vine Cel (...) ce vă va boteza cu Duh Sfânt și cu Foc”⁴. „Foc am venit să arunc pe pământ și cât aș vrea să fie acum aprins”⁵.

După această privire în athanorul acoperit de icoana Rugului aprins, ne întorcem la reperatele din harta spirituală a Ființei, *O ON*. Căci, așa cum imnul-acatist al *Rugului aprins* și scrisoarea testamentară a părintelui Ioan Culăghin sunt ghiduri pentru traseul duhovnicesc, așa și icoana ființei *O ON* dezvăluie în incintele ei semnificații epifanice pentru pelerinul în Cer.

Numai în *toposul* circular (Fig.2), unde cel ajuns este înfiat de Maica lui Dumnezeu cu Pruncul, încetează orice pelerinaj. Așa spunea, altădată, Vasile Lovinescu referindu-se la cei care își închină Crucii roză inimii: „nemaivând nici un pelerinaj de făcut, exterior și interior, nici o deplasare spre calitate, căci polul substanțial s-a resorbit complet în polul esențial, Biserica este pretutindeni”⁶. „Constituie, tăcut, locul și momentul de reunire în Duh a tuturor celor ce au fost binecuvântați cu darul trăirii și cunoașterii isihaste”⁷ scrie și Andrei Scrima, citându-l pe părintele Ioan Culăghin când vorbea despre sărbătoarea Rugului.

Elogiul aceleiași comuniuni îl face Acatistul Rugului aprins: „Cât ne uimim Preacurată, / fiindcă numai în tine / ca niciodată, inima omului / cu inima Domnului / au bătut și bat laolaltă” (Condacul al VI-lea).

În călătoria inimii din icoana Rugului aprins se aude litania pelerinilor: „Primește-ne ca pe niște pietre ale vieții, / dornice de bucuriile dimineții (aspirațiile către esențele aurora ale începuturilor) / Dimineții celei neînserate, / Și zidește-ne cu inimi noi și curate” (*Imnul-acatist Rugul aprins*, Icos1).

Pentru litogeneza spirituală cităm iarăși pe Vasile Lovinescu: „Trimitem în sus o aspirațiune (dorul de „bucuriile dimineții”) și se întoarce un înger. Se stabilește între noi și Cer scara lui Iacob, având jos, ca punct de plecare, un Bethel, ființa noastră, o piatră („primește-ne ca pe niște pietre”) din care ies îngerii care se ridică în cer...”⁸.

Ondulațiile simetrice ale inimilor (Fig.6) amintesc de „țărmarile” apărute *in illo tempore*, când, pentru a crea din iubire lumea, „Dumnezeu s-a retras asemenea unei mări”. Acest gest supraontologic dinaintea apariției marilor luminători confirmă, prin cardiognozia isihastilor, că în icoana Rugului aprins „evenimentele” se petrec în lumina increată.

Cele opt inimi (Fig.8), care în altă stare sunt poate împietrite, arată în icoană numărul deplin de vieți din care Dumnezeu nu are nici una de pierdut.

Fiecare inimă din incinta cordială care mărginește *Roza mistica* este zidită în infinitatea dinamică de inimi ale Posibilității universale. Totodată, aceste inimi sunt și stațiunile spirituale, *maqamurile* aceleiași ființe – *O ON* – în domeniul informal al străvezimii totale: „Stationes in cordesuo dispo-suit” – „(Bărbatul înțelept) sușuri în inima sa și-a pus”⁹.

Îngerul rector al fiecărei stațiuni schimbă odată cu culorile îmbrăcăminții – roșu, verde, auriu, și funcțiile. El menține în echilibru și arcuiește cu aripile sale micile ambarcațiuni care navighează în jurul stelei fixe în care se ascunde Soarele. *Latet Sol in sidere*.

Căci observăm, la un moment dat, când ne-am obișnuit ochii cu lumina neînserată a Rugului, că în fața noastră strălucește steaua cu cele opt colțuri ale măsurii desăvârșite (Fig. 13)

Fig.13 Ogdoadă

Soarele nostru, pruncul divin se ascunde la inima stelei – Stella Maris – cum este uneori numită Maica Domnului în navigația spirituală.

„Bucură-te Măsura a opta a Împărăției din noi” (*Imnul-acatist Rugul aprins, Icos1*).

Ajungând la arătarea *Măsurii desăvârșite* se impune recitarea paginilor scrise în lumina sinaitică de către părintele Andrei Scrima¹⁰. „O vastă și străveche tradiție propune drept icoană a Întrupării – a coborării Logosului în trupul Fecioarei – tocmai viziunea de pe Horeb. Întruparea e noetic reprezentată ca efectuarea viziunii Rugului aprins, descifrat așadar în dimensiunea ad-venirii sale profetice. Conform canoanelor *Ermîniei*, imaginea centrală a icoanei Rugului aprins, *Theotokos*, e integrată unei structuri octave, asemănătoare unei stele în

opt: echivalent figurat al *Ogdoadei*, corelată *veacului al optulea sau zilei a opta*, duminica – poartă a eternității deschisă încă de aici”. Această „poartă strămtă” a Rugului este punctul de intersecție al lumilor în Crucea care se desface (rombul vertical, pântecelul Crucii) să ne primească, să ne soarbă prin Ființa însăși în „Viul Absolut al Vieții de dincolo chiar și de Ființă”, cum denumește Andrei Scrima versantul spiritual al tradiției răsăritene a Rugului aprins. Pentru „structurarea cunoașterii” Rugului de pe Horeb, Andrei Scrima distinge două versante spirituale, considerând că tradiției apusene i-a revenit funcțiunea de organizare istorică a Ființei – iconomia ei, adică forma dinamică a existenței (...), iar Viul-Absolut care excede Ființa, acel *dincolo* chiar și de Ființă (...), regăsește versantul oriental al Rugului.

Aceeași metafizică Vie o găsim exprimată și la Nicolaus Cusanus în dialogul despre Dumnezeu ascuns:

Păgânul: „Atunci nici Ființa nu i s-ar aplica lui Dumnezeu”.

Creștinul: „Ai dreptate”

Păgânul: „Deci El este Neființă”

Creștinul „Nu se poate spune nici că este neființă, nici că nu este neființă și nici că este și nu este în același timp Neființă. El este originea tuturor începuturilor celor ce sunt și celor ce nu sunt”¹¹.

Revenim acum la geometria sacră a icoanei de la Antim pentru că spun părinții: „Poarta invizibilului trebuie să fie vizibilă”

Fig. 14 Ingerul care arată ființa nuda în inima din stânga jos

În stânga, jos, este inima locuită de îngerul care arată cu mâna dreaptă spre un vas, un platou ușor adâncit și alungit pe care îl poartă pe brațul și aripa stângă.

Dacă ascuțim privirea distingem în acest vas o siluetă umană goală cu capul aureolat. Vasul este ținut vertical și nu este acoperit, semn că lucrarea spirituală a ființei pe care o conține este perfectă iar ființa indestructibilă. Poate chiar vasul, în întregime, este o aureolă în jurul ființei nude – *tota puri* – despuiate de orice fel de superfluitate, de orice fel de determinație și de orice fel de distinctivitate, pe care îngerul o aduce și o arată ca ofrandă desăvârșită pe altarul Rugului sacru. Căldura și flăcările focului subteran din micul athanor au topit și au ars toate diferențele și toate excelențele relative ale individualității. A rămas practic, din ființă, numai contu-

rul, schema umană în care văpăile Rugului sacru vor opera transfigurări și transformări chiar în sensul absolut al cuvântului, al trecerii „dincolo de orice formă” când adierile Duhului vor alipi natura omenească de însăși natura divină.

În această inimă poate să fie Îngerul cu funcția de păzitor care arată sufletul pur pe care îl are în grijă.

Poate că Îngerul ține sufletul nemuritor după exemplul Domnului Iisus care ține în mâini sufletul Maicii Sale la mutarea ei în Cer.

Impresionat de icoana Adormirii Maicii lui Dumnezeu, un tânăr teolog a numit odată această icoană *Sufletețul*.

În icoana Rugului, Îngerul păzitor – pereche și replică informală - pogorât la Botez poate că arată acest *Sufletețel* și după modelul sfântului Ioan Botezătorul, care își arată pe tipșie propriul cap, iar uneori întregul corp, tăiat sau transfigurat în Hristos.

Ar fi permis, atunci, să ne gândim că Îngerul însuși este Ființa care-și arată *forma* pură sau sublimul ei proiect, *luzul*, sămburele de lumină din care se urzește?

Așa vom înțelege poate mai bine ce vrea să ne transmită imnograful martirizat la Aiud în icosul al 3-lea: „... călătorie prin care Duhul în sânge ne bate / ... însingurare în care cerul din inimă izbucnește / ... limpezime în care îngerul în trup ni se urzește...”. Prin această *urzire* îngerească în trupul omului, imnul-acatist arată nu numai vecinătatea harică dintre înger și om, ci dezvăluie în trei cuvinte „Duh..., inimă..., trup” și continuitatea spirituală implacabilă între stările multiple ale Ființei.

La această continuitate se referă și Vasile Lovinescu atunci când spune că Focul restabilit prin unirea „focului din exil” (subtilul stării umane) cu „Focul supraesențial” dă „Euharistia cerească din care se hrănesc (deci se „urzesc” n.n.) îngerii”¹².

În inima alăturată din dreapta-jos, silueta umană este ținută tot vertical, dar într-un chivot (Fig. 15).

Fig. 15 Inima din dreapta-jos, unde stă îngerul care ține ființa nuda în chivot

Mai greu se poate spune, deși se poate bănuși cu destulă siguranță, că îngerul din inima de deasupra porții Ierusalimului ține în chivotul asemănător aceeași ființă pe care noi nu o zărim. Înclinarea smerită a îngerului arată că în chivotul pe care îl poartă în mâna dreaptă se află o prezență în a cărei slujire este angajat cu totul.

Fig. 16 Inima de deasupra porții Ierusalimului unde stă îngerul cu chivotul în mâna dreaptă

Între cele două inimi de jos, în unghiul rombului vertical stă un înger care în mâna dreaptă ține un potir plin, cu conținut auriu, iar în stânga o cădelniță (Fig. 17)

Fig. 17 Îngerul dintre cele două inimi de jos

Îngerul privește cu atenție și este îndreptat spre ființa nuda prezentată în mica mandorlă ovală de jos. El ar putea isca o întreagă geometrie polară, căci brațele sale cu cele două obiecte sacre – potirul înălțat și potirul suspendat (cădelnița) ar putea deveni tangente la mica mandorlă însuflețită atunci când ea s-ar înălța sau când îngerul s-ar pogori spre ea din incinta sa.

Nu știm cum se petrec aceste salturi, aceste îmbrățișări peste abisurile învăpăiate care despart incintele, dar regăsim ființa nudă, de data aceasta foarte bine conturată – putem spune împlinită și înaripată – pe brațul drept al îngerului (Fig.18) din inima de sus din dreapta.

Fig. 18 Inima din dreapta-sus în care stă îngerul ce poartă pe brațul drept ființa nudă

Îngerul care o poartă ține în mâna stângă potirul plin și înainteașă plutind, ca pe puntea unei corăbii, pe latura înclinată a rombului orizontal spre intersecția cu planul rombului vertical.

Vis-a-vis, din cealaltă inimă de sus îl întâmpină un înger îmbrăcat complementar, cu brațele larg deschise, ținând în fiecare mână câte un potir (Fig. 19).

Fig. 19 Inima din stânga-sus unde stă îngerul cu potire în mâini

Apropiindu-ne de cercul de lumină recunoaștem ființa nudă, înaripată, parțial acoperită cu o crișnă de botez, în stânga Maicii Domnului, dincoace de inelul cu capete de îngeri, aflată în brațele unui înger ingenuchiat (Fig. 20).

Fig. 20 Ființa nudă în brațele îngerului sprijinit de incinta inelară

S-ar părea că mai înlăuntru nu se poate pătrunde.

Și totuși... îndrăzneala credinței creștine este nemărginită.

Domnul Hristos ne-a îndemnat: „Îndrăzniți, Eu am biruit lumea!” Lumea „biruită” este, de obicei, considerată lumea imediată, corporală sau materială, învinsă prin asceze concrete iar în cazuri mai rare este socotită „biruită” și lumea patimilor de pe tărâmul războiului nevăzut. Dar Fiul lui Dumnezeu fiind și Fiu al Omului a biruit lumea întregă, cu toate regiunile ei, cele materiale și cele nemateriale, cele văzute și cele nevăzute, cele întunecate și cele luminate și cele supra-luminate.

Îndemnul „Îndrăzniți, Eu am biruit lumea!” ne îngăduie să vedem că la sânul Maicii lui Dumnezeu înscrisă în Ochiul dumnezeirii se află trei ființe (Fig.21).

Fig.21 Incinta înfierii

Într-una îl recunoaștem pe Domnul Iisus-prunc, *Emmanuel*, stând pe brațul stâng al Maicii Sale și dând marea binecuvântare sacerdotală cu mâna dreaptă. Pe nimbul capului

Său se deslușesc însemnele pe care numai El le poartă: *O On*.

În Chipul central îl recunoaștem pe Domnul Hristos în ipostaza de bărbat desăvârșit îmbrăcat în odăjdii și formând ceea ce se cheamă „Icoana de taină” a creștinismului zugrăvită de cele mai multe ori pe bolta altarului și reprezentând-o pe Maica Domnului ca pe însăși Biserica în care slujește Marele Preot, Hristos.

Vedem apoi, pe umărul drept al Maicii Domnului, o siluetă mică, abia ghicită cu capul înconjurat de un nimb mai mic decât celelalte și fără nici un însemn. Pe umeri are rezemată o scară. Maica Domnului însăși îmbrățișează mica ființă și sprijină cu mâna scara.

Scara tăinuită a Împărăției cerești!

Scara cu pragul în adâncul întunericului (Fig. 9) și cu capătul de sus la luceafărul de pe umărul Maicii Domnului!

„Bucură-te tu scară cu pragul în inima ce se închină / ... Bucură-te străină străfulgerare spre capul scării negrăite / Bucură-te vederea în duh a tainelor necovârșite” (*Imnul-acatist Rugul aprins*, Icosul VI).

Privirea Maicii Domnului, ascunsă cu totul în inima ei, se îndreaptă spre noul ei fiu. Cel *făcut* nu născut, dar prin iubire dumnezeiască *înfiat*. Cel *făcut* nu născut, dar pentru asemănarea dumnezeiască „zămislit de Har”.

Zice melodul mult-pătimitor pentru dragostea Maicii pururea Fecioară: „Bucură-te, Blândețe prin care am ajuns Emanuelului frate! / Bucură-te, Pătrundere și Împăcare cu firea noastră robită! / Bucură-te, Liniște care cu Numele Aminului ne-am plinit” (*Imnul-acatist Rugul aprins*, Icosul al III-lea). Amin.

Mărturisirea înfierii - „Doamne Iisuse Hristoase, Mirele inimii noastre blând / Sunt și eu din neamul Prea Curatei, / Vlăstar *înfiat* de curând” - se întâlnește cu declarația Apostolului: „și pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: „Avva, Părinte!”¹³ și căpătăm încrederea în câștigarea definitivă a stării christice: „Bucură-te, spadă oblăduitoare a predaniei isihaste / Bucură-te *garanta nemuritoare a înfierilor noastre*”.

Când laudele sunt adresate apostolului Iubirii, sfântul Ioan Evanghelistul, pe care îl cheamă „Arzătorul Sfânt”, ieroschimonașul Daniil dezvăluie lămurit începutul - *initio* - și metoda - *met'hodos* „mergerea pe cale și împreună cu ea” a transiterii influenței harice: „Binecuvântare, cruce peste creștet sădită (altoiul neofitului) / Punerea mâinilor în creștet mintea ne-o luminează / Și la virginitatea Cerului *ne înfiază* / (...) Bucură-te al prezviterilor celor albi (puri) centenar cunună, / Bucură-te al-Predaniei celei arcane verigă străbună”. Neofitul cere protecția și colaborarea sfântului: „Apără-mă să-mi ții viu văpaia arcană / Litania Numelui de foc cu dulceți de mană”.

În *Imnul-acatist al sfântului Ioan Evanghelistul* ni se spune explicit că pentru *înfiere* Binecuvântarea constă în transmiterea vibrației spirituale care este numită „Sfântul Fior, darul cel rar / Răsufletul cel larg al odihnitului zbor”.

Sihastrul-melod, care s-a cucerit pe sine pentru cinul îngeresc al Împărăției, afirmă în *Imnul-acatist al Rugului aprins* nu numai starea îngerească, ci și aceea a Identității treimice: „Bucură-te că ajungând îngeri în trup, toți ne vom îndumnezei, / La stadia unitivă, treimic toți vom hori”.

Totodată, prin pictorul necunoscut al icoanei de la Antim, se face văzută, în centrul icoanei, sublima perfecțiune circulară a „stadii unitive” la care ajung ființele care „treimic vor hori”.

Identitatea organică, mărturisită de Sf. Pavel - „nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine”¹⁴ - *identitatea funcțională*, proclamată de Meister Eckhart - „ochiul meu și ochiul lui Dumnezeu sunt un singur ochi și o singură vedere și o

singură cunoaștere și o singură iubire”¹⁵ - și *identitatea prin înfiere*, dezvăluită ochilor în icoana Ființei *O ON*, care arde dar nu se mistuie, converg către preamînunata și dincolo de orice înțelegere *doctrină a înfierii și a asemănării* mărturisită de „Arzătorul Sfânt” care a primit cunoșterea fără ocolișuri din inima lui Dumnezeu la Cina cea de taină: „Vedeți ce fel de iubire ne-a dăruit nouă Tatăl, ca să ne numim fii ai lui Dumnezeu și suntem (...) Iubiților, acum suntem fii ai lui Dumnezeu și ce vom fi nu s-a arătat până acum. Știm că dacă El se va arăta, noi vom fi asemenea Lui”¹⁶.

Încă și părinții din cortegiul celor care păstrează cu sfințenie până la sfârșitul veacurilor Calea, Adevărul și Viața spun despre Focul și despre Lumina și despre îndumnezeirea creștinului: „la început l-a curățit cu Focul Său pre iubitorul, străluminându-i apoi mintea prin lumina Lui și făcându-l apoi, *prin îndumnezeire*, asemenea cu El” (Sf. Ioan Scărarul citat de Nichifor cel din singurătate).

Dacă deci, prin iubirea lui Dumnezeu se face înfierea și prin înfiere se ajunge la identitate, cu cât de negrăit mai mult și dincolo de orice înțelegere este *asemănarea* care se face prin îndumnezeire?

„Sunt și alte multe lucruri” care se văd¹⁷ în icoana Rugului aprins de la Antim, unele cu ochiul liber al inimii, altele prin auzirea imnului-acatist al Maicii Domnului, dar „dacă s-ar scrie cu de-amănuntul despre ele, lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar scrie”¹⁸.

Dumnezeului nostru slavă!

Roxana CRISTIAN

¹ Nicolaus Cusanus, citat de Anca Manolescu în prefața la *Pacea între religii, Humanitas*, 2008

² Vasile Lovinescu, *Jurnal alchimic*, Institutul European, Iași, 1994

³ op. cit.

⁴ Luca, 3, 16

⁵ Luca, 12, 49

⁶ Vasile Lovinescu, *Jurnal alchimic*, Institutul European, Iași, 1994

⁷ Andrei Scrima, *Timpul Rugului aprins*, Humanitas, 1996

⁸ Vasile Lovinescu, op. cit.

⁹ Psalmi, 83, 6

¹⁰ Andrei Scrima, op. cit.

¹¹ Nicolaus Cusanus *Despre Dumnezeu ascuns*, Humanitas, 2008 traducere de Bogdan Tătaru-Cazaban

¹² Vasile Lovinescu, op. cit.

¹³ Galateni, 4, 6

¹⁴ Galateni, 2, 20

¹⁵ Meister Eckhart, *Predica (germană) nr. 12*, citat de Anca Manolescu în *Prefața la Pacea între religii*, Nicolaus Cusanus, Humanitas, 2008

¹⁶ 1 Ioan, 3, 1-2

¹⁷ Îngerul-militar care locuiește în inima care are într-un medalion chipul aureolat al unei ființe care pare ca a urcat scara lui Iacov. Sferile rânduite la diverse niveluri: 8 sfere deasupra porții zidite a Ierusalimului, 9 sfere pe partea interioară a medalionului din inima îngerului-militar, 12 sfere în partea de sus a incintei inelare. Inima în care locuiesc doi îngeri. Unghiul în care stau trei îngeri. Îngerul care ține coarnele unui plug. Culorile icoanei: roșu, verde, auriu. Etc.

¹⁸ Ioan, 21, 25

Artă, comerț, credință: Crăciunul de pe ecrane

De Crăciun se vinde orice, inclusiv filme, basme și alte jucării, mai ales dacă au un ambalaj de sezon. În ajunul sărbătorilor iernii, marile case de producție programează lansări de filme tematice; multe s-ar prăbuși imediat în altă perioadă a anului: publicul este mai îngăduitor de sărbători, spiritul critic intră în vacanță, iar sensibilitatea noastră e gata să primească aproape orice, dacă eticheta poartă marca lui Moș Crăciun.

Dar există și filme "nemuritoare", intrate în topul celor mai îndrăgite pelicule de Crăciun, iar astăzi vom vorbi despre două dintre acestea.

"O viață minunată" / "It's A Wonderful Life" (r. Frank Capra, 1946) și **"O poveste de Crăciun" / "A Christmas Carol"** (r. Robert Zemeckis, 2009) sunt realizate la interval de o jumătate de veac și ceva în aceeași cetate a Hollywoodului. Au la bază povești simple, moralizatoare și ar putea fi amendate pentru patetism și "infantilismul credinței în supranatural", dacă spiritul Crăciunului nu ne-ar îndemna să căutăm tocmai asemenea pilde, în care oamenii devin mai buni (mai ales cu ajutorul îngerilor) și totul este posibil. Ambele se folosesc de terapia confruntării cu "cea mai rea dintre lumi" (infernul) pentru a-i face pe oameni mai generoși și mai încrezători în "darul divin al vieții". Ce pedagogie elementară, ar spune unii, demnă de un predicator medieval, jonglând cu flăcările iadului pentru a supune mulțimile de rău-credincioși!

Și totuși, succesul este imens și practic garantat, atestat de Hollywood, de Sfinții Părinți ori de înțelepciunea iudaică, e suficient ca "regizorul" și "participanții la joc" să creadă în ea și ca aceștia să aibă girul și încrederea publicului. Pentru că mizează pe încrederea necondiționată a spectatorilor, o "poveste de Crăciun" este bine să conțină pe afiș numele cele mai îndrăgite de marele public. Jim Carrey și James Stewart, nume-simbol ale cinematografului americane de azi și de ieri, au dat naștere, sub bagheta unor regizori la fel de cunoscuți și de populari (Zemeckis și Capra) la două dintre cele mai îndrăgite pelicule de sărbători.

În perioada depresiei economice, studiourile americane au decis că e nevoie de filme care "să dea oamenilor speranță". Teme ca "lozul de un milion de dolari", ascensiuni sociale fulgerătoare, reactualizări ale mitului Cenușăresei, alături de moda eroilor justițiar și a orfanilor cu suflet de aur alcătuiau agenda de priorități a Hollywoodului, iar sicilianul Frank Capra era maestrul numărul unu al genului.

Inițial, **"O viață minunată"**, povestea mărinimosului patron al unei bănci de provincie, ajuns la faliment și salvat de la sinucidere de un înger, nu a fost conceput ca un film de Crăciun, ci ca o melodramă socială, un manifest împotriva corporatismului fără scrupule și o pledoarie în tonuri pudrate pentru altruism și solidaritate. Din punct de vedere financiar, la lansare a fost un eșec. Filmul a revenit în atenția publicului abia în 1973, după ce a fost transmis de televiziune în perioada Crăciunului, devenind, din acel moment, unul din filmele-reper ale genului.

Peste 50 de ani, schema filmului de sezon nu s-a schimbat prea mult, dar concurența și pretențiile publicului au crescut, regizorii care cred în Moș Crăciun trebuind să-și ambaleze povestea în efecte cât mai atrăgătoare.

Robert Zemeckis, realizatorul legendarului blockbuster **"Forrest Gump"**, are de multă vreme atenția focalizată pe lumea inocenței și a fantasticului. Cofondator al studioului ImageMovers Digital, începe să exploateze animația de sinteză cu personaje coordonate în mișcări de actori reali, tehnică în care realizează în 2004 **"Expresul Polar"**, povestea călătoriei spre Polul Nord a unui băiat care nu crede în Moș Crăciun. Având un concept grafic cam sumbru pentru inocența subiectului, filmul este continuat cu **"A Christmas Carol"**, ecranizarea unui roman al lui Dickens, transpus pentru întâia oară pe ecrane în zorii filmului mut, în 1901.

Mult mai pitoresc ca **"Expresul Polar"**, savuros ca imagerie vizuală, **"O poveste de Crăciun"** urmărește drumul spre pocăință al bătrânului Scrooge, un om de afaceri zgârcit, vizitat de fantoma fostului său partener, care în ajunul Crăciunului iese din iad spre a-l avertiza de drumul greșit pe care se află. Trei duhuri, ale Crăciunului Trecut, Prezent și Viitor, îl poartă în călătorii fascinante în spațiu și timp, spre a-i arăta greșelile vieții sale. Cu inima frântă la vederea ființelor pe care le-a rănit, îngrozit de flăcările iadului, Scroonge învață să trăiască pentru alții și să prețuiască sărbătoarea Crăciunului.

Elena DULGHERU

Sacralitatea poeziei și poezia sacralității

REZUMAT

Sacralitatea, ca experiență religioasă, constituie pilonul creației poetice. Accentul pus pe efectele numinosului și pe esența sacră a acestuia, pare a fi de esență irațională în ființa creată. În analogie cu creația divină, creația poetică este o experiență interioară profundă. Poezia sacralității se redescoperă în universul propriu al poetului, care experimentează direct. Prin trăirea religioasă, Sacralitatea poeziei prelucrează și până la sfârșit exprimă misterul universal la a cărei descifrare participă poetul. Înceinarea celor două experiențe: poetică și religioasă se împlinesc ca artă prin canoane formale. Sacralitatea poeziei și poezia sacralității rămân fundamente ale inspirației, cu izvoare în starea conceptuală a unei poetici pure.

Sacredness, as religious experience, is the pillar of the poetic creation. The emphasis on the effects of holiness and its sacred essence, appears to be of irrational essence in the created being. In analogy with the divine creation, the poetic creation is a deep inner experience. The sacred poetry is rediscovered in the poet's own universe, who experiences directly. Through religious living, the Sacrality of the poetry expresses the universal mystery and at its deciphering participates the poet. The gathering of the two experiences: the poetic and religious one are fulfilled as art through formal canons. The sacrality of the poetry and the poetry of the sacred remain the basis of inspiration, with springs in the conceptual state of pure poetry.

Un studiu monografic despre poezia noastră religioasă arată că până acum, există doar câteva antologii pe care le datorăm lui Pan M. Vizirescu și Ion Pillat. Primul a publicat la Cluj, în 1944, la Editura Episcopiei Ortodoxe Române, o antologie a poezilor religioși, care cuprinde 18 autori, printre care și V. Voiculescu. În cazul celui de-al doilea, numărul poezilor religioși antologați ajunge la 115¹, după cum constată Valeriu Anania în lucrarea sa, *Din spumele mării*. Căderea regimului comunist, a adus la lumină alte patru antologii: *Poeziile creștinilor români* (1994), *Poezie creștină românească* (1996), *Poezie română religioasă – două volume* (1999), *Rugăciunile poezilor* (2000).

Literatura sacră, parte a istoriei literaturii române, nu poate ignora dimensiunea de *homo religiosus*. Ființa umană s-a manifestat dintotdeauna prin raportarea ei constantă la Dumnezeu. Istoria religiilor, de la cele mai primitive până la cele mai elaborate, este alcătuită dintr-o acumulare de hierofanii. De la hierofania cea mai elementară până la hierofania supremă, nu există ruptură. Pentru un creștin înseamnă întruparea lui Dumnezeu în Isus Cristos. Omul societăților arhaice, un *homo religiosus*, tinde să trăiască în sacru. Pentru el, puterea sacră înseamnă realitate, perenitate și eficiență. Dorința omului religios de a fi, de a face parte din realitate, de a se simți saturat de putere, aparține firescului său. În datul existențial, este prezent și profanul. Opoziția sacru-profan este înțeleasă ca opoziție între real și ireal sau pseudo-real. Sacrul și profanul rămân două modalități de a fi în lume, două situații existențiale asumate de către om de-a lungul istoriei sale, după cum constata Mircea Eliade.

Pe parcursul istoriei, cercetătorii filozofi și literați, esteticienii și-au manifestat interesul pentru racordarea la dezbaterile mai vechi și dorința de manifestare a contribuțiilor noi în ceea ce privește fenomenul de sacralitate și poezia religioasă.

S-au retipărit lucrări de o valoare inestimabilă, precum: *Gândire magică și religie*, *Curs de filosofie a religiei* de Lucian Blaga, *Sfințenia – împlinirea umanului* de Nichifor Crainic, *Tratat de istorie a religiilor*, *Sacrul și profanul*, *Imagini și simboluri* de Mircea Eliade. Dumitru Stăniloae a fost preocupat de a sintetiza, dintr-un unghi de vedere strict teologic, două decenii de discuții în jurul ortodoxismului interbelic, în lucrări precum: *Ortodoxie și românism*, *Poziția domnului Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie*, *Isus Hristos sau restaurarea omului*, *Trăirea lui Dumnezeu în ortodoxie* și alte studii de teologie și dogmatică ortodoxă. Constantin Noica a cercetat fenomenul de filozofie tradițională și fenomenologie a spiritului românesc, în opere ca: *Pagini despre sufletul românesc*, *Fenomenologia spiritului de G.W.F. Hegel istorisită de Constantin Noica*, *Rostirea filozofică românească*, *Creație și frumos în rostirea românească*. Rudolf Otto scria despre problema numinosului și a sacralului, în *Despre numinos*, *Sacrul*, *Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*. Miguel de Unamuno a cercetat fenomenul „Cervantes”, sondând propriul „eu” liric. Jammes Frazer a contribuit cu studii asupra mitologiei și a religiei comparate. René Guénon a căutat să explice noțiuni de simbolistică, în *Simbolismul crucii și Domnia cantității și semnele vremurilor*. Michel Meslin în *Știința religiilor* a demonstrat necesitatea înțelegerii diverselor căi ce se apropie de fenomenul religios. El a fost de părere că știința religiilor explorează o dimensiune cvasipermanentă a umanității, adesea misterioasă și extratemporală. Știința religiilor nu se poate mulțumi doar cu o «istorie» a religiilor. Acestea, la rândul lor, urmăresc aplicarea unei voințe de echilibru și de cuprindere la legarea istoricului de social, de psihologic și de analiza structurilor. Vasile Băncilă a fost preocupat de filozofia culturii și a religiei. D. Roșca a contribuit la înțelegerea fenomenului religios cu studii filozofice, precum *Existența tragică: încercare de sinteză filozofică*.

În lucrările amintite, se conturează ideea conform căreia, simbolismul religios ca limbaj universal, unește culturile lumii tocmai prin elementele sacre. Una dintre liniile directe, care se desprinde din aceste studii, vizează divinul ca fiind o stare, iar sacrul o valoare. Conceptele, definițiile, sistemele, organismele, visul și entropia rămân în posesia omului întrebător, căutător al sacralului.

Câteva observații, aparținând unora dintre filozofii și criticii vremii, vor ilustra modul în care a fost percepută sacralitatea. Mircea Eliade afirma, în *Sacrul și profan* (1965), că aceasta este „o manifestare deplină a Ființei”² în care, „omul religios își asumă un mod de existență specific în lume și, în pofida numărului apreciabil de forme istorico-religioase, acest mod specific poate fi întotdeauna recunoscut. Oricare ar fi contextul istoric în care se încadrează, *homo religiosus* crede întotdeauna în existența unei realități absolute, sacral, care transcende această lume, unde totuși se manifestă, sanctificând-o și făcând-o reală”³. Perioada pe care Gustav Jung ar fi numit-o „moartea lui Dumnezeu” constituia o etapă, în care s-a încercat demonstrarea prin numeroase mijloace că toate conceptele, simbolurile și ritualurile bisericilor creștine sunt inutile. Se spera că, o conștientizare a caracterului radical profan al lumii și al existenței umane este în stare să întemeieze un nou tip de „experiență religioasă”, datorită unei misterii-

oase și paradoxale *coincidentia oppositorum*. Rudolf Otto (*Das Heilige* respectiv *Despre numinos*, 1917) a izbutit să pună în lumină conținutul și trăsăturile caracteristice ale acestei experiențe religioase. El trece peste latura rațională și speculativă a religiei și stăruie asupra laturii iraționale. Rudolf Otto descoperă că teama religioasă este un *mysterium fascinans* în care, ființa se dezvoltă în plenitudinea ei desăvârșită. Sacrul se manifestă întotdeauna ca o realitate de un ordin complet diferit de realitățile „naturale”. Limbajul nu poate reda decât în chip naiv noțiunile de *tremendum*, *majestas*, *mysterium fascinans*, recurgând la termeni preluați din domeniul natural sau din viața spirituală profană a omului.

Referindu-ne în continuare la sacru, privit ca limbaj, observăm că, Iulian Boldea, în *Introducere la estetica sacralului* a Doinei Butiurca, sublinia: *sacru este „limbajul universal al culturii”*⁴ și „*cunoaște cele mai variate metamorfoze în discursul literaturii române și europene*”⁵. Descoperirea spațiului sacru are pentru omul religios, afirma criticul, o valoare existențială. Totul este supus unei orientări prealabile care presupune dobândirea unui punct fix, „Centrul Lumii”, echivalând cu Faceea Lumii. Nu putem omite observația lui Constantin Noica, în *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, privind rolul sacralității: „găsesc mai mult decât simpla relevare a sacralului; descopăr sacralitatea aceea care se întinde peste toate zonele profanului”⁶. Noica pune în lumină ideea că, din această perspectivă, ne îndepărtăm de sensul dogmatic și irațional al termenului de *sacru* și-i dezvoltăm sensul real, rațional, deductibil din evoluția istorică a ființei umane. Cercetarea mai recentă a problematicii sacralului, de Aurel Pantea, în *Sacru în poezia românească*, certifică ideea că „*poezia românească a descoperit sacru chiar de la începuturile ei*”⁷, ceea ce se poate dovedi, susține în continuare autorul, prin preocuparea esențială a creatorilor de a se evidenția în / prin relația de iubire și comuniune cu semenii și cu Dumnezeu într-un spațiu sacru, spiritual, sfințit.

Poezia a avut meritul de a deschide calea către sacru, producând o „hierofanizare progresivă a Lumii, a Vieții și a Istoriei”⁸. Poetul a devenit un *homo faber*, un emitent al mesajului. A avut loc o identificare a destinatarului⁹ cu starea propusă de poezie, prin acea „înserare psihologică”¹⁰, lăsând drum liber destinatarului și operei. Criticul Alexandru Cistelean, într-un interviu la revista „Rețeaua literară”, afirma că poezia este „puterea magică a cuvântului în metafora deschisă și hie-rofanie”¹¹ care, pregătește terenul pentru cercetarea sacralului. Ion Buzași în argument la *Poezia religioasă românească* afirma că: „*inspirația religioasă este o permanență a poeziei românești, din epoca daco-romană și până la poezii contemporani*”¹². El constată că, de la primele încercări (în limba latină) ale lui Niceta de Remesiana (din secolul al IV-lea), trecând prin cele de diortosire a Psaltirii și a cântărilor liturgice, culminând în marea poezie religioasă a lui Ioan Alexandru, V. Voiculescu, Daniel Turcea sau Nichifor Crainic și până astăzi, poezia religioasă are o evoluție constantă, devenind „parte integrantă a personalității literaturii române și o dimensiune importantă a ei”¹³. Eugen Dorcescu, într-un studiu teoretic despre poezia religioasă, spunea că „Literatura de orientare spirituală (inclusiv poezia religioasă) este opera unor autori ce necesită spiri-tuale conștientizate, și se adresează unor cititori cu același tip de viață interioară, fiindcă ea (în reușitele ei, mai cu seamă atunci când atinge inflexiuni mistice) pornește de la fundamente (nu de la iminență, nu de la aparențe) și se întoarce la fundamente. Într-adevăr, ființa noastră ne depășește pe noi înșine, fiindcă aparține Ființei”¹⁴. În *Trilogia filozofică*, Ernest Bernea echivalează poezia cu o călătorie a spiritului dornic de absolut. El consideră că: „*experiența poetică este asemănătoare experienței religioase, dar nu se confundă cu aceasta;*

ele merg în direcții diferite. Poezia prelucrează și până la sfârșit exprimă misterul universal, în timp ce religia merge direct în transcendență”¹⁵. Această delimitare conceptuală demonstrează „învecinarea” celor două experiențe: poetică și religioasă.

Din traiectoria poeziei religioase nu poate fi omisă hermeneutica simbolului sacru, element transmis și analizat cu discernământ în argumentările lui Nietzsche, Spengler și Berdiaev, însemnând un pas în mersul spre modernitate. Simbolismul religios ca limbaj universal unește divinul cu umanitatea. Simbolurile religioase și biblice au constituit „categoria figurii cea mai numeroasă și mai semnificativă”¹⁶. Poetul s-a confesat fie naturii, fie direct lui Dumnezeu, invocându-l pentru a-l ajuta să scrie adevărata poezie: „*Cuvinte dă-mi, să le-mpreun/ Fierbinți de-ntâiul suflu viu/ Dă-mi să le văd cât nu se scriu/ Și să le-aud cât nu se spun*”(Nichifor Crainic-Ucenicul). Rugăciunea a constituit un mod al eu-lui liric de a comunica cu Dumnezeu. Criticul Iulian Boldea sublinia că „*atitudinea generală a scriitorului e aceea de opoziție, de înverșunare pătimașă care își depășește uneori obiectul*”¹⁷. Puterea rugăciunii prin poezie a contribuit la purificarea de tot ceea ce ține de condiția umană.

Lirica religioasă identifică în genere, lirismul creator, spiritul religios din creațiile poetilor preocupați de problematica religiosului și a transcendenței. Contopirea celor două dimensiuni, terestru și celest, arhaic și biblic stau la baza poeticului lor religios. Poeții religioși, cunoscători ai evangheliilor, exprimă sentimentul religios sub forma alegoriei sau parabolei. Nu întâmplător, întâlnim o iconografie în versuri a „*Cinei cea de taină*”, incluzând simbolurile sfintei taine ale împărtășirii: „*pâinea*” simbolul trupului celui crucificat și „*vinul*” simbolul sângelui mântuitor al Fiului de Dumnezeu. Semnul „*crucii*” încrustat în coaja pâinii, „*vasul*” libației cu vin dus la gură de cel însetat închipuie potirul sfânt în care a fost strâns sângele Mântuitorului, iar „*boabele*” ciorchinului de strugure sunt lacrimile vărsate de Fecioara Maria. Credința comună nepieritoare stă în comuniunea spirituală dintre generații: bunici, părinți, copii și nepoți. Dumnezeu este omniprezent. Hrana spirituală stă alături de cea firească.

Numinosul impune confirmarea triadei *sublim-întuneric-tăcere* pentru a crea *misteriosul joc al mirum-ului luminii scăzute*, după cum îl numește Rudolf Otto, în *Sacru*, *acel numen praesens* în care enigma a universului mundan se înmulțește. A. Diaconu sublinia, în studiul său, că în poezia religioasă, poezii sunt asemenea unor „discipoli și imitatori ai lui Dumnezeu înrudiți cu el poate mai mult decât orice creatură prin capacitatea ei de a se transpune dincolo de lume, de a o vedea din perspectiva divină ca operă a veșnicului Părinte și de a-l imita în plâsmuirea frumuseții și armoniei”¹⁸.

Putem concluziona, că temele religioase dau concretețe lirismului religios, purtător al unui timbru cu farmec inedit, am zice. Unele poeme trădează un amestec de grație stilizată, altele de materialitate sacră ori atitudine solemnă botticelliană. Poezia religioasă, în spațiul cultural românesc, își găsește ecou în „*latinitatea și creștinismul*” poporului român, unde „*fenomenul religios și fenomenul artistic*”, ambele „*legate mai adânc de sufletul nostru*”¹⁹. Manifestarea curată a sentimentului religios promovează elementul autohton, evitarea exceselor, promovarea discreției și a interiorizării: „*prin resemnare, seninătate, sentimentul măsurii și al proporțiilor naturii, ironia bonomă, voinicia, iubirea variat exprimată și nu exclusiv erotică*”²⁰. Toate aceste calități morale sunt relevante în armonie cu integrarea organică a spiritualității românești în natură.

Propensiunea către o figurație biblică, în cadrul poeziei creștine, parte integrantă a religiosului / a sacralului, a lăsat cale liberă dorinței de căutare a misterului Creațiunii. Meditația religioasă a putut sta alături de cea filozofică. Metafizica

poetică a dus de multe ori mai direct spre sugestia divinului decât poezia construită după canoane teologice. Cunoașterea filozofică a lumii a contribuit la o redescoperire a culturii și o revigilare a arhetipului, considera criticul Cornel Moraru, în studiul *Sacrul în poezia românească*.

Considerăm că în perioada postdecembristă a fost reevaluată dimensiunea prezentului istoric în favoarea evoluției spirituale a omului. Refugiul în spațiul spiritualității creștinismului autohton a permis o nouă dimensionare a culturii românești.

Cristina SAVA

drd., Universitatea "PETRU MAIOR" - Târgu-Mureș

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIA OPEREI

1. Eliade, Mircea, *Tratat de istoria religiilor*, Editura Humanitas, București, 1992.
2. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Ediția a 2-a, Editura Humanitas, București, 2000.
3. Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, Editura Univers, București, 1991.

LUCRĂRI DE ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

1. Bernea, Ernest, *Trilogie filosofică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992.
2. Boldea, Iulian, *Istoria didactică a poeziei românești*, Editura Aula, Brașov, 2005.
3. Boghici, Cezar, *Sacrul și imaginarul poetic românesc din secolul al XX-lea*, Editura Psihomedica, Brașov, 2010.
4. Butiurca, Doina, *Introducere la estetica sacrului*, Editura Ars Academica, București, 2008.
5. Buzași, Ion, *Poezia religioasă românească, Antologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003.
6. Chimet, Iordan, *Dreptul la memorie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993
7. Cistelean, Al., *Poezie și livresc*, Editura Cartea Românească, București, 1987.
8. Mancaș, Mihaela, *Limbajul artistic românesc în secolul XX*, Editura Științifică, București, 1991
9. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
10. Moraru, Cornel, *Sacrul în poezia românească. Studii și articole*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.
11. Otto, Rudolf, *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, traducere din limba germană de Ioan Milea, Editura Humanitas, Seria „Religie”, București, 2005.
12. Pantea, Aurel, *Sacrul în poezia românească. Studii și articole*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.

LUCRĂRI TEORETICE

1. Cassirer, Ernest, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*. Traducere de Constantin Coșman, Editura Humanitas, București, 1994.
2. Guradini, Romano, *Despre semnele sacre*, traducere de

Viorica Mișcov, Humanitas, București, 2003.

3. Jung, Carl, Gustav, *În lumea arhetipurilor*. Traducere de Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Jurnal Literar, București, 1994.

4. Ries, Julien, *Sacrul în istoria religioasă a omenirii*, traducere de Roxana Utale, Editura Polirom, Iași, 2000.

5. Wunenburger, Jean-Jacques, *Sacrul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

PERIODICE

1. Boldea, Iulian, „Semnificațiile discursului autobiografic”, în Rost, nr.51/2007.

2. Cistelean, Alexandru, interviu acordat lui Ion Mihai Ionescu în „Rețeaua literară” martie, 2011.

Note:

¹ Cf. Valeriu Anania, *Din spumele mării*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 147

² Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2000, p. 109.

³ Idem, pag. 135.

⁴ Iulian Boldea, în Introducere la *Estetica sacrului* de Doina Butiurca, Editura Ars Academica, București, 2008.

⁵ Ibidem.

⁶ Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1978, p.76.

⁷ Aurel Pantea, Introducere la volumul *Sacrul în poezia românească. Studii și articole*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, p. 6.

⁸ Cristian Bădiță și Paul Barbăneagră, *Mircea Eliade – În tâlnirea cu sacrul*, Editura AXA, Botoșani, 1997, pp. 108-109.

⁹ Cf. Maria Corti, *Principiile comunicării literare*, Editura Univers, București, 1981, p. 61.

¹⁰ Cf. Jan Mukarovsky, *Studii de estetică*, traducere, prefață și note de Corneliu Barborică, Editura Univers, București, 1974, p. 187.

¹¹ Alexandru Cistelean, interviu acordat lui Ion Mihai Ionescu în „Rețeaua literară” din martie, 2011.

¹² Ion Buzași, *Poezia religioasă românească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003, p. 5.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Eugen Dorcescu, *Poezia mistico-religioasă. Structură și interpretare*, apărut mai întâi, în revista „Banat”, Lugoj, 2/ 2006, și reluat, cu acceptul autorului și al redacției „Banat”, în „Rostirea românească”, Timișoara, 4-5-6 / 2006.

¹⁵ Ernest Bernea, *Trilogie filosofică. Adevăr și cunoaștere. În căutarea unei definiții a omului. Cultura ca idee și formă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 42.

¹⁶ Mihaela Mancaș, *Limbajul artistic românesc în secolul XX*, Editura Științifică, București, 1991, p. 229.

¹⁷ Iulian Boldea, op. cit., p.12.

¹⁸ Mircea Deaconu, op. cit., p.85.

¹⁹ Mircea Deaconu, op. cit., p. 8.

²⁰ Ion Pillat, *Mărturisiri literare*, Editura Minerva, București, 1971, pp.342-378.

Dascălii – dăinuitori de tradiții

Nu pentru faptul că la începuturile vieții mele de angajat am fost dascăliță prețuiesc atât de mult această meserie și cred că societatea datorează imensă recunoștință acestei categorii profesionale, nu numai pentru grija formării viitorului, ci și pentru păstrarea și transmiterea valorilor trecutului, comori tradiționale care ne dau identitatea într-o lume multiculturală tot mai disipată..., care pune, paradoxal, preț mare pe cultura specifică. Cunosc mulți dascăli, foști colegi, prieteni, care au făcut un cult din preocuparea pentru salvarea și punerea în valoare a folclorului, a datinilor și obiceiurilor noastre strămoșești. Printre acestea, cele legate de sărbătorile de iarnă sunt la loc de cinste, și pentru frumusețea, unicitatea și diversitatea lor, și pentru credința manifestată prin mijloace artistice – poezie, cântec, teatru, dans...

Am să numesc doar câțiva dascăli, dăinuitori de tradiții, cu rugămintea și speranța că ceilalți mă vor ierta și se vor considera apreciați pentru ceea ce fac.

Vasile Burian, învățător în satul Chechiș, comuna Bălan, a organizat după 1989 festivalul de colinde „Răsună blând spre seară”, care a reunit minunatele noastre colinde interpretate mai ales de copii din numeroase localități ale județului.

De doi ani, la inițiativa soților Clara și Ioan Damșa, învățători la școala din localitatea Năpradea, se desfășoară aici festivalul de colinde și obiceiuri de iarnă „O stea s-a ivit” (în 15 decembrie 2011, ediția a II-a).

Corul „Gloria Dei”, condus cu profesionalism și dăruire de prof. Maria Porumb, dăruiește nu numai orașenilor zălăuani, ci țării și românilor din Europa, bucuria Crăciunului prin colinde, de mai bine de 20 de ani.

Iată ce ne spunea înaintea concertului din acest an: „Taina arătării lui Dumnezeu în trup, misterul unirii lui Dumnezeu cu omul, în persoana Mântuitorului Hristos, este *taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută*. Această taină o primim în sufletele noastre prin credință, iar poporul român a transpus această minune în textul minunatelor colinde care s-au perpetuat din generație, în generație. Colindătorii sunt vestitorii unui mare eveniment, dar divin, și purtători de Dumnezeu, deoarece, pe lângă frumusețea folclorică, colindele au în ele o sacralitate care îi transfigurează, atât pe colindători, cât și pe gazde.

Corul *Gloria Dei* a venit în fiecare an - începând cu anul

1990 - în prag de sărbători, să ne colinde, făcând o tradiție binecuvântată și așteptată de creștinii care s-au bucurat de prestația corului.

În acest an, Corul „Gloria Dei” va susține concerte de colinde în ziua de 11 decembrie 2011 în sala „Porolissum” a Consiliului Județean Sălaj (orele 18) și la Biserica „Sf. Ștefan”, în 24 decembrie, ora 18.

Dorim ca, ascultându-ne colindele, să regăsiți, fiecare dintre dumneavoastră, amintirile copilăriei, bucuria apropierii de cei dragi – care poate sunt plecați departe de casă - să regăsiți bucuria întâlnirii cu Iisus, care a venit în lume pentru fiecare dintre noi.”

Cu domnul profesor Pamfil Pop, din Agrij, am avut prilejul să stăm de vorbă despre Crăciun, despre tradiții, despre menirea dascălului în păstrarea nestinsă a făcliei tradiției care ne definește identitatea. Redăm convorbirea noastră.

DIN CARTEA NOASTRĂ DE IDENTITATE

Domnule profesor Pamfil Pop, cum erau sărbătorile de Crăciun ale copilăriei dvs.?

Minunate. Îmi amintesc de pregătirile pentru Crăciun, învățarea și repetarea colindelor fiind cea mai îndelungă, importantă și plăcută preocupare a noastră. Seara învățam și repetam colinde alături de mama și de tata, repetam colinde cu frații, vecinii și ceilalți copii cu care ne constituiam în grup, în cete de colindat sau umblat cu steaua. Fetele și femeile tinere se întâlneau la câte-o casă, în habă, și colindau. Feciorii repetau *Craii și Turca*. Îmi amintesc apoi de zilele de post care se păstrau cu sfințenie. În loc de supe și ciorbe cu carne se făcea zeamă de poame – prune și mere uscate – și cartofi copti în ler sau pe jar în sobă. Momentul sacrificării porcului, care se părjolea cu paie, constituia bucuria noastră, a copiilor, care stăteam roată pe lângă bobotaie așteptând momentul spălării porcului, când primeam și noi ureche și coadă... Îmi amintesc cu câtă grijă și migală împodobeam noi, băieții, steaua, iar fetele brădușul, care, de cele mai multe ori era o creangă mare de brad pusă într-un colț de cameră și legată de grindă. Apoi, un alt ritual mult așteptat era coacerea în cuptorul de pâine a colacilor pentru băieți și pupezelor pentru fete (colaci împlețiți cu ochi de fasole neagră), a cozonacilor cu nucă. De altfel, acestea, alături de mere și nuci, constituiau plata colindei, rar

se primea câte-un bănuț... Umblam la colindat pentru frumusețea momentului.

Dar tot fugeam acasă să golim traista – imi amintesc și eu – de câteva ori în seara de Crăciun. Și erau ierni adevărate atunci, nu glumă... Cum erau îmbrăcați copiii?

Cu hăinuțe bune, de biserică. Cămășuțe de pânză și haine de lână țesute în război și duse la piuă, iar în picioare opincuțe cu obdiele albe ca zăpada de pânză sau ciorapi groși de lână, tot albi, împlețiți de mame și de surorile mai mari. Colinda se începea cu vecinii, goleam într-adevăr traistele și apoi mergeam cât apucam și rezistam de frig și oboseală, satul nostru fiind mai mare. Exista un grup de colindători ai bisericii, așa le zicea, format din coratori și feciori. Aceștia începeau colinda în seara de Crăciun, pe la ora 21, și o terminau a doua zi, după masă, la casa popii, unde urma apoi danțul, hora. Din nicio casă nu lipseau mâncărurile tradiționale – sărmăluțele, caldaboșii, aiturile (răciturile) și friptura – carne, costiță și cârnaț de porc. Nu lipseau nici pâlınca, vinul, cozonacul.

Alături de colindat, ce obiceiuri mai erau la sărbătorile de iarnă?

La Crăciun se umbla cu *Craii*. La Anul Nou, dintre obiceiurile pe care le-am prins, dar care au slăbit în intensitate, sunt aprinsul focului pe dealuri și strigatul peste sat. Acesta din urmă îl așteptam cu interes, că se strigau texte hazlii, moralizatoare, despre unii, alții, cu numele. *U-iu, frigu-mi-i mă! – Da ce ți-i, mă! - Spune-i la Măria din vale să măture pă sub pat că umblă puricii cu paiele-n gură!* Erau multe elemente satirice în strigăturile peste sat, că două-trei zile tot povesteau femeile ce și la cine s-a strigat... Tot de Anul Nou se umbla cu *Plugușorul* și cu *Turca*. Acum umblă cu *Turca* și la Crăciun și-ar tot umbla, ca să facă bani... La Bobotează, preotul umbla cu Crucea și cu apă sfințită la toate casele și gospodăriile și le stropea ca să le ferească Dumnezeu de rău și pagubă, iar copiii înconjurau casa, grajdurile, cotețele cu clopote, ca să nu se apropie lighioanele de ele.

Știm, domnule Pamfil Pop, că peste 40 de ani, cât ați fost profesor și mulți ani director la școlile din Poniță (1961-1963), Răstolțul Deșert, Agrij (1963-1965), Treznea (1965-1968), în anul în care ați lucrat ca metodist la Casa Orășenească de Cultură Zalău (1968- 1969) și apoi profesor și director coordonator la școala din Agrij, satul dvs. natal (1969-2005), una din principalele dvs. preocupări a fost păstrarea și promovarea tradițiilor. Relatați-ne câteva reușite din acest domeniu.

(La rugămintea noastră, profesorul Pamfil Pop a ieșit din cameră și s-a întors cu o mapă plină de diplome, pe care, apoi, le-am „povestit” împreună)

Am avut multe rușite, și cu copiii și cu adulții, de la serbările școlare și spectacolele cu formații proprii la căminul cultural – adevărate, așteptate și apreciate evenimente pentru comunitate – până la marile competiții naționale. Corul de femei al Căminului Cultural din comuna Agrij.

Din care o scurtă perioadă de timp, e drept, am făcut și eu parte, pe la începuturile activității lui, în anii ,70...

Așa este, deci corul a obținut importante premii, inclusiv la etapele republicane ale Festivalului Național „Cântarea României”. Și era, credeți-mă, o cântare și nu numai osanale, pentru că în repertoriul corului, alături de cântece patriotice veritabile și prelucrări folclorice, existau numeroase colinde, mai mult sau mai puțin laice. Ei, bine, cu acest cor am obținut, în anul 1981, premiul I la etapa republicană, înainte și după acest an, obținând alte meritorii premii - II și III. Noi am promovat și costumul popular autentic din satele noastre, peste tot unde am umblat. Iile, cămășile, poalele din pânză țesută în război și cu primă, catrințele negre cusute cu fir de „aur” ori de mătase galbenă au dat totdeauna o notă de eleganță și de bun gust, caracteristice țăranilor noastre. După '89, repertoriul nemaifiind... îngrădit, am abordat colindele noastre tradiționale, care s-au bucurat de mult succes. Consiliul Național al Societății „Avram Iancu” a acordat, în 1995, diplomă de onoare Cetei de colindători din Agrij, pentru „originalitatea și autenticitatea repertoriului prezentat la Festivalul *Colindul Iancului*, la Cluj-Napoca. Numeroase premii au primit grupurile de colindători și *Turca* la edițiile festivalului datinilor și obiceiurilor de iarnă desfășurate la Zalău sau în alte localități din țară – Bacău, 1994, Festivalul de colinde „Florile dalbe”, Iași (Datini și obiceiuri de iarnă, ediția jubiliară XXX, 1997) ș.a.

Ce rol credeți că are dascălul în păstrarea și promovarea tradițiilor?

Astăzi, odată cu invazia mijloacelor moderne de informare, comunicare, culturalizare, universalizare etc., rolul dascălului în păstrarea și promovarea tradițiilor este mai mare și mai important decât oricând. Cartea noastră de identitate de români cuprinde, pe lângă limbă și istorie, și valorile spirituale atât de diverse și de bogate în frumos și morală ale neamului nostru. Ori aceste valori trebuie făcute cunoscute și însușite, ca să nu piară, încă din familie și de pe băncile primilor ani de școală. Aceasta stă în obligația familiei, cât se poate, a școlii, a preotului, a comunității.

A consemnat
Ileana PETREAN-PĂUȘAN

Repertoriul de colinde din zonele Sălajului și Codrului

Colindele, ca basmele și descântecurile, sunt creații orale care aduc în fața cititorului imaginea unei lumi străvechi ale cărei rădăcini se află departe în preistorie. De acolo, trecând prin luminile și umbrele mileniilor, aduc la noi credințe, ritualuri, obiceiuri, narațiuni și personaje mitice, mentalități, atitudini și trăiri omenești, viziuni ale acelor trăitori despre Univers, Timp și Spațiu, despre Om văzut în raport cu lumea reală și cea ideală, cu existența de Aici și cea de Dincolo.

Lumea înfățișată în poezia colindelor este un produs al imaginației și redă credința participanților la desfășurarea datinei, de a-și vedea împlinite dorințele spre care aspiră în perioada propice a sărbătorilor de iarnă - 25 dec. - 6 ian., când întreaga existență renaște, parcă se re-crează. În aceste cântece augurale, viața e prezentată nu așa cum este, ci cum și-o doresc oamenii: bună, frumoasă, luminoasă, cu eroi deosebiți ca cei din poveștile fantastice, trăind ca în rai într-o lume a abundenței de bunuri, a bucuriei și fericirii generale, unde sunt vizitați și ocrotiți de bunul Dumnezeu, de îngeri și de sfinți, care coboară la oameni, îi încercă, discută cu ei, le răspund la întrebări, se scaldă, mănâncă și beau împreună, aflându-se în comuniune ca bunii creștini ai unei comunități din copilăria creștinismului.

Înainte de a face câteva observații asupra repertoriului așa cum acesta se reflectă în volumul alcătuit de noi: *Colinde românești. Texte poetice din zonele Sălajului și Codrului*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2011, dăm cuvântul câtorva cercetători consacrați care au realizat studii însemnate despre genul colindelor.

Mihai Pop (1907-2000)

„Funcția colindelor nu a fost imuabilă, ci a fost supusă procesului general de evoluție a folclorului. [...] În acest proces de evoluție, vechile simboluri și-au pierdut sensul original și au devenit imagini poetice, accentul mutându-se pe valoarea estetică. În general, accentul căzând pe frumos, colindele au ieșit din limitele sincretismului primitiv al ritualurilor și au intrat în domeniul artei.” (Pop Mihai 1999, p. 81)

„Colindele au păstrat până astăzi una dintre cele mai vechi forme ale poeziei populare românești. [...] poezia colindelor păstrează ceea ce a creat mai de seamă literatura românească medievală, înainte de a apărea primele texte scrise.” (Idem, p.53)

Ovidiu Birlea (1917-1990)

„[...] colindele sunt acele care întrușchipează urările cristalizate sub formă de artă pe care le aduceau oamenii la început de an. La baza colindelor profane stă dorința ca idealul de viață potrivit stării și profesiei respective să se realizeze întocmai. În această dorință trebuie căutată cheia înțeleșului lor și a particularităților stilistice. Colindele profane zăgrăvesc lucrurile cum ar trebui să fie, nu cum sunt, iar puținele elemente realiste rămân întru totul subordonate reveriei.” (Birlea 1969, p. 279)

„[...] colindele conțin valori artistice de mare preț, greu accesibile necunoscătorilor și reprezintă una din **minunile** (s.n.) culturii noastre populare.” (Idem, p. 282)

Monica Brătulescu (1930-2009)

„Cercetările moderne de folclor au surprins colinda în anumite zone ca un fenomen pe cale de dizolvare, iar în alte zone ca o practică menținută cu destulă vigoare”. (Brătulescu 1981, p. 71)

„O [...] caracteristică a repertoriului transilvănean constă în

faptul că tipurile, în majoritatea lor, se mențin încă relativ active în circulația orală” (Idem, p. 67)

Ion Taloș (n. 1934)

„Repertoriul colindelor (românești, n. .n.) e foarte vast și cuprinde aproximativ 400 de tipuri și subtipuri.” (Taloș 2001, p.41)

Ioan Bocșa (n. 1947), referindu-se la situația de azi a colindei în Sălaj, scrie: „Merită subliniată în mod special rezistența colindei, ca gen, demonstrată de faptul că s-a păstrat în timp intactă, iar în unele zone este încă vie, practicându-se după ritualul străvechi.” (Bocșa 2009, p.24)

În privința repertoriului, zonele vecine a Sălajului și Codrului sunt comparabile cu cea a Hunedoarei. Bogăția repertoriului ne-o demonstrează faptul că până în prezent au fost publicate de aici peste 2200 texte de colindat. Există câteva localități din care provin de la 30 până la peste 100 de colinde: Aluniș - 115, Băița de sub Codru - 67 din care 47 de la inf. Ana Dumuță, Oarța de Sus - 63, Urmeniș - 60, Chechiș - 44, Băsești - 38, Tămășești - 32. Ce s-ar putea spune despre această zestre inestimabilă dacă am avea la îndemână și toate piesele împrăștiate de-a lungul vremii prin cotidiene, pe cele depozitate în arhivele de folclor ale Academiei Române precum și pe cele existente la unele facultăți de litere?

Marea bogăție a repertoriului se vedește cu prisosință și din varietatea categorială și tipologică a materialului. În zona noastră de cercetare, am identificat 10 categorii de colinde reprezentate de 120 de tipuri și subtipuri: *colinde protocolare* - 8 tipuri; *cosmogonice* - 11 tipuri; *profesionale* - 19 tipuri; *colinde la flăcău și fată* - 14 tipuri; *familiale* - 6 tipuri; *edificatoare și moralizatoare* - 8 tipuri; *biblice și apocrife* - 23 tipuri; *colinde-baladă* - 7 tipuri; *colinde de război* - un tip și *colinde-cântec* - 23 tipuri. Unele tipuri excelează prin capacitatea de a da naștere la noi și noi variante. Următoarele trei sunt de exemplificat: 35 - *Sacrificiul zidirii* - 42 de variante, toate din Sălaj; 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană*, cu subtipurile - 36 A, 36 B, 36 C și 36 E - 209 variante și 135 - *Cununia fraților* - 32 de variante. Ultimele două tipuri sunt prezente în ambele zone.

Colindele protocolare (n. 1-34) înfățișează în imagini adecvate un vast tablou al desfășurării datinei colindatului, care, după tradiție, are loc pe scena cea mare a satului în ziua de Ajun și în noaptea de dinaintea zilei de Crăciun. O atmosferă de sărbătoare deosebită cuprinde toată existența, căci aista praznic mare este *Sărbătoarea cè aleasă* de care se bucură toți: *Nu-l alegem pe cel gazdă / Dintre cei fără de-o brazdă, / Nici pe cel mic de cel mare - / Azi la tăți e sărbătoare* (4). Așa cred și spun colindătorii, conștienți că sărbătoarea Crăciunului ține de tradiție și ea trebuie păstrată: *Noi umblăm să colindăm, / Obiceiu' să-l păstrăm / Pân-om fi-n lume români / Cu-obiceiuri din bătrâni.* (5)

Această categorie de colinde dezvoltă o serie de motive privind relația dintre real și ideal, dintre actanți neobișnuiți: *colindătorii* ca vestitori ai marelui eveniment de dimensiuni și importanță cosmice, *adresanții*, adică gazdele (boierii, domnii) cărora le sunt destinate cântările ca daruri spirituale și *Divinitatea*, în cinstea și spre slava căreia au loc, de fapt, toate manifestările sărbătorești.

În toate textele și în desfășurarea obiceiului, cum e descrisă în colinde, ca mesageri ai Divinității și mediatori între

oameni și Divinitate, colindătorii se vădesc a avea un rol determinant, căci tot ce se petrece, se vede sau se spune, întotdeauna la timpul prezent, se leagă direct de prezența și actele lor. Poate că de aceea, uneori, colindătorii apar alegoric ca niște porumbei (23), amintindu-ne de arătarea simbolică a Sfântului Duh în chip de porumbel.

În colinde, ca în basmele fantastice, realul și idealul se află împreună sau foarte aproape, nedespărțindu-le nicio barieră. Un domn urcă în cer după flori, folosindu-se pentru aceasta de o scară de ceară (13); Domnul Hristos stă după masă ca un gospodar de la țară, așteaptă colindătorii și-i cheamă în casă (26); domnul bun a pregătit masa cu măsar de mătase, mâncare aleasă, un vas cu vin și, lângă el, paharul plin, spunând: *Eu aștept pe Dumnezeu, / Dumnezeu cu Fiul Său, / Ei sânt azi oaspeții mei / Și-mi petrec prânzul cu ei.* (34)

Chipul pruncului Iisus este însemnat de trei stele simbolice: *raza soarelui* - izvorul de viață a lumii, *spicul grâului* și *vița vinului* - simboluri creștine fundamentale. (3)

Raiul, locul fericirii din lumea și viața de Dincolo, e zugrăvit în imagini idilice, luate din lumea reală. Acel spațiu apare mai întâi ca o grădină frumoasă de pe la noi: *Unde-s pomii răsădiți' / Primăvara-s înfloriți' / Toamna pică de rodiți'.* (33). Se pare că undeva *Sus* există chiar o țară a fericirii: *Sus în țara cè înaltă, / Unde stă binele baltă, / Unde-i bine de trăit: / Cășale-s acoperite / Cu scoverz și cu plăcinte; / Ușile-s de turte dulci, / Din oricare poți să-mbuci; / Păreți-s de balmoș dulce, / Cât vedē tăci să imbuce...* (25) În acea țară înaltă e raiul celor săraci care niciodată nu s-au săturat de mâncare, numai de trudă grea, de neajunsuri, de chinuri și de supărări, de aceea ei nu au cum visa un rai cu alt chip.

Colindătorii, vestitori ai mării sărbători și ai înnoirilor pe care le aduce, înfruntă condițiile vitrege ale vremii ca să-și îndeplinească misiunea. Bătuți de ploii și vânturi, izbiți de viscol și pătrunși de frig, ei cer adesea gazdei să-i sloboadă în casă: *Slobozî-mă, gazdă,-n casă, / C-afară plouă de varsă, / Că de-asară-s tot pe-afară, / Că ninge și foitășeste / Și murgumi înțepenește.* (2) Prin tradiție, ei trebuie să ducă vestea cea mare în fiecare casă și să ureze tuturor sănătate, viață lungă și frumoasă, prosperitate și fericire ca în rai.

La origine, colindele sunt cântece magico-rituale. Imaginile lor creează o lume a aspirațiilor împlinite în momentul cântării sau cel mai târziu în anul ce vine, ceea ce însemnează că adresanții - boierii, domnii, gazdele, gospodarii și membrii familiilor acestora, de orice vârstă și sex - colindați se vedeau în postura personajelor excepționale din colinde. Această viziune se bazează pe credința în puterea magică a cuvântului, care, pronunțat în anumite împrejurări, nu numai că evocă realitatea dorită, ci poate s-o determine a se împlini. Dar, pentru ca forța magică a cântării să prindă viață, oficiantul trebuie dăruit, de aceea colindătorii nu se sfiesc deloc să ceară plată pentru colindat. De fapt, aici e vorba de dar contra dar. Colindătorii oferă daruri spirituale, cântări, și vor în schimb daruri materiale. Toți colindătorii din zonele în discuție cer ca plată în primul rând un colac de grâu curat, mândru și frumos *ca pielita lui Cristos*. După vârstă și împrejurări, colindătorii mai pretind: cârnați, clisă, mere, nuci, pălincă și vin. În câteva texte e cerută chiar și *fica gazdii, cè frumoasă* (8, 9), ca dovadă că feciorii se consideră nu numai colindători, ci și pețitori, care urează fetelor și feciorilor gazdei să se căsătorească în cășlegile ce vin: *Ba ș-un coc ș-ar avea loc, / Ca să-i cântăm de noroc. / Or vini cășlegile - / S-or mărita fetile, / Și pe feciori să-i însori / În cășlegile cu flori.* (14) Colindat fără daruri nu poate fi conceput: *Pă cei ce-o zăs colinda, / Treabă de a-i uspăta / Tăt cu vin și cu pălincă.* (14) Repertoriul cetei feciorilor din zona Codrului conține două texte foarte interesante despre rolul darului și relația oficiant / adresant: unul

se cânta la intrarea în casă - *Noi băgăm corinda-n casă* - (11) și unul la încheierea colindatului la aceeași familie - *De la masă ne sculăm* - (12)

Oficialitățile satului au o atitudine lamentabilă față de colindători. Fiecare „se află” într-o situație de a nu „putea” dărui sau de a da cât mai puțin: popa nu dă nimic, zicând ca nu are măcinat, primarul îi cinstește cu vărzare, fătul trage clopotele și Mitre, posibil, un gospodar înstărit, le arată porțile. (16)

Tema *Crăciun*, deși nu e prezentă într-un mare număr de variante, totuși este una de mare însemnătate pentru a cunoaște fondul obiceiului și înțelesul cântărilor performate. *Crăciun* este mai întâi numele marelui praznic luminat, de importanță unică pentru omenire. *Asta-i sara de Ajun, / Mâni îi zua de Crăciun* (26) auzim cântându-se într-o colindă. Să nu uităm, însă, că întâi și mai presus de toate, colindătorii și adresanții lor sunt oameni cu tot ce conține sfera de cuprindere a acestui nume. Ei așteaptă cu nerăbdare Crăciunul, îi înțeleg și acceptă semnificația adâncă a faptului mântuirii de păcatul strămoșesc, dar ca oameni supuși firii lor, bucuria cea mai mare de care sunt copleșiți odată cu sosirea Crăciunului își are cauza în aceea că ei se eliberează de constrângerile impuse de post. Acest fapt îl și cântă: *Bine-ai sosât, Crăciun drag, / Că și noi ne-am săturat, / De-atăta curechiu morat!* (28) *Măliau și prunile / Strângă-și catrafusăle, / C-o intrat jumerile!* (29). Această imagine a scăpării de opreliști și bucuria libertății de a se hrăni după dorințe revin și stăruie în mai multe piese. (V. și 24, 25)

Moș Crăciun din colindele noastre este altfel decât cel din creațiile culte, din programele de televiziune și din comerț. E foarte bătrân: *De bătrân abie pășește, / La tăt pașu să oprește.* (31) ... *Cându-i coala pă-nșărat, / Moș Crăciun să bagă-n sat, / Cu opincile-ngheteate, / Cu mustățele burate.* (32) El nu aduce daruri cumpărate de prin magazine, ci declanșează desfășurarea sărbătorii, căci: *La tătă casa-i lumină / Și pe cuptor oala-i plină / De cârnaț și de slănină / Și ne facă voie bună.* (32) În textul n. 31, *Moș Crăciun* vine călare și-și îndeplinește misiunea ca în celelalte piese: *Vine Crăciun cel bătrân / Cu călușu rântezând, / Cu cârnaț pângă grumaz / Și c-un toc de lapte-n spate.* (31)

Crăciun, gospodarul, boierul sau domnul este înfățișat în trei situații, nu toate destul de onorante pentru un astfel de personaj.

a. Într-o seară de Crăciun, șade la masă și-i poștește pe colindători în casă pentru a-i dărui, dar e refuzat, deoarece tinerii au mult de umblat. (27)

b. Ca stăpân al unor curți, o izgonește pe Sfânta Maria, care-i ceruse *un locaș lângă cuptori*, fiindcă o cuprinseseră durerile nașterii. Motivația refuzului este neîntemeiată: *Marie, nu te pot lăsa! / Colo pă la cântători, / Ne-așteptăm colindători.* (192)

c. *Crăciun*, mort de beat sau bolnav, doarme inconștient ca un veritabil petrecăreț. Cucul și Moartea - prevestitorul binelui și aducătoarea răului - îl străjuiesc: Cucul cântă să-l trezească, Moartea cântă să-l ducă.

Colindele cosmogonice (n. 35-61) transmit legende și credințe străvechi despre facerea lumii, despre așteptările, despre soare, lună, luceferi, stele - și posibile relații ale oamenilor cu acestea. De asemenea conțin reminiscențe ale unor practici magico-rituale din străvechime care puteau influența mersul vieții oamenilor. Viziunea filozofică generală pe care o comunică aceste creații este cea de integralitate firească a sistemului cosmic. Omul, ca parte componentă, se află în relații directe cu toate celelalte părți ale sistemului. Fantasticul și miraculosul îi permit creatorului popular să depășească barierele dintre componentele cosmosului și să aducă aici, la noi în sat,

actanți din lumea ideală, ba chiar și să-i transforme în ființe umane.

Dumnezeu face lumea, ridică cerul pe trei sau patru stâlpi de argint și-l împodobește cu astrele. Soarele este izvorul și ocrotitorul vieții, cu razele lui luminează munții cu brazii, șesurile cu holde verzi și ferestrele caselor. (35, 36) În mijlocul cerului e însemnată mâna lui Dumnezeu, creatorul, și o găleată cu busuiocul fetelor și crucea nevestelor, toate fiind simboluri specifice.

Măsurarea pământului și cerului (37, 38), făcută de un împuternicit al Divinității, preschimbat în cerb (37) sau de către Însuși Dumnezeu (38), însoțit, după tradiția populară, de Sfântul Petru, este legată direct de facerea lumii, fiind o continuare și o luare în seamă a aceleia. Simbolic, pentru a asigura fertilitatea pământului, dând roade bune și îndestulătoare, trimisul lui Dumnezeu face: *În vârșuțu dâmbului, / Fântânioara raiului.* (37)

Măturatul este considerat un ritual de purificare. Acest motiv apare în mai multe categorii și tipuri de colinde. În textul 39, măturatul cerului și pământului simbolizează înlăturarea relelor pentru a-i face pe oameni mai buni. Se mătură *Pământu de gozurile / Și ceriu de tunuri grele.* Actul purificării îl execută chiar Dumnezeu, care, coborând pe pământ, este prins de jidovi, răstignit și chinuit apoi i se dau bani jidovești să cumpere trei măhuri și să facă lucrarea cerută de ei.

Motivul furarea astrelor (40, 40-b) se crede că e de origine apocrifă. Prin el se demonstrează că viclenia și răutatea lui Iuda sunt fără leac. Sfântul Ilie, fiind foarte supărat pe Iuda, capătă de la Dumnezeu învoirea de a folosi tunetul și fulgerul împotriva răului. El îl amenință pe Iuda, care furase astrele și le dusesse în iad, îl determină să le înapoieze și-l bucură pe Dumnezeu prin această ispravă.

Vestmântul de purpură împodobit cu astre, uneori strălucind și arzând, (41, 42, 43), îmbrăcat de Dumnezeu și de Hristos, simbolizează rangul de autocrator cosmic al purtătorului. Iată o imagine: *Ia ieși, gazdă, pân-afară... / Și vezi pă Domnu' Cristosu' / Cum coboară de frumosu' / Tăt arzând și strălucin'.* (43)

Fetele din multe variante ale tipului 27 - *Două stele, două surori* se văd amenințate să trăiască drama despărțirii definitive, deoarece părinții decid să le căsătorească: *Pă una la răsărit, / C-acolo-i locu sfințit, / Pă una la scăpătat, / C-acolo-i locu curat* (44 - 48), de parcă le-ar destina pe fiecare câte una din marile arii ale bisericii creștine din Europa, cea demult și prea mult dezbinată fără cauze reale.

Variantele tipului 29 - *Merele căpătate de la soare* (49-51) împreună cu cele ale subtipului 29 B - *Merele trimise la o fată de crai* (52-54) evocă realități, credințe și acte magico-rituale străvechi. Mai întâi e vorba de un cult al soarelui, căci merele se obțin în urma unor rugăciuni adresate astrului zilei, sus, pe vârful munților. (Bilțiu, Pop, p. 21) Și în descântecul de dragoste se întâlnesc astfel de rugăciuni. Trimiterea merelor unei fete de crai relevă funcția mărilor de a fi simbol erotic, prezent, de altfel, și în lirica de dragoste. Variantele (56-58) ținând de tipul 30 - *Mana câmpului* aduc în prezent, prin imaginea poetică, un vechi rit de fertilitate bazat pe magia imitativă, care se practica prin stropirea cu apă a locului semănat, folosind un struț de busiuc bine întins (muiat) în apă. Iată imaginea: *Rumpe-on struț de busiuc / Și-l întinge-n cè fântâna*

/ Să merem mândru plouând... / Și să merem rourând / Să dăm roadă grăielor, / Și dulceața viilor / Și mirosu florilor! (57) O mențiune specială merită textul 56, în care chiar plugarul, Fiul Omului, după ce ară și seamănă grâu roșu, rupe o creanță, o bagă în fântână și rouează locul însământat, sperând să fie: *Roadă-n grâu îi până-n brâu / Și ovesă până-n mesă.*

Cercetătorul Pamfil Bilțiu (Bilțiu, Pop, p. 22) este de părere că în variantele fragmentare ale colindei *Ileana și Soarele* (59, 60) s-ar afla miezul străvechi al baladei românești *Soarele și Luna* și, zicem noi, al colindei tip 135 - *Cununia fraților.*

Categoria **Colinde profesionale** (62-119) este cea mai bogată ca număr de texte, ce reprezintă cele 19 tipuri și subtipuri care compun grupa. Bogăția de care vorbim este dată și de prezența aici a unor tipuri celebre, de mare frecvență circulatorie în teritoriile românești intracarpătice, între care sunt: 34 - *Seceriș funest*, 35 - *Sacrificiul zidirii* și 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană.*

Profesiile tradiționale care ocupă spații largi în poezia colindelor, în ordine alfabetică, sunt: păstoritul, pescuitul, plugăritul și vânătoarea, adică toate acestea și altele care apar mai rar, căci niciodată, de-a lungul istoriei, românii și strămoșii lor n-au avut o singură ocupație, ci întotdeauna mai multe.

Cât privește tipul *Gazda la arat* (62-64), ilustrul cercetător care a fost Dumitru Pop (Pop 1978, p. 22), discutând colinda n. 62 din Racova, Satu Mare, vedea în ea un străvechi plugășor colindat, *un rit agrar de fertilitate.* Textul 63 cules din Bicz, MM, sat vecin cu Racova, este aproape identic cu primul, lipsindu-i, însă, forma arhaică a exprimării. E interesant a menționa că în piesa 64 plugarul care iese la arat odată cu răsăritul soarelui este Însuși Iisus Cristos: *Când soarele răsăreare, / Cristos boii și-i prindeare / Și la plug i-arăduiare.*

În tipul 34 - *Seceriș funest* (65-69) numai decorul natural ține de munca câmpului. Desfășurarea subiectului, actele personajelor și înțelesurile adânci dezvăluie o mare dramă erotică. O fată, mergând singură la secerat, când se apleacă să taie mănunchi de grâu, găsește *O floare de rai*, pe care o ia și o pune în sân. Floarea începe a trâmbița un cântec-strigăt de dragoste pe care nu-l aude nimeni numai Ion, un păcurar din munte. El vine la fată, o strânge în brațe și o sărută pe față. În cele mai multe variante, fata îl respinge, zicându-i *câne cu față* și temându-se că nu va termina holda de secerat. Păcurarul o învață să-i spună mamei că n-a putut găta lucrul, fiindcă a lovit-o un junghi rău fără vrere. Ca să-și scape fata de primejdie, mama vrea să meargă după leacuri cu nouă ulcele, dar fata o oprește, spunându-i să nu meargă pentru că e departe, preot în sat nu este și pe ea boala o jioiește (îvinge). Fata își cunoaște și acceptă soarta: *- Știu io ce mi-i leacu./ Jolju și colacu, / Popa și diacu / Și luân, sâracu.* Acestei străvechi și frumoase colinde, cu mare frecvență circulatorie în ariile Sălajului și Codrului, ajunse prin vreme la o structură mitotică uniformă, concentrată și stabilă și la o ținută artistică vecină cu perfecțiunea, i s-au dat mai multe interpretări. O amintim mai întâi pe cea dată de Dumitru Pop, care spune: *„Nu poate exista nicio îndoială că avem de-a face, la origine, nu cu o colindă de doliu, ci cu una de dragoste, care se va fi colindat probabil la casele cu <feciorițe>, aflate la vârsta celor dintâi elanuri erotice. Lectura atentă a textelor ei prilejuiește constatarea că [...] întreaga creație e o poezie a mitului Zburătorului, cea mai izbutită, cum spuneam, la nivelul poeziei noastre populare.”* (Pop 1987, p. 18)

În urma unei analize cuprinzătoare, Pamfil Bilțiu, preocupat să dezvăluie semnificația colindei, conchide: *„În motivul florii descifrăm coabitarea dintre doi parteneri. Călcând o interdicție cu mare punct de greutate, fetei nu-i mai rămâne de făcut decât să ia calea sinuciderii.”* (Bilțiu, Pop, 1996, p. 30) Și cercetătorul continuă, exprimând alt punct de vedere: *„Frumoa-*

sa și larg răspândita colindă <Mă luai, luai> [...] ar putea primi (sic!) și o altă semnificație. Ea ar putea fi integrată într-un reper-toriu poetic mai bogat reprezentat în folclorul nostru; ne gândim, mai întâi, la balada având ca temă soarta logodnicilor nefericiți, având la bază ideea împlinirii dragostei prin moarte.” (Ibidem)

Varianta n. 66, originară din Cizer - Sălaj, aduce un final unic care dă colindei un cu totul alt înțeles. Secerând, fata află O frunză de rai pe care o pune la buze și zice. Păcurarul din munte aude și vine: *M-apuc-a juca, / Sara m-apuca - / Mama m-a-ntreba / - Gătat-ai holda? / - Învață, mă-nvață / Ce să spui acasă? / - Că tu spune-așa: / Ba nu o-am gătat / Că m-o apucat / O durere grea, / De o-aș tăt avea / În toată vremea!* Credem că acest final e unul plăcut, căci cântecul din frunză aduce ursitul fetei și dragostea născută din cântec și vis se împlinește.

Creațiile aparținând celebrelor tipuri: 35 - *Sacrificiul zidirii* (70-73) și 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană* (74-92) funcționează în teritoriul cercetării noastre drept colinde. Ion Taloș, în (Taloș 2004, p. 305), examinează comparativ aceste colinde și versiunile lor poematice din sudul și estul teritoriului național românesc. Savantul spune că versiunile colind „sunt considerate a fi un nucleu epic, ale cărui valențe poetice n-au fost exploatare în întregime. Acțiunea lor, care conține mai multe elemente în stare latentă, a putut fi dusă mai departe, în variantele din sudul și estul Carpaților, acestea devenind balade poematice de mari dimensiuni.”

Variantele sălăjene ale subiectului *Sacrificiul zidirii*, necunoscut zonei Codrului, au acțiunea concentrată asupra dramei trăite de familia meșterului celui mai mare, mamă, tată și fiu, dezvoltând numai motivele: surparea zidurilor, decizia de a zidi femeia care va veni prima cu mâncare la meșteri, ruga meșterului pentru împiedicarea sosirii soției lui, zidirea treptată, natura și soarta copilului mic rămas fără mamă.

Diversitatea motivică a tipului 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană* și regimul metric de 5/6 și 7/8 silabe au dat naștere, în teritoriul investigat, subtipurilor: 36 A - cu 58 variante, 36 B - 13 variante, 36 C - Fata de maior - 132 de variante și 36 F - 2 variante, total 205 texte, adică 10,25 % din întregul material publicat - 2000 de variante, după aprecierea lui N. Constantinescu. (Constantinescu, Dobre, 2001, p. 122), destul de multe, socotim noi, pentru un teritoriu nu prea întins, târziu și relativ slab cercetat.

Textele n. 91 și 92, cu greu admise ca mioritice, au subiecte neobișnuite, de aceea nu le-am încadrat în niciunul dintre tipurile existente în *Colinda românească*, 1981, de Monica Brătulescu. Pe scurt, subiectul spune că în sat se aude *O turmă mare de oi / Și cu trei păcurări. / Unu-i măi mnic dintre ei* (92) Micul, considerat și străin, e trimis să întoarcă oile. Între timp, cei doi mari hotărâsc ca pe micuț *Să mi-l ducă-ntre păduri / Și să-l taie din săcuri, / Ori să-l arunce pe ape, / Bolovanii să-l îngroape.* (91) *Iar cel mic păcurărel / Și la față frumușel* nu acceptă decizia sorții, de a muri. În varianta 91, el le spune celor mari că se știe apăra de dușmani, că marii sunt veniți și se află pe moșie străină. Nu se știe dacă s-a produs ori nu crima pregătită. În varianta 92, intervine Dumnezeu, care îl scapă de moarte pe micul păcurar: *Dumnezeo l-o apărat, / La*

moarte nu l-o lăsat / Că-i pruncuț fără păcat / Și-i creștin adevărat.

Nu prea vedem cum tipul 38 - *Osândă grea* (93-95) se încadrează în categoria colindelor profesionale. Avem în față o creație cu conținut misterios, greu a se descifra.. Incipitul *Tri cocoși negri cântară* sugerează de la început faptul că în <poveste> se va întâmpla ceva trist, poate chiar tragic. Tradițional, *cântatul cocoșilor* sau *pe la cântători* sunt sintagme care arată depășirea miezului nopții și apropierea zorilor, când spiritele malefice își pierd puterile și se retrag. Dimpotrivă, *tri cocoși negri* care cântă seara arată afundarea în noapte și sub puterea răului. Aceeași sugestie o comunică și locul depărtat de lume și, oarecum izolat, al întâlnirii celor trei feciori bizari: *Mai l-on loc, mai la mijloc; / În mijlocu codrului, / La fântâna corbului, alteori, La fântâna lotrului.* Vârful înalt și singuratic al codrului, mijlocul greu de atins, întunecat și puțin umblat precum și fântâna de acolo sunt locuri de popas ale drumeților de orice fel, dar mai ales ale fugarilor, criminalilor, hoților și tuturor proscrisilor. Acolo, într-un loc blamabil, se decide omorârea celui mai mic dintre feciori prin înjunghiere cu un cuțit. Acești trei feciori, înșiși decid să dezerteze din colectivitatea sătească. De aceea comunitatea nu-i consideră ai ei și nu-i mai ocrotește. Mama condamnatului amenințat de moarte nu vrea nici să-și răscumpere fiul cu bani și nici să-i facă, după moarte, îngrijirile cerute de obiceiurile tradiționale și de biserică. Feciorul o tratează cum crede el că merită: *Rămâi, mamă, sănătoasă / Ca o pară viemănoasă, / Că și io mărg sănătos / Ca un măr putregăios, / Di pă creangă pică jos.* (93)

Există o serie de 4 tipuri de colinde: *Oaia care așteaptă primăvara, Oaia amenințată cu vânzarea, Ciobanul sâțul de ciobănie și Colinda mielului*, reprezentate în acest volum prin 13 texte (96-108), care, deși sunt păstorești, nu sunt și mioritice. În genere, aceste colinde dialogate sau descriptive, mai puțin narative, aduc în fața cititorului imagini din viața păcurarilor și animalelor pe care le cresc. Păstorii au chipuri foarte diferite, a căror diversitate o intuim după cum sunt numiți: *un pui de păcurar, un păcurar, un lar de păcurar, un moș de păcurar, Petru, bun bărbat, Ionu Săn' Ionu și chiar Înșuși Dumnezeu.* Ei vârează oile în frumoase locuri prielnice și într-o atmosferă cam idilică: oile pasc clocoței (ghiocei) și mierăoare (vioarele) iar păstorul le însoțește cântând din fluier, după care, ele joacă, plâng, pasc sau se întorc cum dorește stăpânul. În fiecare colindă se află un animal deosebit, având capacitatea de a vorbi cu păstorul despre dorințele turmei. De aici până la oaia năzdrăvană din *Miorița* nu e decât un pas.

Tipul *Voinicul și ciutalina*, un singur text (109), cores-punzând, în mare, tipului 67 - *Ciutalina, ciuta fără splină* din clasificarea Monicăi Brătulescu, formal ține de tema vânătorii, dar ca înțeles se apropie de colindele de peșit, *ciutalina* se identifică alegoric cu fata îndrăgită pe care junele și-o dorește soție. Scenariul vânătorii ne amintește de orațiile de nuntă și gestul tăierii costiței semnifică schimbarea statutului civil al tinerei din fată în nevastă.

Colindele de tipul 47 - *Marea și pomul* (110,111) apar de

parcă ar fi vorba de *marea și omul*. Imaginea rezultată din dialogul dur dintre marea tulburată, crâșcând de mânie, și pom sugerează, probabil, lupta neîncetată a omului de a descoperi, atrage, îmbunătăți și utiliza în folos propriu a noi și noi locuri. Proiectat în viitor, rezultatul luptei este foarte îmbucurător: - *Taci, tu mare, nu crâșca-re!* / *Că io de m-oi supăra-re,* / *Pă unde ți-s vadurile,* / *Întoarce-or feciori plugurile;* / *Pă unde-i apa mai lină,* / *Face-or fetile grădină.* (111)

Colinda despre vidră - 51 - *Pescarii și vidra* (112, 113) - scoate la iveală interesul omului de a cunoaște tainele lumii. Cei trei frați pescari, cunoscând însușirile neobișnuite ale vidrei, îi prind puil și-l chinuiesc, cerând să le răspundă la trei întrebări: *Cât îi marea de-a cufundă?* / *Că câți pești în mare sânt?* și *Cătu-i veacu omului?* Ca să-și scape puil nepriceput, vidra, care știe răspunsurile și dispune de puteri oraculare, răspunde ea. Răspunsul la a treia întrebare este un fel de avertisment privind necesitatea păstrării familiei ca celulă unică și fundamentală ce poate asigura o existență firească și frumoasă. Ruperea legăturilor de rudenie bazate pe consangvinitate însemnează sfârșitul existenței speciei umane. Vidra spune: *Eu cu dreptu spune-v-oi / Când îi capu veacului: / Când dă pruncu-n tată-său,* / *Fata mare-n maică-sare,* / *Cel mai mic în el mai mare,* / *Asta-i capu' veacului!* (112) Într-o colindă din Bordenișani, Ialomița, culeasă în 1933, întrebă, Cristos dă un răspuns aproape identic, ceea ce constituie un argument forte privind unitatea culturii noastre populare. Redăm răspunsul: - *Și, Doamne, te-am întrebat / Când e capul veacului,* / *Sfârșitul pământului,* / *Concenirea mirului?* / - *Când o bate fiu pe tat-su,* / *Fiică-sa pe maică-sa,* / *Cei mai mici pe cei mai mari,* / *Atunci, capul veacului,* / *Sfârșitul pământului,* / *Concenirea mirului.* (Neagu 1946, n. XII, p. 14)

Subtipul 53 C- *Voinic devorat de șarpe* (114, 115) este o scurtă narațiune dialogată pe tema șarpelui antropofag, subiect din aceeași familie cu al baladei *Iovan Iorgovan*. Această colindă nu este un fragment dintr-o astfel de baladă, ci e o narațiune completă, care concentrează în ea miezul fabulei, suficient pentru a putea fi dezvoltat prin adăugarea unor noi episoade. Se povestește că undeva, *Colo jos In prundurele*, strălucesc ochii șarpelui, în vreme ce mânăncă un voinic: *Jumătate l-o mânacat,* / *Jumătate nu-l mai poate / De curele-nțânțalate,* / *De cuțate ascuțate.* (114) Victima cere ajutor unor drumari care trec pe acolo. Șarpele îi avertizează că nu au ei de ce să se amestece, deoarece, prin blestem pronunțat *Într-o sfântă sârbătoare*, mama l-a menit pe voinic șarpelui încă de când era copil. Blestemul de mamă: *Sugă-ți șerpui sângele,* / *Cum mi-ai supt tu țâțele!* / *Sugă-ți șerpui trupu tău,* / *Cum mi-ai supt tu pieptu meu!* (115) trebuie să se împlinească, după credințele și mentalitatea unor vremuri vechi. Subiectul este aproape identic cu al tipului de baladă: 154 (310) după clasificarea lui Alexandru I. Amzulescu.

Subiectul de baladă 64 - *Vânătorul și drăguța, pasăre pribeagă* (116), a cărui denumire ne aparține, este foarte rar întâlnit. O *Dalbă fată copiliță*, blestemată de *O neagră călugăriță*, se preface în pasăre. Dumnezeu o lasă a zbura în pădure, unde va trăi până la desfacerea blestemului. Un fecior din sat, aflând că drăguța lui nu mai este în localitate, ia pușca și merge în pădure. Acolo află o pasăre deosebită pe care vrea s-o vâneze. Pasărea își destăinuie identitatea, rugându-l să n-o împuște: *Că io ți-s drăguța ta,* / *Mai demult, nu de-acuma.* Tânărul vânător mai încearcă de două ori s-o răpună și i se spune același lucru. Pe măsura derulării narațiunii dialogate, fata îl întreabă ce fac: mamă-sa, tată-său și frații, cărora le trimite vorbă să-și ducă viața în mod firesc, să nu fie supărați și să n-o caute, nici s-o plângă: *Pă mine nu mă jelescă,* / *Că io-s pasăre rară-n pene,* / *Bătută-s de vremuri grele.* În afara textului 116 din Băsești, am mai avut sub priviri două vari-

ante din **Bilțiu, Pop** 1996, n. 414 din Oarța de Sus și 415 din Mânău. Cea din Băsești, de 57 de versuri, este mult mai lungă, mai complexă și mai interesantă. Aici ieșirea de sub puterea blestemului nu are loc la împlinirea sorocului, *Nouă ani și nouă zile*, ci prin rostogolire peste cap de trei ori consecutiv, ceea ce asigură desfacerea vrăjii de metamorfoză, care, credem noi, a devenit posibilă datorită iubirii statornice a băiatului pentru drăguța lui blestemată să fie pasăre. Iată finalul original de care am vorbit: *Le din drum că ș-o zburat,* / *Pastă cap s-o-mborbocat / Și de mână l-o luat,* / *De tri ori l-o sărutat,* / *Cătă casă ș-o-alergat.*

Colindele despre vânărea unui animal neobișnuit cum e cerbul din basme, de tipul 68 A, B, C - *Vânătorul și personajul metamorfozat*, (117-119) au cunoscut o intensă frecvență de circulație în teritoriul nostru de referință. Funcția unor astfel de creații răspunde perfect cerințelor obiceiului, laudând bărbăția, vitejia, curajul, eroismul și iscusința vânătorului, cel înzestrat cu atare însușiri fiind, de fapt, chiar gazda ca adresant al colindei. Actanții întâmplărilor narate sunt: cerbul, sub a cărui aparență se află ființe umane ce nu pot constitui obiect al vânării - o fiară sfântă, un june de viță împărătească, un sfânt precum Ion Sânt-Ion; alt actant e o femeie deosebită, o împărăteasă sau o doamnă, având capacitatea să audă de acasă și să recunoască răgetul sau cântecul cerbului aflat în pădure; apoi un actant important e vânătorul, adică însuși împăratul sau un domn, ambii - artiști ai vânătorii.

Savantul Mihai Pop consideră că vânărea cerbului păstrează vestigii ale unui străvechi rit de inițiere. (Pop Mihai 1999, p. 63)

Categoria colindelor **Flăcăul și fata, iubiți și pețitori** (120-147) cuprinde piese care erau cântate cu adresă directă la fetele și feciorii aflați în preajma căsătoriei. Atmosfera creată de poezia acestor colinde este una apropiată celei de basm, căci lumea visată și dorită este adusă în cea reală. Ca toți mirii și miresele din poezia nunții, fata și feciorul din colinde sunt personaje minunate, având însușiri deosebite.

Flăcăul, voinicul, este neapărat fecior de împărat sau de crai ori cel puțin un domnuț, băiat de boier. El are grajd de aur și un cal graur asemenea celor din povești, bun prieten, sfătuitor și slujitor, pe care feciorul îl hrănește cu fân, dar mai ales cu *grâu roșu vânturat* și-l adapă cu *vin roșu strecurat*. Acest cal aproape năzdrăvan își trece stăpânul peste mare fără să se ude și ia parte la bătălii cu turcii. Când domnuțu vrea să-l vândă, însă nu cere prețul meritat: *Tăt pășuțu taleru,* / *Tăt păruțu galbănu* (120) calul se supără. La despărțire îi propune stăpânului să-și amintească ce-au făcut împreună și: *Amândoi mâna să dăm,* / *Amândoi să ne iertăm.*

Curajul și iscusința voinicului ies la iveală când trece cu succes proba de a încăleca și învăța fără căpăstru calul cel năraș al fetei. (141, 142) Tânărul se vadește a fi, de asemenea, un plugar harnic și foarte priceput: cu o mână el mână opt boi la arat și cu una culege și alege flori de primăvară - mierăuță și roșiuță - pentru a împleti o cunună pe care s-o dea drăguței spre bucuria ei și a părinților că au fată la vârstă de cunună, adică de logodit și măritat.

Flăcăul nostru visează că se însoară (123, 124), merge la fete (145) pe care le judecă după cinste și frumusețe: *Cè din deal ca ș-un păhar,* / *Cè din vale ca ș-o floare.* Pașii următori sunt: pețitul, tocmeala zestrei și nunta cu *fiica gazdei cè frumoasă.*

Fata este prezentată printr-un portret fizic sumar, cum se obișnuiește în stilul folcloric, unde numele sau o singură trăsătură evidentă evocă un tip uman cu tot ceea ce are el caracteristic fizic, moral și temperamental. Ea este *fiica gazdei cè frumoasă, fată de domn mare, fată dalbă dă-mpărat, ruminioară sau luminoară* și cu *d-ochi negri*. În esență, eroina este o fată

frumoasă, cu fața rumenă și luminoasă, cu ochi negri românești, tocmai bună de pețit și luat. Știindu-se fată fecioară la vârsta de măritat, ea se comportă după prescripțiile mediului în care trăiește: - culege flori din grădină și-și împletește o cunună, simbol al stării civile de fată de măritat (131, 132); - poartă obiecte cu aceeași funcție ca și cununa: inel pe deget și măr în sân; - culege flori și face struțuri pentru feciori și o pană specială pentru pețitorul pe care-l așteaptă, fiindcă se apropie cășlegile cu nunțile; - e harnică și pricepută, mereu coase, chindisește și împistrește gulere și năframuțe pentru tată, frate și pețitorul dorit și visat; - împodobește de sărbători interiorul casei, în stil etnografic local și așteaptă ceata feciorilor colindători și pețitori, pe care îi primește solemn și îi cinstește după ceremonialul păstrat din bătrâni, descris în rezumat de textul n. 130 din Buciumi, Sălaj, din care cităm: *Dar la masă cine șede? / Șede fata cè frumoasă / C-un păhar galbân în mână, / La câți vin la tăți închină, / Le-nchină și mulțumește, / Pă Dumnezău mulțumește.*

Rămășițe de gesturi și obiecte magice cu caracter simbolic, rituri străvechi și vrăji răsar ici-colo din textele colindate, spunându-ne câte ceva despre credințe, mentalități, atitudini, sentimente și acte de comportament din alte vremuri. Toate acestea, pentru noi, cei de azi, sunt motive poetice, dar ele au avut alte funcții, demult, în vremea sincronismului primar.

Din zona liricii și din poezia nunții a pătruns în colinde motivul înstrăinării fetelor prin căsătorie. Fetei pețite (129) i se prezice un viitor trist din cauză că va fi ruptă de familia în care s-a născut, a crescut și s-a format ca om. Acolo florile i se vor părea surori, brazii, frați și cioatele din pădure, părinți. Motivul ar putea fi general românesc. Într-o colindă din Ialomița, de pildă, fata dusă departe se bucură la gândul că acolo va fi doamnă și stăpâna caselor. Iată textul: *Să mă ia de la părinți, / Să mă ducă peste munți, / Peste munți într-alte curți: / Nor' bună părinților, / Leicuța surorilor, / Cumnățica fraților, / Stăpână de-a caselor.* (Mocanu, Obrejan, 2009, p.67)

În tipul 89 - *Fata tristă în preajma căsătoriei* (127), în vreme ce toate fetele din șezătoare torc fuiuare, fiica gazdei plânge de necaz. A avut pețitor un fecior de crai, dar mamă-sa n-a vrut s-o dea. Femeia își motivează gestul pe existența unei mari diferențe sociale și materiale între familia ei și a craiului. Ai fetei nu pot face față cerințelor unei nunți și încuscrii costisitoare: *-Draga mamii, cum te-oi da? / C-acolo sânt patru fraț / Ș-aceia trebe-mbrăcaț; / Și mai sânt patru surori / Și le trebe brâu cu flori; / La nălțata-mpărăteasă / Trebe roche de mătasă; / La nălțatu împărat / Trebe cal încălecat.* A nu se uita că aici e vorba de niște daruri obligatorii ca obicei, care nu se pot târgui ca, bunăoară, zestrea cerută în tipul 116 - *Tocmeala zestre* (143, 144), unde ușor se poate ajunge la înțelegere mai ales dacă frumusețea fetei l-a cucerit pe pretendent. Văzând pețitori venind, mama o lămurește pe fată asupra situației existente: *Vin la mine, cer pă tine, / Ceru-și multe cătră tine: / Ceru-și plug cu șase boi, / Noi le-am făgădit cu doi; / Ceru-și turma jumătate, / Noi le-o dăm a trie parte...* (143).

Nefiind prea bogată, categoria **Colinde familiale** (148-163) prezintă aspecte referitoare la familia din satul arhaic și reușește să construiască o imagine cuprinzătoare pe această temă, în numai 6 tipuri de texte față de 18 câte include Monica Brătulescu în indexul colindei românești.

Amintim mai întâi tipul 130 - *Părinte cu trei feciori, fiecare având o meserie* (148, 149), din care aflăm date despre relațiile dintre părinți și copii, dintre tinerii satului, care se întâlnesc în șezători, despre maturi și bătrâni prezenți la biserică. Familia are copii mulți, fete și feciori. Băieții sunt: unul plugar, unul păcurar, altul e morar. Cel mai mic, alesul ca în basme, e aurar, adică un fel de artist. El face o furcă de aur sorei și o

cârjă tot din aur pentru tatăl său, să meargă cu ea la biserică.

Tipul 133 - *Maică în căutarea fiului* (150-153) conține un subiect de mare frecvență în cultura noastră populară. E prezent în balada 5(23) - *Voinicul rănit*, în multe variante ale *Mioriței* și în colinde religioase de tipul 181 - *Isus căutat de Maica Domnului* (214, 215)

Mama (150-153), *Cea babă bătrână, / Cu opinci de lână, / Cu furcuța-n brâu*, al cărei fiu e plecat de acasă de multă vreme, îl așteaptă cu răbdare și credință *Din zi până-n zi. / Când fu a treia zi, / Îl văzu viind, / Nainte-i ieși / C-un colac de grâu, / C-o fele de vin.* Întrebat de pricina întârzierii, Ionaș al ei îi răspunde c-a zăbovit *La o poartă de rai, / La o fată de crai* și că pe unde a umblat a văzut fapte de neînțelese: *Că ieu moșii fetile / Și feciorii babile.* În varianta 151, mama e îngrijorată de holdele feciorului, ce: *Coapte-s și răscoapte, și amenințate, în lipsa stăpânului, de lăcomia păsărilor.*

Subtipul 134 A - *Fratele, sora și pețitorii* se aseamănă mult cu 116 - *Tocmeala zestre*. Fratele, uneori identificat cu Sfântul Soare, și sora lui sunt crescători de animale, mai ales de oi. La orizont se văd nori grei de ploaie, dar aceia nu sunt nori, ci sunt pețitori. Vin să o ceară pe fată de la frate și, lângă ea, vor o mare zestre, constând din turma de oi, berbeci și murgul din grajd, de care nu uită niciun pețitor în nicio împrejurare. Când aude pretențiile pețitorilor, fratele se supără foarte tare și vrea să se sinucidă de necaz: *Io, sor', -atâta n-oi da, / Mai bine m-oi îngropa.* (155) Sora, știind ce poate ea în fața pețitorilor, își asigură fratele că va obține micșorarea zestre cerute inițial: *- Frate, nu te supăra: / Din cincii sute de oi șute / Or ierta la două sute / Și din cincizeci de berbeci / Or ierta la douăzeci.* (155)

Colinda familială cea mai răspândită în aria cercetată de noi este tipul 135 - *Cununia fraților* (denumire după **Talocș** 2004) a cărei mare frecvență de circulație probabil că a fost determinată de conținutul nemaiintâlnit al subiectului, de dramatismul captivant al întâmplărilor și de rezolvarea firească a conflictului, cum cer principiile eticii populare și creștinești, prin zădărnicierea incestului, la vestea căruia: natura se tulbură și iese din mersul ei normal, vara lăsându-se îngheț și brumă; bisericile se cutremură; sfinții din icoane condamnă și blestemă pe preotul oficiant al cununiei interzise de tradiția locului și de rânduielile bisericii; sora și mama feciorului obsedat de propria-i soră ca femeie i se opun și încearcă să oprească săvârșirea unui act nemaipomenit. E posibil ca probele la care este supus pretendentul să provină din străvechi rituri de inițiere. (**Bilțiu, Pop**, 1996, p. 28)

Tema relației de rudenie, de un fel special, dintre fini și nași e prezentă și în colindele familiale ca în poezia nunții. Astfel, tipul 136 - *Cununa pentru fini* (160 - 162) este edificator în acest sens. Doamna curților cu trei rânduri de pomuți înaintea se roagă pomilor să-și aplece crengile cu flori și vâfurile verzi ca ea să culeagă flori și să facă struțuri: *Că pe mâni pe prânzu mare, / U-or chema nănașă mare: / Pă cei mari i-a cununa, / Pă cei mici i-a boteza și pe toți i-a dărui cu miei și viței.* Struțurile erau utilizate la oficierea unor acte ceremonial-rituale obișnuite în scenariile nunții și botezului, conținând gesturi benefice finilor în viitor. În piesa 161 e vorba și de un dar mai deosebit, un pahar galben, obiect ritualic special folosit numai la zile și evenimente mari. Cel ce bea din el este un ins fericit și norocos, fiind luminat și ocrotit de soare, căci *Pe toarta păharului / Scrisă-i raza soarelui.*

Paharul galben amintit mai sus reapare în subtipul 137 - *Darul nașului*. (163) El este un obiect cu funcție ceremonial-rituală, de aceea acest dar nu se poate da nimănui. - *Dă-mi, doamnă, păharul mie! - Ba io, zo, nu ți l-oi dare, / Că mi l-o dat nănașa: / Pă tineri să-i cununăm, / Pă bătrâni să-i îngropăm.*

Pentru categoria de colinde **Despre curtea domnească**,

tipurile 138 - 149, în teritoriul la care ne referim, până în prezent nu am identificat niciun exemplu.

Colindele din categoria **Edificatoare și moralizatoare** (164-182) dau răspunsuri unei întregi serii de întrebări și probleme care-l preocupă pe om și totodată răspândesc învățăminte bazate pe principiile eterne ale moralei populare și creștine, îndeplinind astfel o importantă funcție educativă. Textele poetice selectate din această categorie de colinde și reproduse de noi în volumul amintit sunt simple și clare, de aceea nu credem că e nevoie de comentarii pe marginea lor. Lectura este suficientă pentru cunoașterea conținutului și încântarea spiritului prin mijlocirea artei cuvântului.

Colindele **Biblice și apocrife** (183-222) alcătuiesc o categorie importantă, interesantă, bogată și de o rară varietate tipologică. În aria noastră de investigație, sunt reprezentate de 23 de tipuri și subtipuri. Cele mai multe subiecte își au originea în *Biblie* și în diferite scrieri apocrife cu conținut creștinesc. Cele mai frecvente motive tematice tratate sunt: păcatul strămoșesc și izgonirea din rai; nașterea lui Iisus; magii de la Răsărit; uciderea pruncilor și fuga în Egipt; botezul Fiului Sfânt; minuni făcute de Hristos; vânzarea lui Iuda; răstignirea lui Hristos etc.

O parte a colindelor grupate sub titlul arătat e rodul imaginației creatorilor anonimi, izvorând din trăiri sufletești autentice. Dintre acestea reținem câteva nume de tipuri: 168 - *Maica Domnului, ostilitatea și bunăvoința pomilor și dobitoacelor*; 176 - *Maica Domnului cu pruncul în brațe*; 182 - *Maica Domnului, tâmplarul și fierarul*; 185 - *Pedepsirea lui Iuda* etc. Există câteva piese religioase de colindat care se trag din subiecte folclorice de mare frecvență circulatorie. Așa e tipul 181 - *Iisus căutat de Maica Domnului*. De asemenea, câteva colinde sunt, de fapt, adevărate legende etiologice. A se citi tipul 187 - *Originea viței de vie* (220).

Aici menționăm în mod special că, de-a lungul vremii, cultura noastră populară a asimilat în chip firesc o serie de elemente creștine, formându-se astfel unul din straturile ei cele mai însemnate, mai stabile, mai puternice și mereu vii, constituind totodată fațeta cea mai înaltă, mai aleasă, mai frumoasă și mai luminoasă a structurii spirituale a poporului român. Zestrea creștină a culturii populare românești e constituită, în linii generale, din: concepte, precepte morale, trăiri sufletești și atitudini, teme și multe motive tematice, subiecte, imagini, personaje etc.

Parcurgând creațiile poetice de colindat din această carte ne vom convinge că absolut peste tot e prezent spiritul creștinesc care acționează asupra lumii ca un soare blând, bun, ocrotitor și binefăcător. Aici iese în evidență umanismul ca trăsătură caracteristică a creației populare românești.

Categoria **Colinde-baladă** este cunoscută doar în Transilvania, Crișana și Maramureș. Poartă această denumire numai, fiindcă piesele respective au teme și subiecte comune cu ale baladei. Ca structură, funcție și stil de interpretare, ele nu au fost niciodată și nu sunt balade. În regiunile enumerate mai sus ...*colindatul reprezintă forma ritualică de interpretare a eposului cântat, așa cum în Muntenia și Oltenia baladele se cântă, tot cu funcție rituală, în cadrul ceremonialului nupțial, la masa mare.*" (Medan, 1979, p. 31)

În indexul întocmit, Monica Brătulescu, la această categorie a trecut „tipuri de colinde cunoscute în folclorul românesc contemporan mai ales sub formă de baladă nuvelistică” (Brătulescu, 1981, p. 320), adică tipurile 194-202, 9 la număr. Noi am completat lista cu numerele: 35, 36, 53 C și 135, adăugând și un subiect nou - *Leacul drăguțului* (n. tip baladă 102 [249, 250, 254])

Subiectele colindelor-baladă răspundeau problematicii vieții oamenilor de la țară atât prin dramatismul întâmplări-

lor narate, cât și prin valoarea educativă a modelelor prezentate. Drama fetei răpite de turci (tip 194), proba de dragoste adevărată pe care fata o dă drăguțului (tip 196), zbuciumul sufletesc al mirelui a cărui parteneră moare chiar înainte de cununie (tip 198), mama smulsă de lângă copii, legată *Ca pe vaca mulgătoare* și dusă la târg ca să fie vândută (tip 199), fuga în lume a unei tinere neveste, lăsând în urmă gospodărie, soț ca un brad și un copil bolnav (tip 200) constituie tot atâtea exemple edificatoare despre valoarea umană a acestor creații pentru comunitățile folclorice în care au circulat și mai circulă încă.

Colindele de război (236-242), ca și cântecele cu aceeași tematică, constituie un răspuns în haine artistice dat de popor ororilor fără margini provocate de războaiele moderne a căror putere de distrugere a întrecut orice limită. *Iisuse, când te-ai născut, / Și-atunci moarte s-au făcut... / Da' acum se-omoară toți... / Se omoară milioane / Din tancuri și avioane!* Așa zice un poet anonim în colinda n. 236 din Chechiș, Sălaj.

Create în atmosfera tensionată de pe front și în cea întunecată din satele golite de feciori și de bărbaii tineri, aceste creații au început să fie cântate în anii primului război mondial; circulația lor s-a intensificat în vremea celui de al doilea război mondial și imediat după aceea, deoarece pacea n-a adus niciodată în urma ultimului război nici liniștea și nici siguranța dorite de popoare.

Colindele de război nu au funcție augurală, ele exprimă tristețea și supărarea față de ceea ce le-a adus istoria ca dat al sorții. Imaginea următoare surprinde bine situația: - *Haideți, frați, să mai umblăm, / Cu jele să corindăm / Pe acest pământ străbun, / C-am ajuns Sfântul Crăciun! / Vedem lume-ntunecată, / Omenire supărată; / Moarte și jele amară / O ajuns p-a noastră țară, / Că porunca de-mpărat / La bătaie ne-o chemat.* (238)

Colindele-cântec, multe și variate atât tematic, cât și melodic, nu se performau la fereastră sau în casă decât cu rare excepții ca, de pildă, *Pasărea bătrână*, care se cânta la femeii bătrâne și singure. În genere, aceste piese se cântau de cetele feciorilor pe drum sau *pastă ogrăzi*, mergând de la o casă la alta, căci destule sate sălăjene și codrene au casele risipite și spații întinse între ele. Pe cale, feciorii cântau să le treacă timpul și să se audă și știe cam pe unde se află la un moment dat. De asemenea, colindele-cântec, numite de Dumitru Pop *cântece de colindat* (Pop 1978, p. 357) erau cântate în șezători pentru a intensifica atmosfera de voie bună și petrecere de acolo.

Acest grup de colinde provine din creații lirice care s-au adaptat melosului specific, li s-au adăugat refrene potrivite melodiilor și așa s-au integrat genului. Din conținutul lor se desprind două trăiri și atitudini etico-estetice: una de tristețe profundă se degajează din tipuri cum sunt: 204 - *Turturea*, 205 - *Pasărea bătrână*, 207 - *Păsări surori cu mamă vitregă* și alta umoristico-satirică în texte ca: *Ion și prietenii săi* (258), *Soț mândru și băutor* (259), *Colinda fetei bătrâne* (254, 255), *Nevastă cu drăguț* (261, 262), *Preoteasă cu ibovnic* (263), *Biserica țiganilor* (271).

Aici vom nota câteva observații despre **refrene**.

Nu există o altă specie folclorică românească în care refrenul să dețină un astfel de rol. Formal, rolul și însemnătatea refrenelor în colinde constituie o consecință a numărului mare de astfel de versuri, a faptului că ele se repetă la intervale mici în toată cântarea și că mai toate pot deveni versuri migratoare, trecând de la un text la altul.

Refrenul își pune semnul originalității atât pe structura, cât și pe conținutul colindelor în care e prezent.

Structural, piesele cu refren au aspectul unei țesături cu vârste așezate la distanțe egale. Țesătura, adică narațiunea sau tabloul descriptiv, constituie conținutul și este exprimat

în versuri tematice. Vârstele reprezintă versurile-refren, de regulă, unul într-o creație. Colinda propriu-zisă poate exista și fără refren. Volumul de față conține 276 de colinde, dar numai 90, adică aproximativ o treime, au refrane.

Izvorul refranelor trebuie căutat departe în vremea sincronismului primar, când performarea unei colinde nu consta numai dintr-o simplă cântare, ci era un veritabil spectacol compus din interpretarea vocală, în ceată, a textului cu acompaniament ritmic realizat prin bătăi și muzică instrumentală, din strigăte și dansuri executate de persoane mascate, purtând în mâini obiecte cu funcții rituale: flori, crengi verzi, mănunchiuri de verdeață pentru stropit cu apă, toige etc.

În vechime aproape toate colindele vor fi avut refrane specializate pe categorii tematice și pe feluri de adresanți. Cu timpul, din cauza interpretării mecanice, versurile-refren s-au uzat și desemantizat, și-au pierdut legătura de sens cu piesele lor și au devenit versuri migratoare. S-a întâmplat apoi ca aceste versuri *bune oriunde* să fie considerate inutile și să se cânte tot mai rar. De aceea există astăzi un mare număr de colinde fără refrane.

Dacă privim cu atenție legăturile dintre refrane și textele propriu-zise ale colindelor constatăm că relația de conținut dintre ele, slăbită mult în timp, totuși există. Cuvintele vehiculate de refrane arată clar că acesta e adevărul. Prin motivele conținute, refranele evocă elemente din obiceiul colindatului. (**Brătulescu** 1981, p. 88) Așa sunt: **faptul cântării** - *Dai corinde* (86), *Ei, dai corinde* (150), *Corindem, Doamne, corinde* (33); **momentele temporale ale colindării** - *Sara lui Crăciun* (1), *Sara-i mare-a lui Crăciun* (40-b), *Ziorel de ziuă* (158), mai multe variante, *Demineața lui Crăciun* (43); **adresanții din lumea reală** - *Da-i dusu-i badea* (45), *Domnule dragule vodă* (104), *Junilor buni* (109); **invocă destinatarii din lumea miturilor** - *Domnului Doamne* (36), *Domn din cer* (52), *Leru-i Doamne* (18) și chiar **astrele** - *Steaua s-a luminat* (99), *Raza soarelui, floarea soarelui* (204).

La începutul observațiilor privind repertoriul de colinde, spuneam că viața înfățișată în aceste cântece augurale nu este ca în realitate, ci e așa cum și-o doresc oamenii: bună, frumoasă, luminoasă, căci ei se văd trăind mulțumiți într-o țară a abundenței de bunuri, a fericirii și bucuriei generale, unde sunt ocrotiți și vizitați de Dumnezeu, de îngeri și de sfinți, care coboară la oameni, îi încearcă, discută cu ei, le răspund la întrebări, se scaldă, beau și mănâncă împreună, aflându-se, parcă, în comuniune ca bunii creștini ai unei comunități străvechi.

Dacă cercetăm cu atenție cuvintele și expresiile din componența refranelor ne putem convinge că aceste versuri de o factură specială subliniază, întăresc și confirmă viziunea generală asupra lumii și a vieții oamenilor așa cum e prezentată ea în poezia colindelor. Nici nu putea să fie altfel, fiindcă ne aflăm în cadrele aceleiași gândiri filozofice prezentă în întreaga creație folclorică românească, unitară și din acest unghi de vedere.

Cuvintele și expresiile din refrane formează familii motivice aparținând aceleiași sfere semantice. Sfera regnului vegetal cu intensă prezență în refrane este evocată printr-o mulțime de flori care amintesc anumite practici ceremoniale și funcționează ca simboluri ale fertilității: *flori dalbe*, *flori dalbe de măr*, *floarea soarelui*, *floarea iederii*, *floare de cocoare*, *de bujor*, *de alac*, *de măr dulce*, *floare-rozmalin* etc., cărora li se atașează ramura verde: *Viță verde iadăra*. Sfera luminii ca semn al vieții nepieritoare și al înălțării spirituale a omului este reprezentată de lumina cea curată și proaspătă a dimineții: *Ziorel de ziuă*, *Demineața lui Crăciun*, *Raza soarelui*. Fata cea tânără și frumoasă e *luminioară*, dar și *luminioară*. Fericirea cea veșnică din lumea de *Dincolo* se împlinește într-un *rai luminos*.

Acuma, la sfârșitul acestor punctări, dăm cuvântul unui cercetător consacrat al genului să facă încheierea.

„Sub raportul interferențelor motivice și tematice ca și sub raportul pluralității funcțiilor, colinda oferă imaginea de supragen, exponent și compendiu al unui vast repertoriu folcloric.” (**Brătulescu** 1981, p.98)

„Considerată din perspectiva judecării de valoare, colinda se ridică deasupra distincțiilor care separă folclorul de literatură. Deși nu a urmărit în mod programatic efectul estetic, colinda a acționat în mod analog cu selecția artistică: a respins faptul brut și detaliul nesemnificativ pentru a extrage din masa amorfă și fluctuantă a circumstanțialului doar elemente apte să exprime un mesaj durabil. La sursele colindei descoperim mitul, la capătul evoluției genului întâmpinăm rezultatul unui proces de sinteză care a contopit elemente vechi și recente, aporturi și influențe diverse. Colinda a parcurs așadar un drum lung; s-a desprins progresiv de vechile sale atribute mitologice, s-a îmbogățit pe etape, dar a păstrat din mit deschiderea spre cosmos, fiorul incantației și rezonanța de imn al credinței în izbânda dorințelor omului.

Eterogenă și unitară, arhaică și în același timp evoluată, colinda aparține de drept poeziei majore.” (**Idem**, p. 100)

Augustin MOCANU

Notă:

Numererele dintre paranteze (. . .) trimit la texte din vol.: **Augustin Mocanu**: *Colinde românești. Texte poetice din zonele Sălajului și Codrului*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2011. Observațiile noastre privitoare la repertoriul de colinde se bazează pe studierea producțiilor poetice cuprinse în această carte.

Bibliografie

Bilțiu, Pop = Bilțiu Pamfil, Pop Gh. Gheorghe: „Sculați, sculați, boieri mari”: *Colinde din județul Maramureș*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996.

Birlea 1969 = Birlea Ovidiu: *Colindatul în Transilvania*. În Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967, Cluj.

Bocșa 2010 = Bocșa Ioan: *Muzică vocală tradițională din Sălaj*. În: *Caiete Silvane*, Serie nouă, An VI, Nr. 1 (60), ian. 2010, pp. 24-25.

Brătulescu 1981 = Brătulescu Monica: *Colinda românească. The Romanian Colinda (Winter-solstice songs)*, Editura Minerva, București.

Constantinescu, Dobre 2001 = Constantinescu Nicolae, Dobre Alexandru: *Etnografie și folclor românesc. Note de curs. Familia științelor etnologice*, Editura Fundației România de mâine, București.

Medam 1979 = Medan Virgil: *Cântece epice*, Cluj-Napoca.

Mocanu, Obrejan 2009 = Mocanu Augustin, Obrejan Cristian: „La fântâna lină”. *Colinde străvechi din Câmpia Soarelui*. Lucrare alcătuită și îngrijită de...Editura STAR TIPP, Slobozia.

Neagu 1946 = Neagu Gh. I. *Colinde din Ialomița*, Roșiorii-de-Vede, 1946.

Pop 1978 = Pop Dumitru: *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare.

Pop 1987 = Pop Dumitru: *Mitul „Zburătorului” în poezia noastră populară*. În: „Steaua” nr. 2, Cluj-Napoca, pp. 14-19.

Pop 1999 = Pop Mihai: *Obiceiuri tradiționale românești*, Ediție revăzută, Editura Univers, București. [ed.I 1976].

Taloș 2001 = Taloș Ion: *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București.

Taloș 2004 = Taloș Ion: *Cununia fraților și nunta soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, Editura Enciclopedică, București.

Sărbători de altădată la Bobota

Prezentul studiu are la bază documente inedite de arhivă și informații culese de la o serie de martori oculari. Ne propunem să aducem în fața cititorilor noștri o epocă, din păcate apusă, aceea a tradițiilor și obiceiurilor păstrate cu sfințenie de înaintașii noștri din Bobota și nu numai.

Odată cu încheierea muncii de la câmp, toamna târziu, pe data de 15 noiembrie, începea Postul Crăciunului, care însemna o perioadă de intense pregătiri materiale și spirituale pentru a întâmpina în curățenie trupească și sufletească marea sărbătoare a Nașterii lui Hristos. Adulții posteau, iar copiii învățau cât mai multe colinzi: „În general, spune Flavia Coposu, colindele erau asigurate de unul din învățătorii tineri ai locului, care controla exactitatea cântecului și elimina falsele, care-l supărau foarte tare pe Moș Crăciun” (FC).

Tacămurile din care se mâncase până atunci, „de dulce” erau atent spălate cu „leșie” (soluție făcută din cenușă). Oamenii erau foarte credincioși și nu mâncau carne nici când tăiau porcul: „Noi mai mâncam (copii – n.n.), da părinții noștri nici când tăieu porcu” (RF).

Mâncărurile de post erau simple și sănătoase pentru organism. Iată câteva din meniurile de post care se preparau atunci în gospodăriile țărănești din Bobota: „Cartofi toșaniți ... colompiri (așa se spune la cartofi în Bobota – n.n.). Și nu era atâta morătură ca amu ... aducem curechi din hurdău. Îl spălăm, îl dămnicam, îl oloiem și mâncam cu colompiri. Și atunci n-a fost nici hiară, nici stomac, amu dacă-i mânca cred c-ai ajunge nu știu unde ... Păsulă cu zamă, tocănită ... amu nici nu o fac cu zamă, numa scăzută ... mai mâncam și mămăligă cu moare de curechi” (RF). O altă persoană intervievată ne dă următoarele meniuri de post: „Era păsulă, era plăcintă cu curechi, cu colompiri, era ... no, pătură cu hiribe ... băga hiribe cu colompiri ... era scoverzi, era laște cu colompiri, cu curechi, la care ce-i plăce. Că dacă ți-ai făcut în tăte zilele ... Într-o zi ți-ai făcut păsulă, în cee zi, frecată, a doua zi ți-ai făcut piroște dă post, în cee zi ți-ai făcut laște ... așe, în fiecare zi făcem mâncare” (DC).

O atmosferă de mari pregătiri era și în sânul familiei Coposu, iar copiii erau nerăbdători să-l întâmpine pe Moș Crăciun, care, însă, trebuia „întâmpinat cu dovezi de cumințenie, ascultare și liniște”. Așadar, Sărbătorile erau așteptate „cu multă nerăbdare, căci urmau evenimentele importante. Se făceau mari pregătiri în casă: curățenie mare, se pregătea primirea fraților mai mari și a lui Iuliuț (Bărnuțiu – n.n.). Nu aveam timp, înainte de Crăciun, să inventăm jocuri noi, ci ne mulțumeam cu poveștile despre viața de internat (povestite de frații mai mari, Cornelia și Corneliu – n.n.). Participam și noi, spune Flavia Coposu, la gătitul prăjiturilor, căci noi eram degustătorii bunătăților (deoarece părinții posteau – n.n.). Tot satul mirosea a cozonaci și a sarmale” (FC).

Fetele își găteau „lompă”, iar feciorii se strângeau la colinzi. Lampa era „cu suport și ave două sârme, de la support, care mere în sus, unele fete își gâte numa sârma aia care mere până sus, urmăre să nu fie la capătul sticlii pentru că din sticlă merge flacăra, să nu se aprindă. Ale era o formă. Unele își făce și-un fel de feșnic, așe să nume, da așa era ... nu știu cum și zic ... făce jos un cerc, dăla el niște sfori, până sus și p-ale pune fasole, pune hârtie, pune și-l împodobe” (FG). De asemenea, se folosea la aranjamente miezul de pipirig, folosit inclusiv la împodobirea stelei: „Îl făce acolo fetile (extragerea miezului de pipirig – n.n.), ele ne pregăte steaua. Steaua era confecționată din niște bețișoare așa, și la capăt o veșcă ...

așe-i zicem noi (la cadrul rotund al stelei – n.n.). Și-apoi pă lângă veșca aceea punem pipirig rotund, rotă-rotă, și-n mijloc un chip frumos (de obicei reprezentând-o pe Maica Domnului – n.n.) (FG).

În ceea ce privește modul de organizare al feciorilor, la Bobota existau mai multe cete de feciori, iar fetele îi așteptau acasă. Cetele se organizau în funcție de vârsta feciorilor, de gradul de rudenie sau prietenie: „Era după numărul de ... căci dacă-i fost vecin, pretin, s-a făcut o gașcă, cum zicem noi și aia s-o dus la colindat începând de la mine, de la familie ... (...). Tinerii să formau în Postul Crăciunului. Știe cine cu cine va umbla. Un număr de 10-12 ... 14 era mulți pentru că mere într-o casă și pă după masă sigur că patrușprăzece ... (erau mulți – n.n.). Aștie s-aduna în Postul Crăciunului la fiecare persoană, la fiecare, pă rând și se servea cu un pahar cu vin, colinda” (FG). Colinzile erau, în mare cunoscute, dar exista obiceiul ca tinerii să se întâlnească la fiecare din ceată să socializeze și să repete colinzile: „Da le știe ei (colinzile – n.n.), da să se obișnuiască unul cu celălalt, ca animalele când mărg la ciurdă ..” (FG).

În seara de Ajun, începând cu orele 16 și până la lăsarea întunerului veneau cu colinda copiii, „la care trebuia să le dai mere și nuci”. Colindu-l lor era: „Coborât-o coborât/ Florile dalbe”. Flavia Coposu își mai aduce aminte că a rămas profund impresionată de un copil foarte mic care abia știa vorbi, dar reușea să păstreze foarte bine linia melodică. De asemenea, a rămas impresionată de îmbrăcămintea lui: „Cu cămeșuță albă, așa... Avea pe el o bundiță și stătea drept ...așa ... se uita la pom și cânta” (FC). Urmău la colindat copiii școlari, „și veneau cu străițuța în care le puneai colac, nucă și mere. Nu se dădeau bani la colindat” (RC). Școlarii umblau în grupuri de 10-12 și „aveau toți niște traiste mici de lână albă, cu dungi roșii și negre, în care puneau darurile” (FC). Aceștia aveau „colinde organizate, nu cântau fals, ci în cor”, spune Flavia Coposu.

Dintre colinzile copiilor mai amintim „Moș Crăciun șede la masă”: „Moș Crăciun șede la masă, florile dalbe (florile dalbe se spune după fiecare vers)/Și pă noi ne cheamă-n casă/Noi în casă n-om vini/C-avem multu dă umblat/Pă la rătu lui Cristos/Că ni fânu tăt pă jos/Fânu trabă adunat/La boi trabă dă mâncat” (FG) și „La roșu la Răsărit: „La roșu la Răsărit/Mândru pom este înflorit/Da sub pom cine-i culcat/Dumnezeu îi supărat/Maica Sfântă l-ontrebat: - Ce ești Doamne supărat?/- Da cum n-oi fi supărat/Că oamenii s-ombătat/Mărg acasă să sfădesc/Pe mine mă suduiesc/Am putere să-i topesc ...” (DC).

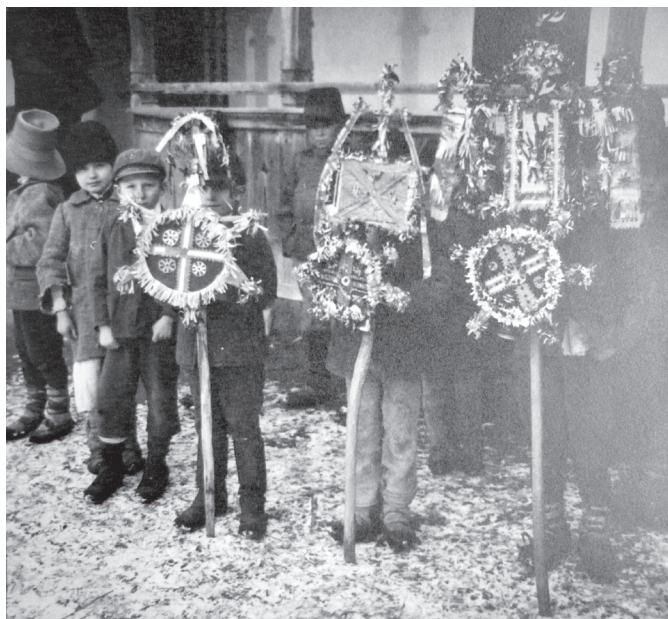
Pentru colinda lor copiii primeau nuci, mere și colăcei. Nu se dădeau bani precum în zilele noastre.

Așadar, înainte de intrarea în biserică, care în timpurile mai străvechi era la 12 noapte, după care s-a schimbat și se intra seara, umblau cu colinda doar copiii cu straița.

Cu Steaua mergeau copiii cu vârste, aproximativ, între 10 și 14 ani, numai după ieșirea din biserică.

La biserică, la slujba din seara de Ajun participa tot satul, după care mergeau cu colinda. După obiceiul strămoșesc colinda începea de la casa preotului. La fiecare grup de colindători se începea un colac: „Acuma, spune Flavia Coposu, mai exista un obicei în Bobota ca la fiecare rând de colindători se începea un colac. Nu-i putea da resturi”.

Primii colindători la casa protopopului Valentin Coposu erau sătenii care făceau parte din Senatul bisericesc: „Veneau întâi senatorii aștia care aveau o colindă splendidă, pe care n-am mai auzit-o niciunde și niciodată. Era așa: *Îngeri păstorilor cântau/Hristos Domnul s-a născut/Din Fecio-*

ara Maria/O, minunată Nașterea Ta Cristoase/Toată lumea O slăvește/Aleluia. Nu l-am mai auzit niciunde de atunci. Ăsta-l cântau senatorii. Veneau se așezau la masă, li se dădea colac, îl tăiau ... vin ... nu știu ce. Ăștia erau cam două rânduri veneau că erau mulți”.

Urmau la rând autoritățile locale, care la vremea respectivă erau primarul plutonierul etc.

După autoritățile locale urmau cetele de feciori, care începeau colindul tot de la casa preotului: „Umblau în cete 5-6-10-15 ... depinde. Și ăștia ... toată noaptea umblau tinerii ăștia. Pe la casele, pe la cele ale fetelor și fetele făceau pomișori de Crăciun. Nu-și făceau brad. Culegeau de pe câmp niște scăieți, care erau cam așa de înalți (aproximativ 1 m – n.n.), cu tulpinițe, cu multe rămurele, albastru-gri ... așa, pe care-i culegeau vara. Culegeau pipirig. Din pipirig scoteau măduva aia și făceau floricele, fundițe colorate, cu care împodobeau lampa și pe lampă și pe brăduțul ăsta agățau nuci băgaate în argint și făcute micuțe plase ... așa. Le agățau și, mă rog, mergeau cu colindul și fata care era preferata băiatului din colinda respectivă îi primea și scuturau nukul și care arunca mai multe nuci jos ăla era alesul. Da de obicei îl lăsa pe ăla preferat (de către fată – n.n.)”. Tot în cadrul cetelor de feciori mai exista obiceiul ca tânărul să taie colacul, dar și fața de masă, „ca să fie energetic”.

Ultimii colindători la casa protopopului Valentin Coposu veneau în jurul orelor 5-6 dimineața: „Și ultima echipă (de colindători –n.n.), spune Flavia Coposu, pe la 5 dimineața. Veneau țigani din Derșida ... nu știu câtă iurtă. La ăia li se dădea mâncare și carne și pâine. Aveau acordeon și flașnetă și cântau și răcneau. Aveau o colindă: *La Făgădăul Evii/Beu și voinicii țării/Tăt își beu și-și molătesc/Și pe Eva o pețesc*. Ăștia erau de groază ... țigani. Și-mi aduc aminte că venea unchiul Valer (Anceanu – n.n.) totdeauna și dormeau în dormitorul de musafiri și țigani știa. Și intrau în grădină și mergeau la geamul de la dormitor și începeau să răcnească și mătușa (Maria Gheție, fiica vicarului Silvaniei Alexandru Gheție – n.n.) sărea speriată și striga: *Jesus Maria*. Așa de urât făceau ... Li se dădea picior de porc, sarmale, bani ... orice. Și plecau cu straița. Doamne, doamne. Și cu asta se încheia colindul”. Responsabil cu grupurile de colindători era Sfântul de la biserică, care stătea treaz toată noaptea și mergea acasă doar dimineața.

Copiii preotului Coposu plecau și ei la colindat: „Noi plecam și noi să colindăm. Aveam sanie, bineînțeles, și plecam un grup. Că venea la noi toată intelectualitatea satului. Și plecam

cu săniile. Mergeam la baci Nicolae (Ciocian, care era primar – n.n.), la Buhaiu (Augustin, învățor-director), la curatorul. De acolo plecam la Derșida la părintele de acolo, pe urmă la preotul din Zalnoc și veneam înapoi acasă”.

În prima zi de Crăciun liturghia se făcea mai târziu, fiindcă se făcea în ajun la 12 noaptea și oamenii se odihneau după colindat: „Cei care veneau la 12 noaptea nu mai veneau ziua. Da mai veneau bătrânii, pentru care se făcea la 10-11” (FC).

La Bobota, spre deosebire de alte sate din zona etnografică Meseș, nu umbla cu colida tot satul, ci numai între rudeni, vecini, etc. La fel și feciorii se organizau în mai multe cete, după cum am arătat mai sus.

Colinzile începeau afară, sub geam. Aici se colinda de obicei „Sculați, sculați gazde mari” sau „Steaua sus răsare” (DC).

Când se intra în casă se spunea următoarea colindă:

„Fă-te gazdă vesel bun

Că-ți vin juni de-alui Crăciun

-Trece-ți juni buni și ședeți

-Noi n-am venit să ședem

Ci-am venit c-am dauzăt

Că au născut fiul sfânt

Oare unde pe pământ?

Fiul sfânt e cunoscut

Că-i cu veșmânt mohorât

Mohorât până-n pământ

Pe din sus pe la chiotori

Scrise sfinte sărbători

Pe din sus pe la măneci

Scrise-s sfinte Dumineci

Pe din sus pe la brățele

Scrisă-s stele mănănte (colecția Ghergariu)

Altă colindă care se spunea în casă era „La nunta ce s-a ntâmplat” (VF).

După intrarea în casă se așezau în jurul mesei, „tăie colacu și-apoi dupacee juca cu ceterași” (VF), dar cetele de feciori cu ceterași le regăsim mai târziu.

Meniul pus de gazdă pe masă era unul foarte simplu: „Făceau sucituri din pită cu dulceață, silvois, pune patru blide (farfurii –n.n.) în colțurile mesii. La mijlocul mesii pune un colac frumos, împletit (...) o bucată dă disă hiartă și atâta. Veneau feciorii și începeau colacul ...”(VF)

Așadar, pe masă era pus colacul, o bucată de slănină și prăjituri în cele patru colțuri ale mesei. Însă și prăjiturile erau simple: „Prăjituri cu solocar (bicarbonat de sodiu – n.n.) și cu pișcoute ... cozonac nu se pune la feciori. Și era on fel dă prăjituri care le făceam: cornuțai ... d-ale făcem, cu unsure să făceu cornuțaii, pișcoute era goală, iară cu solocar punem ouă și olio (ulei – n.n.) și zahăr” (DC).

Un alt obicei era acela de a pune fân sub masă (FT) sau chiar sub fața de masă (VF), pentru calul lui Moș Crăciun: „Încă sub dosoaie pune o mână de fân că zice că-i la calul lui Moș Crăciun” (VF).

Când ieșeau colindătorii din casă ziceau următoarea urare:

„Aici fură oameni buni

Că bine ne-o ominit

Ominească-i Dumnezeu

Cu mult bine de la sine

Mai vârtos de la Cristos” (colecția Ghergariu)

În cadrul colecției Leontin Ghergariu existentă la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj am descoperit și câteva colinzi foarte vechi din Bobota, culese de Ioan Buhai și Traian Feher (Albu), elevi la Liceul de Stat din Zalău, unde-l aveau ca profesor pe renumitul etnolog Leontin Ghergariu. Ele au fost culese în anul 1925, când mulți dintre cei de la care au cules aceste colinzi aveau vârste venerabile. Deci multe dintre ele datează din cea de a doua jumătate a secolului XIX și început

de secol XX. Pentru importanța lor le redăm în continuare:

Noi umblăm a colinda

Noi umblăm a corinda
 Păla curți, pă la boieri
 Da boierii nu-s acasă
 Că-s în codru de-a vâna;
 După ei cine-om mâna?
 Rupe-om doi dintre noi,
 Că merem noi ș-amândoi
 Dapă unde i-om aduce?
 Colo sus pe lângă lună,
 C-o mână ținind de lună,
 Cu una-mpletind cunună
 Da cununa a cui a fi?
 Fi-va fi –a feti gazdi,
 Că i-o fi de cununie,
 La părinți de veselie
 Și la frați de bucurie.

D-asta sară gazdă bună

D-asta sară gazdă bună
 Pă noi Crăciunu ne-adună
 Onorat în iasta casă,
 Ca și ne bagi după masă,
 Ca gazda și fie bun.
 Scoate găzdoaie cârnați
 În straiță la noi băgaț,
 Și-on colac ar ave loc,
 Ca să-ți cântăm de noroc.
 Și vo doi-tri pumni de nuci,
 Și să joace bieții prunci
 Colindă culeasă de elevul Traian Feier (Albu) din Bobota

La Fogădău Evii

La fogădău Evii
 Beu-și voinicii țării.
 Tăt își beu și-și mulătesc
 Și pă Eva o pețâsc.
 Când era la miazănoapte
 Eva trăgăna pe moarte.
 Când zăuță se face
 Clopotele o jele.
 Iese maica Evii-afară
 Și așe le cuvântară
 - Dragii mei, nuntașii mei,
 Face-ți bine și iertați
 Și napoi vă d-înturnați
 Eva care-a fost mireasă
 Îi moartă-n casă după masă.
 Mirele nu so-ncrezut,
 Pân-o mârș și o văzut.
 Lângă masă-ngenunghe
 Cătă soacră-sa zice:
 - Vezi soacră norocu meu
 Cum l-o luat Dumnezeu.
 Adă soacră cheile,
 Să deschid boldurile,
 Să ieu jolj de cel subțire
 Să știu și io c-am fost mire.
 Culeasă de elevul Traian Feier de la Grama Traian din Bobota, care la vremea respectivă (1925) avea 55 de ani

Hai cu toți să ne suim

Hai cu tăț să ne suim/Florile dalbe,
 În orașul Viflaim.
 Colo nu îi nime,
 Num-o fată tânere
 C-on coconaș lângă ie.
 Îngeri-i aduc plocon
 La fată și la cocon
 Sfât- ești și sfânta-i fost
 Ca-i dat țâță la Christos
 Și ești îmbrăcată-n soare
 Și cu lună la picioare (Florile dalbe se zice după fiecare vers)
 Culeasă de Traian Feier de la Maria Grama din Bobota,
 care la vremea respectivă (1925) avea 60 de ani

Sus în ploaia munților

Sus în ploaia munților,/ Lărui Doamne (se spune după fiecare vers)
 Cură-și apă limpejor
 Și să facă –on feredeu
 Și s-ascalde Dumnezău,
 Dumnezău cu soțul său
 Tăt s-ascaldă și să-ntreabă:
 -Cei mai bun p-aiest pământ?
 Nu-i mai bun ca boul bun,
 Că răstoarnă breazda neagră
 Și revarsă grâu roșiu,
 La grăunț ca mazăra
 Și la paiu ca trestia.
 Tăt s-ascaldă și să-ntreabă:
 -Cei mai bun p-aiest pământ?
 Nu-i mai bun ca oaia bună,
 Că vara te hărănește,
 Coalea iarna te-nâlzește.
 Tăt s-ascaldă și să-ntreabă:
 -Cei mai bun p-aiest pământ?
 Nu-i mai bun ca calu bun,
 Că te duce și te-aduce,
 Și-n beție și-n trezie
 Și-n pogana de mânia.

Tăt s-ascaldă și să-ntreabă:
 -Cei mai bun p-aiest pământ?
 Nu-i mai bun ca omu bun,
 Dă sălaş dușmanilor
 Și ocol purcarilor
 Și pâne săracilor
 (Culeasă de Traian Feier de la Grama Maria din Bobota,
 60 ani)

Maica Sfântă spovedele

Maica Sfântă spodvelele
 Prin țări dalbe jidovești
 Cu haine mândre domnești.
 Maica Sfântă și-a-ntâlnit
 Două fete, două cete
 Două fete de jidov
 Maica Sfântă le-antrebă:
 -Dar voi fete, dar voi cete
 N-ați văzut n-ați dauzit
 N-ați văzut pe fiul sfânt?
 -Ba noi poate l-am văzut
 Numa nu l-am cunoscut.
 -Că-i cu veșmânt mohorât
 Mohorât până-n pământ.
 -Dar maică dacă-i așa
 Noi atuncea l-am văzut
 Că-l dusăsără jidovii
 Sus la deal îl pogora
 Cu crucea dalbă de brad
 Și acolo îl răstăgnea
 Cue prin pălmi îi bătea
 Cunună de spini io pus
 Pe rug l-a încins
 Luna s-ambrăcat în sânge
 Soarele a început a plânge
 Luna-n sânge s-ambrăcat
 Și soarele-a lăcrămat.
 Plângeți stele mărunțele
 Că vedeți tinzaiuri grele
 După a lui Adam greșele.
 (Culeasă de Traian Feier de la Grama Maria din Bobota)

Ce-a făcut Domnul Christos

Ce-a făcut Domnul Cristos
 Pe Adam foarte frumos
 Și pe Eva oa făcut
 Iară lui Adam i-a pus
 Iar un pom oprit le-a dat
 Care din pom au mâncat
 Goi din haine s-au daflat
 Dumnezeu s-a supărat
 Și din raiu i-a aruncat
 Șarpele i-on tiran mare
 Și pe Eva onșelat
 Dintr-un măr de a mâncat
 Eva lui Adam încă i-a dat
 Dumnezeu s-a supărat
 Pe șarpe l-a blăstămat
 Unde ti-oi afla dormind
 Capul să-ți fie zdrobit
 Pânce i-ai ademenit
 D-au mâncat din pom oprit
 De unde n-a trebuit
 Căci de raiu s-au mântuit

În alte colinzi, întâlnite și la Bobota, Dumnezeu ne apare bătrân și bolnav, singur și revenit la vechea lui meserie de cioban: „Colo jos, colo mai jos/Gre turmă de oi s-antors/ Da la turmă cine-și umblă?/Umblă sânгур Dumnezău/Cu cojoace împrăscărate/Cu fluier ferecate/ (Horia Ciovârname în AMP, VIII, p. 704).

Sfântul Ioan Botezatorul apare și el într-o colindă sub ipostaza de cerb miraculos. Sub motivul vânătorii ritualice, vânătorii lui Crăciun îl întâlnesc și sunt rugați de acesta să nu fie împușcat, fiindcă era „Ionu sântionu/Nănașu lui Dumnezău”. El fusese blestemat de mamă să devină fiară de pădure „nouă ani și nouă zile/Și patătea săptămâne”. Așadar, apare aici spaima sacră față de cuvânt, de blestemul părintelui, dar și speranța că după ispășirea pesepei el va fi eliberat de veșmântul de animal (Vezi și E. Crihan, AMP, VII, p. 728).

De asemenea, în perioada Sărbătorilor se remarcă o lipsă de activism magic al feciorilor, care devine un atribut exclusiv feminin. Apar o serie de credințe și superstiții legate de femei. De exemplu, și la Bobota se spune că dacă vine o femeie în casă în dimineața de Crăciun tot anul vei avea pagubă. La fel și în ajunul Anului Nou. Tot acum nu se merge nicăieri după împrumut (Colecția Ghergariu citată mai sus; vezi și Gheorghe Șișeștean, AMP, VII, p. 712-713).

Sărbătorile dedicate Nașterii Domnului se încheiau cu un danț la Găvrila Ilchii, unde era celebru Nicolae Ceatarășu. Danțul era organizat de către feciori numiți „tizeși”, care aveau rolul de a-i angaja pe muzicanți, dar și a menține ordinea în caz de scandal. Tot atunci „se băgau fetele în danț” (FG; DC).

Din păcate, odată cu instaurarea regimului comunist, colectivizarea forțată a agriculturii, prin care satul tradițional interbelic dispare, și impactul modernității, aceste obiceiuri tradiționale s-au perimat. Numărul de copii a scăzut în mod îngrijorător și la Bobota, iar colindul tradițional înlocuit cu „benzi” zgomotoase, cu petarde și casetofone, în locul „ceatarășilor”. Ele rămân doar în consemnările istoricilor pentru generațiile viitoare. Sau poate că mai există unele speranțe de revigorare a tradițiilor și obiceiurilor, pe care noi, ca punte de legătură dintre trecut și viitor, avem datoria morală de a le transmite mai departe.

Marin POP

Lista subiecților intervievați și abrevierile folosite în text:

1. Flavia Coposu (în text FC), născută în anul 1924
2. Rodica Coposu (RC), născută în anul 1932
3. Fer Gheorghe (FG), născut în anul 1932
4. Filip Traian (FT), născut în anul 1920
5. Rațiu Floare (RF), născută în anul 1932
6. Danciu Cornelia (DC), născută în anul 1928
7. Vaida Floare (VF), născută în anul 1938

Bibliografie:

1. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, *Fond Colecția Leontin Ghergariu*
2. Flavia Coposu, *Amintiri povestite. Amintiri trăite*, Ed. Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011
3. Gheorghe Șișeștean, „Statusul social al tineretului în timpul sărbătorilor de iarnă”, în *Acta Musei Porolisensis* (AMP), VII, Zalău, 1983, p. 712-713
4. E. Crihan, „Motive arhaice în colinzile din Sălaj”, în AMP, VII, Zalău, 1983, p. 728.
5. Horia Ciovârname, „Asupra unei culegeri de folclor din Sălaj”, în AMP, VIII, Zalău, 1984, p. 704

Calea iernii someșene

(Techergheli sălăjene 3)

Fiecare „techerghelă” de-a mea are la început câte o întâmplare. Uneori ea a fost desprinsă dintr-o carte, precum a fost drumul prin Pădurea Vișinalului (de la Mirșid la Moigrad), bazată pe pățaniile elevilor zălauani, povestite de Artemiu Vanca ori căutarea Salciei Blestemate din Var, legendă consemnată de Zaharia Prodan.

Altădată, ca și acum, am pornit pe urmele unei „aventuri” povestite de un prieten. Cu Dorin Hreanean ne știm din anii în care am făcut naveta la Zalău, iar de atunci, de când s-a pensionat doamna Mărioara Pop și m-am mutat la biblioteca din Jibou, au trecut alți cincisprezece. Ne întâlnim și azi, mai ales sâmbăta, când stăm câte un ceas de vorbă la o cafea. Amândoi suntem pasionați de calculatoare. Băieții ne sunt de o vârstă, au fost la același cămin, au învățat în aceeași școală, umblă la același liceu (dar, ca un făcut, întotdeauna în grupe și în clase diferite). Avem destule subiecte de conversație, iar uneori ne lăsăm cuprinși și de nostalgii.

Vara aceasta, am ajuns să povestim despre dispariția barcurilor, cărora li se mai zice și „poduri plutitoare” ori, ca o amintire a unor vremuri cu posibilități mult mai reduse, pur și simplu „luntre”. În Jibou, podul plutitor de la Rona a fost demontat în toamna anului 2009, după construirea micului „Golden Gate”, noua punte de legătură dintre centrul urban și satele aparținătoare de pe malul drept, pe care acum pot trece și automobilele, și dubițele.

La sfârșitul anilor '70, poate tocmai în 1978, rudele lui Dorin au venit din Gârbou la o nuntă în Turbuța. Autobuzul i-a adus până la Pietricica Varului, masiva stâncă din locul unde Someșul se strămtează cel mai mult înainte să-și schimbe scurgerea către Nord. Era în toiul iernii, pe un ger de crăpau pietrele. Înainte de prânz, când se citeau cotele apelor la radio, Someșul fusese amintit cu gheață la mal. Pe vremea aceea, încă nu fusese construit podul pietonal cu patru piloni din prezent, așa că tinerii au traversat Someșul cu „luntrea”.

În celebrul oracol chinezesc „Yi King” (Cartea Transformărilor), când se propun soluții sigure, fără nici un risc, formula obișnuită este: „Este favorabilă trecerea marilor ape.” Este o formulare echivalentă cu: „Prinzi tigru de coadă și nu te mușcă.” Apele curgătoare constituie o frontieră atât de temut, încât grecii și-au înconjurat Infernul cu hotarul de netrecut al Styxului, râul uitării. Un singur barcagiu îl poate străbate, cel cărui-a toți oamenii îi dau obolul. Elementul central din romanul „Luntrea lui Caron” de Lucian Blaga este „brodul” cioplit cu barda, o ambarcațiune menită să treacă oamenii peste Mureș, simbol împrumutat explicit din mitologia antică:

„Pe mine, trecerea unei ape cu brodul m-a impresionat încă din copilărie. Imaginea brodului, care lucrează cu o lopată-vâslă, călăuzindu-și temeul de-a lungul unei sârme întinse de la un țărm la celălalt, s-a transformat în sufletul meu, în cursul anilor, într-o imagine plină de semnificații. Dau târcoale acestor semnificații, fără a le putea cuprinde întocmai. În orice caz, brodul este pentru mine, încă din copilărie, un mijloc mai arhaic de a trece apa, decât podul. Și arhaicul are darul de a-mi stimula imaginația cu altă putere decât lucrurile de civilizație curentă. Brodul mai este, apoi, pentru mine ca o aluzie la barca lui Caron, în care umbrele trec de pe țărmul vieții, dincolo de împărăția morții.” (pag. 216)

Luntrașul („brodnicul”) din roman este părintele Vasile Olteanu, cândva preot în Alba Iulia. El a fost declarat „indezirabil” de către noile autorități (e 1946) și a ajuns să se în-

trețină prin trecerea oamenilor de pe un mal pe celălalt. Soția sa, frumoasa și sensibilă Octavia, cultiva genul liric: „Poezia e și ea un fel de brod.” Într-o noapte de pomină, descrisă într-unul dintre fragmentele antologice ale prozei fantastice românești, când casa le este înconjurată de imensa turmă a unui păstor (ori de o haită lupească la fel de mare, aflată sub puterea Diavolului) ea fuge cu picioarele goale prin zăpadă și împărtășește soarta Ofeliei.

În zona ultimei strămtori muntoase străbătute în curgea către Tisa, Someșul desparte Cheudul de Aluniș, Chelița de Țicău și Ulmeni, Mireșul Mare de Sălsig și Tohat. În monografia sa „Tohat, străveche vatră românească de Sub Codru”, Iulian Sălăjan ne atrage atenția asupra mentalității sătenilor din regiune: „Din cauza trecerilor improvizate, Someșul face mereu victime omenești. De aceea, ori de câte ori se perfectau căsătorii cu băieți și fete de peste Someș, părinții erau triști și îngrijorați, dar dragostea a învins întotdeauna.”

O anecdotă consemnată tot aici, ne arată că și alcoolul poate constitui un resort la fel de puternic. În toamna eroicului an 1944, după ce au prădat fabrica de spirit din Mireșul Mare, soldații ruși au trecut marele râu cu ajutorul cailor, ținându-se de coamele lor, apoi au năvălit binedispuși în sat, trăgând focuri de armă și întrebând oamenii: „Kuda burjui? Kuda Bierlin?” (Unde s-au ascuns „burghejii”? Unde e Berlinul?)

Am deviat un pic de la subiect, ca să enumăr riscurile cu care s-au confruntat nuntașii din Gârbou, veniți să petreacă mireasa la casa socrului mare din Turbuța, pentru că așa e obiceiul în ținutul someșan, ca gospodarul al cărui fecior se însoară să organizeze nunta. Cheful, ospățul și dansul s-au terminat în zori, dar familia și prietenii fetei proaspăt măritate n-au putut să se întoarcă acasă pe același drum, deoarece malul râului a înghețat peste noapte și bacul n-a putut fi desprins de pe mal. Poate că bărbații ar fi încercat să treacă apa pe gheață, dar pe la mijlocul văii se deslușea ochiul întunecat al adâncurilor fără de scăpare (Someșul este un balaur veșnic flămând), lucru care n-a scăpat privirii agere a femeilor. Iar-

na, primejdia înecului e și mai mare, căci apa rece nu îngăduie intervenția celor dispuși să sară în ajutor. Așa că tinerii noștri au privit „luntrea” înțepenită ca ușa unui congelator cam în felul în care Emil Racoviță s-a uitat în primăvara anului 1898 la vasul „Belgica”, cu deosebirea că, fiind binedispuși (cinstre socrului mare!), ei nu s-au necăjit defel, ci au plecat cântând și chiuind pe Someș în sus, către Ciocmani, ca să treacă apa pe podul stabil de acolo.

Am hotărât să repet isprava lor, să fac turul cel mare. Anul trecut, în 2010, tot pe vremea recoltării cucuruzului, am făcut un mic tur al Someșului: Centrul Jiboului - Gară - Pietricica Varului - Podul de la Turbuța - poalele Muntelui lui Rákóczi (pe drumul de care de pe malul drept la Someșului) - Satul Rona - Podul de la Rona - Stadion - Centru. Am revenit ulterior, când s-au pârguit coarnele, împreună cu băieții, străbătând drumul în celălalt sens.

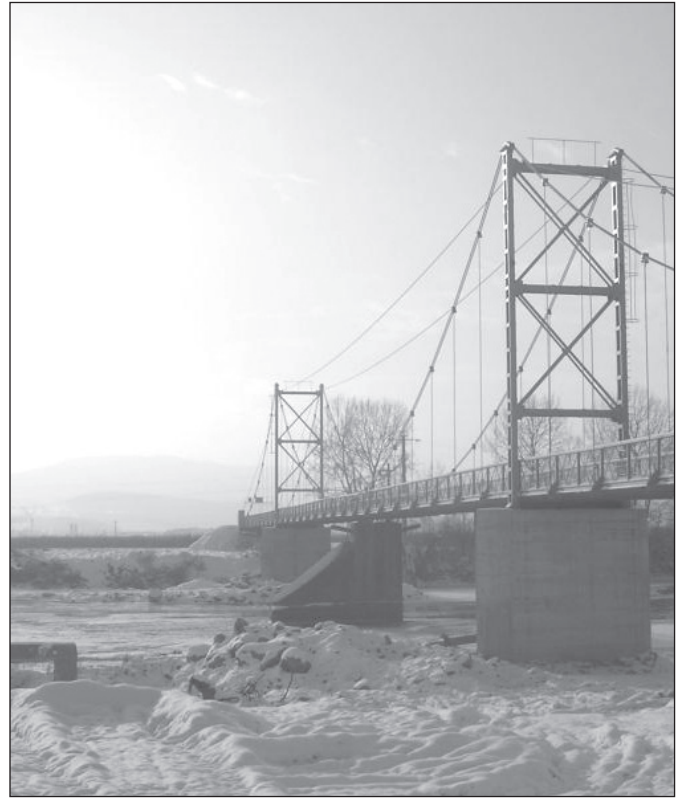
Deci, fie că veniți din Jibou pe malul drept, fie pe cel stâng, veți ajunge la puntea pietonală din Turbuța. În căpătul dinspre sat, o cruce rotitoare montată orizontal împiedică accesul animalelor mari (vacii, bivoli, cai sau măgari). Câteva gospodării ne întâmpină și ne conduc până la prima răscruce. În față, o vale prăpăstioasă, cu pereții aproape verticali, urcă înspre Țugluiu Turbuțai (denumirea locală dată Piscuiului Ronei). Aici lucra cândva cu mult spor pălincăria din sat. Drumul către Ciocmani o cotește către dreapta, prin centrul satului, peste podețul improvizat din trei tuburi mari prinse într-un jug de beton.

Turbuța este o localitate cu o rețea labirintică de ulițe, unde se întâmplă tot felul de lucruri ieșite din comun. În 1990, aici a înflorit o creangă de trandafir într-un măr, „semn” interpretat de un cotidian sălăjean „independent” că Ion Iliescu va câștiga primele alegeri postrevoluționare. De fapt, fusese o ramură de măr japonez (*Malus floribunda*) altoită pe unul obișnuit, așa că n-a fost decât o „minune” conjuncturală, care s-a ofilit fără să lege rod. Ori poate că a fost o atenționare, ce-a vrut să ne avertizeze: vedeți că se vor întâmpla niște grozavii fără precedent, Bucureștii va fi invadat de minierii din Valea Jiului și ne vor face de mândră minune în fața întregii lumi?

Optsprezece ani mai târziu, un alt măr a scos din pământ o cruce bătrână și a ridicat-o la o jumătate de metru deasupra solului. Cineva a trimis câteva fotografii la „Știrile ProTV” și întreaga țară s-a bucurat să vadă altceva decât deja plictisitoarele accidente, jafuri, violuri, bătăi, tâlhării, scandaluri și crime. De atunci, oamenii speră să apară din nou la televizor, iar amintirea ProTV-ului a devenit un mod glumeț de a primi străinii cu aparate atârinate de gât. Am fotografiat un localnic și carul său rustic cu boi. I-am cerut voie, n-a protestat, ba chiar s-a bucurat, ca tot omul mândru de animalele frumoase și sănătoase, crescute cu pricepere în propria gospodărie. Era atât de senin și de împăcat cu lumea, încât m-am întrebat dacă are televizor acasă (sigur are, c-așa e standardul social acum) ori timp destul să se uite la năzbâtiile transmise în chip de știri.

Strada principală merge tot înainte. O triplă intersecție este cea cu drumul care vine de la „peșteră”, o minicarieră de unde localnicii extrag piatra folosită pentru clădirea temelilor de casă sau la construirea gardurilor. Ea se află sus, pe creasta dealului, înainte de un goruniș des, dar este accesibilă și turiștilor sosiți dinspre Jibou, care exaladează Piscuiul Ronei (scuzați, pe principiul „când ești în Roma, adoptă obiceiurile romane”, corectez: Țugluiu Turbuțai). Grota artificială cu trei sălițe se află în apropierea culmii, la maximum o jumătate de oră distanță de Crucea lui Ivănescu.

Îmi continui drumul și ajung la biserica nouă, de piatră. Inițial a fost școală elementară, apoi a fost transformată în

sală de cinematograf și cămin cultural. Poate că nunta de care îmi povestea Dorin a fost sărbătorită chiar aici. Apoi, în 2008, sătenii păstoriți de părintele Ioan Suciu au hotărât că a trecut timpul să se îngheșue în frumoasa, dar micuța biserică de lemn și și-au dorit o Casă a Domnului mai spațioasă. Vechiul edificiu este de rit greco-catolic, datează din 1816 și, ca mai toate așezămintele religioase din regiune, poartă hramul „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril”. Una dintre curiozitățile arhitecturale ale clădirii o constituie modul de acoperire a altarului, unic în zonă, soluția constructivă adoptată nemaifiind întâlnită decât undeva departe, tocmai în Suceava. Biserica de lemn prezintă încă o particularitate rar întâlnită, dar în ton cu noul mod de viață, cel european, bazat pe multiculturalitate și unitate în diversitate. Legendele picturilor zugrăvite de românul Lazăr Tocaciu și ungurul Biró Lajos din Orghiz, au fost scrise în trei limbi: latină, română și maghiară.

„Torbicza” apare în acte pentru prima oară în 1387, ca sat românesc. În vremurile lui Iancu de Hunedoara și ale regelui Matei, localitatea este trecută în registrele întocmite de cei care încasau dările ca „penitus deserta”, adică „cu totul părăsită”. Reconstructă după 1682, este mutată din vechea vatră în 1715, ca urmare a unei inundații catastrofale. Registrul de stare civilă începe să fie completat din 1858. În monografia sa, Petri Mór ne dă și denumirile diferitelor părți: Tabla Stejarului, Dealul, Calea Tălharilor, Stupină, Pictod, Fântâna Fagulului, Valea Strâmbă, Zăpodie.

La ieșirea din Turbuța, în amonte, mă întâlnesc cu un prunc călare pe o altă bicicletă. Intru în vorbă cu el, ca să verific dacă sunt pe calea cea bună, adică pe drumul spre Ciocmani. „Țineți-o tot înainte, pe principală”, îmi răspunde ca un om matur la volanul unui camion de douăzeci de tone. Mă străduiesc să rămân serios, deoarece, în lipsa oricărui alternative „secundare”, „principală” a ajuns să fie singurul drum din zonă. În stânga, e o coastă stâncoasă, înclinată la vreo 45 de grade, acoperită cu ierburi și tușișuri. În dreapta, curge Someșul. Între aceste limite, în spațiul dintre munte și apă, se întind grădinile oamenilor.

Peisajul este extraordinar, mai ales toamna, când frunzele capătă diferite culori, de la galbenul frunzelor de plop sau de nuc până la carminul boabelor de măceș și vișiniul închis, brăzdat cu tușe verde-cucută sau albastru-marin al tufelor de corn. Pentru fotografii, este cel mai bine să veniți dimineața, când Soarele strălucește dincolo de albie, dinspre Surduc, Tihău ori Var. Lunca este plină de viață. Un cocor cenușiu și-a luat zborul până să-l prind în obiectiv. Scoate un sunet strident, de lingură metalică dată pe răzătoare. Apa râului este mică, urmare a secetei prelungite. N-a mai plouat de la începutul lunii august. Pedalez și înaintez ușor, deși practic merg la deal. Șirurile de urme paralele tăiate de roțile carelor se apropie din ce în ce mai mult de firul apei.

Când la orizont apar cocoșele dealului Făget, drumul o cotește brusc în sus, către stânga. În acel punct, la confluența cu pârâul omonim, albia secată a Someșului pare o grădină de stânci sau o masă acoperită cu o față albă, pe care uriașii au răsturnat piesele dintr-un gigantic joc de Mah Jongg. Este un loc propice pentru dat la pește, dovadă cei doi pescari echipați cum se cuvine, cu mai multe undițe, genți burdușite, mincioguri și juvelnice scufundate în apă, în care se zbat zvârlugile argintii.

Cel mai apropiat a venit cu motocicletă, parcată pe malul ierbos. Priveliștea din spatele lui mă surprinde prin formele inedite pe care le proiectează pe cer. Știți bancul cu: „Ce este un drumădar”? Întrebarea se pune pe un ton ușor hârăit, cu gura plină de flegmă și vârful limbii lipit de dinți, ca să sune cât mai maghrebian posibil. Șugubățul cu diplomă confirmată la șapte festivaluri de umor, bașca „Cucuruz, mălai de toamnă” din Jibou, va da răspunsul pe același ton: „Un drumădar este un cămil cu doi cucoși!” Tocmai aceasta deosebește dromaderii și cămilele bactriene de dealul Făget din aval de Ciocmani, care are trei cocoșe.

Pe pășunea de dincolo de pârâu și-a stabilit tabăra o foarte colorată șatră țigănească. E cald, pruncii sunt în fundul gol și se joacă în jurul unui ceaun pus pe foc. Un tractor ridică colbul de pe drum și se învâluie într-un nor de praf gălbui, deloc iubit de obiectivul unei camere foto. Îl urmez de la o distanță prudentă, până în centrul satului Ciocmani.

Turla albă a bisericii cu hramul „Cuvioasa Parascheva”, unde a slujit cândva părintele Alexandru Avram, devine tot mai vizibilă. Kádár József susține că lăcașul de cult a fost ridicat în locul unei biserițe de lemn construită în 1700, (re?)sfântită în 1869. Episcopia Sălajului dă 1903 ca an al târnosirii bisericii de zid. Casa parohială se află ceva mai sus. Cunosc foarte bine locurile, pentru că au fost descrise de Victor Cărcu, unul dintre prietenii legendarei formații timișorene de rock „Phoenix”, azi regizor la teatrul din Karlsruhe (Germania). El este autorul versurilor unor hit-uri precum „Mugur de fluier” sau „Fată verde cu părul pădure” și și-a petrecut vacanțele de vară în casa unchiului său, pe atunci preotul din sat. Acum, turma de credincioși ortodocși este păstorită de fostul paroh din Cernuc, Teodor Iacob.

Someșul îngheață în întregime foarte rar, de regulă în prima decadă a lunii ianuarie, când se lasă proverbialul „ger al Bobotezei”. Și atunci podul de gheață durează doar două-trei săptămâni. În 1458, gerul a ferecat toate apele din această parte a lumii. Tânărul Matei Corvin a fost aclamat ca rege de tovarășii de arme ai tatălui său, care s-au adunat pe gheața Dunării ca să-l întâmpine pe prințul sosit din Boemia. Istoricii maghiari s-au distrat multă vreme, știind că onomastica marelui suveran este celebrată într-o zi când în calendarul bisericesc este trecut Apostolul Matei, sfântul care (așa susține tradiția!) sfarmă gheața.

Centrul satului Ciocmani este asfaltat. Școala veche a fost

renovată, acum are niște ferestre imense din geam termopan, ca niște vitrine de magazin. Iarna aceasta va fi lumină și mai ușor cu lemnele de foc, iar pruncii vor scăpa de grija frigului cât timp vor sta și vor studia în sălile de clasă. Învățămintul din sat are o vechime de peste un secol și jumătate. În monografia comitatului Solnoc-Dăbâca, Kádár József scrie că la începutul secolului al XX-lea, învățătorul de aici preda și în satul vecin Poienița.

Pagina dedicată localității Ciocmani în Wikipedia este cvasi-goală. În momentul când am zărit bustul lui Vasile Iluțiu, ridicat în memoria fostului învățător și publicist de către copiii săi, Monica și Vicențiu, mi-am dorit să aflu mai multe despre activitatea acestui dascăl emblematic. Un articol scris de ziaristul Marius Avram mi-a oferit informații prețioase despre ceremonia de dezvelire săvârșită în octombrie 2006, în prezența unor personalități de seamă, precum prefectul Andrei Todea, vicepreședintele Consiliului Județean Mircea Ghiurco, inspectorul-șef Ioan Abrudan de la Inspectoratul Școlar Sălaj. Poate că răspunsurile căutate de mine se află în volumul „Dor de plaiurile natale” al regretatului profesor Valer Vlad, lansat cu acest prilej.

Din centrul localității, e ușor să mergi mai departe pe drumul neted ca palma. Când ajungi la intersecția cu șoseaua principală care vine de la Răstoci, se virează la dreapta. Halta feroviară Ciocmani se află în stânga, în spatele unui stâlp de telegraf pe care scrie: „Atenție! Câine rău!” (n-am verificat de ce). Dincolo de stație, începe podul rutier peste Someș, plasat în paralel cu reînnoitul pod feroviar, obiectul unei ilustrate color din anii '70, pe care trecea pufăind o locomotivă Pacific ce tracta vagoanele trenului accelerat București - Baia Mare. Consolidat în timpul celui de-al doilea război mondial, prin munca forțată a unor veterani prea bătrâni ca să moară pe front, el a fost aruncat în aer în 1944 de armata germană în retragere, laolaltă cu construcțiile similare din Jibou și Ulmeni. E un caz absurd, care îmi aduce aminte de „Podul de pe râul Kwai”, extraordinarul roman al lui Pierre Boulle, azi o raritate bibliofilă (încercați măcar să vedeți filmul).

Când te afli în excursie și îi întrebi pe localnici, distanțele se măsoară în „la o aruncătură de băț”, „peste vale”, „acolo ni!”, „nu-i departe”. Uneori, aceste indicații verbale sunt mult mai precise decât panourile instalate de drumari pe șosele.

În capătul podului rutier peste Someș de la Ciocmani se află o tablă pe care este înscris greșit: Jibou - 18 Km. Peste drum de panoul buclucaș, sub poala pădurii, stă o bornă kilometrică unde se indică, mult mai aproape de adevăr, 12 km. Hărțile rutiere și GPS-urile programate pe baza lor indică 13 km. Cam atât am și pedalat de aici până acasă. Cum n-aveam lanterna la mine, m-am grăbit să ajung în Jibou înainte de apusul soarelui, așa că am trecut ca un tren intercity prin Surducul haijin-ului Viorel Mureșan, pe lângă castrul roman de lângă Tihău, ridicat de Legiunea a XIII-a Gemina și Varul natal al poetului Marcel Lucaciu.

Până când n-am refăcut drumul parcurs de nuntașii din Turbuța, care au fost nevoiți să se întoarcă la Gârbou pe jos în toi de iarnă, n-am priceput de ce Victor Cărcu mărturisea cu atâta mândrie: „Cunosc aproape toate meandrele Someșului. Prundișurile lui albe le-am bătut veri întregi, pe jos sau cu bicicleta. Chiar acum, dacă mă plimb așa încet, îl și văd, adânc, zbuciumat, văd morile înșirate. E în mine.” Acum îl înțeleg. Valea Someșului este o cale menită să împlinească suflul oricărui drumeț care o străbate. Merită să o cercetați. Fie vara, fie iarna, ea vă va oferi o binecuvântată împlinire sufletească.

Universal și particular în istoriografia filosofică. Problema filosofiei naționale¹.

Istoriografia filosofică este una din principalele preocupări tematice contemporane cu care filosofii obțin din ce în ce mai multă audiență publică. Practic, filosofia ultimelor decenii a asumat, mai mult decât oricând, probleme legate de discursul meta-filosofic. Richard Rorty a fost unul din cei care au impus definitiv preocuparea pentru o imagine actualizată a filosofiei, pentru filosofia ca “rezolvare de probleme actuale” – o cutie

a Pandorei pe care Rorty a lăsat-o larg deschisă după ultima utilizare în eseu său „The Historiography of Philosophy: Four Genres” (Rorty, 1984, pp. 49-76), text ce a lăsat urme adânci în istoriografia filosofică mondială.

Încercarea de a fundamenta filosofia ca preocupare relevantă pentru societatea contemporană generează o „multiplicare a entităților” fără precedent. Într-un articol scris cu mult

Consiliul Județean Sălaj
Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj
Colegiul Național „Silvania” – Zalău

vă invită la conferința

„Filosofia de acasă.
Universal și particular în
istoriografia filosofică”

lect. univ. dr. Claudiu Mesaroș

Prodecan la Facultatea de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării
de la Universitatea de Vest din Timișoara

Joi, 24 noiembrie 2011, ora 13⁰⁰
Sala Festivă a Colegiului Național „Silvania” din Zalău

CENTRUL DE CULTURĂ ȘI ARTĂ AL JUDEȚULUI SĂLAJ

Zalău, str. Unirii, nr. 7, www.caietesilvane.ro, Tel./Fax 0260 - 612870

CLAUDIU MESAROȘ s-a născut la 16 ianuarie 1974, la Zalău. Absolvent, promoția 1992, al Liceului Teoretic din Zalău (actualmente: Colegiul Național „Silvania”).

STUDII SUPERIOARE: 1993-1997 – Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie, secția Filosofie; examen de licență 1997; lucrarea de diplomă „Aspecte ale filosofiei limbajului la Aristotel”, conducător științific: conf. univ. Dr. Viorel Colțescu.

STUDII POSTUNIVERSITARE: 1999-2000 – Studii aprofundate la colegiul „A Treia Europă”, Timișoara, specializarea: „Studii culturale”. 1997-1998 – a absolvit Masteratul în Filosofia științei cu o disertație intitulată „Cercetarea istorică la Aristotel”. Îndrumător științific: Conf. Univ. Dr. Viorel Colțescu.

DOCTORAT: 10 septembrie 2004, teza de doctorat cu titlul: „Ontologia lui Aristotel. O abordare din perspectiva filosofiei istoriei”, la Universitatea de Vest din Timișoara. Coordonator științific: prof. Dr. Constantin Grecu.

SPECIALIZĂRI POSTUNIVERSITARE ȘI POSTDOCTORALE: 1 - 30 septembrie 2005: Bursă de documentare post-doctorală, Colegiul Corpus Christi, Oxford, Marea Britanie (programul „Oxford Colleges Hospitality Scheme”). 18-30 septembrie 1996, Școala de Vară „Instrumentarul și stilistica vieții intelectuale”, Predeal, director Andrei Pleșu.

CĂRȚI, TRATATE: Claudiu Mesaroș, *Filosofii cerului*. O introducere critică în filosofia medievală, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005.

DICȚIONARE: Claudiu Mesaroș și coautori: Ilona Bîrzescu, Octavian Balintfi, Alexandru Petrescu, Constantin Grecu, Viorel Colțescu, *Dicționar de termeni fundamentali ai filosofiei românești*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004, 170 pagini.

LUCRĂRI COORDONATE ȘI EDITATE: Petru Abelard: *Comentarii la Porfir. Despre universalii împreună cu fragmente corespondente din Porfir, Boethius și Ioan din Salisbury*, Ediție bilingvă. Traducere din limba latină de Simona Vucu. Notă introductivă, tabel cronologic și note de Claudiu Mesaroș și Simona Vucu. Postfață de Claudiu Mesaroș, Editura Polirom, Iași, 2006.

Claudiu Mesaroș, Ilona Bîrzescu (coord.), *Portret de grup cu filosofia. Studii de istoriografie filosofică. In memoriam Viorel Colțescu*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005, 300 pagini.

TRADUCERI ALE UNOR LUCRĂRI DE SPECIALITATE:

Volume: R. G. Collingwood, *Autobiografie filosofică*, (Autobiography, with an introduction by S. Toulmin) Editura Trei, București, 1998 (în colaborare cu Florin Lobonț), 192 p.

K. R. Popper, *Mitul contextului*, (The Myth of the Framework), Editura Trei, București, 1998 (în colaborare cu Florin Lobonț), 272 p.

simț al umorului, la un deceniu după eseu lui Rorty, Nicholas Rescher observa nu numai că numărul filosofilor a ajuns să-l concureze pe cel al baschetbaliștilor (Asociația Americană de Filosofie însumând zeci de mii de membri) dar și faptul că problemele sau disciplinele filosofice sunt mai numeroase decât disciplinele oricărui alt domeniu. Odiñoară nimeni n-ar fi negat caracterul cel puțin bizar al unei sintagme ca „etica animalelor”, astăzi această disciplină bucurându-se de atenția unei asociații profesionale (Rescher, N., 1993). Disciplinele filosofice sunt numeric incontrollable, ceea ce este aproape echivalent cu a spune că cele mai multe discipline academice sunt astăzi de natură filosofică. Într-adevăr, se lamentează același Rescher, nu există nici măcar un consens minimal asupra răspunsului la întrebarea: „care sunt problemele fundamentale ale filosofiei?”. Situația actuală e caracterizată de o ruptură între o așa numită tradiție poetică sau continentală, dezvoltată până la practicarea unor termeni și expresii ce au sens doar pentru autorii lor, respectiv tradiția critică sau filosofia analitică, dezvoltată până la *irelevanță* în viața umană, *experiența* și nevoile omului. Nu mai există comunicare între ele, nu au limbaj comun, astfel că încă la mijlocul secolului trecut Walter Kaufman scria că ne confruntăm cu o dihotomie inutilă și că în curând cele două tabere se vor pierde din câmpul vizual una pe cealaltă.

Gracia (1992) arată că drumul până aici a pornit de la două tipuri de idealuri conflictuale identificabile în chiar filosofia prekantiană. **Tradiția aristotelică** le precede pe toate și apare oarecum ca un sens original al filosofiei, conform căruia rolul ei este să descrie *ceea ce este*, facultățile de cunoaștere ale omului (rațiune și percepție) fiind capabile să corespundă acestui ideal. Din *Metafizica* lui Aristotel europenii au învățat că oamenii au prin natură plăcerea de a cunoaște, fiind în consecință posibilă construirea unui portret robot al înțeleptului. Cunoașterea este un *scop natural* al celei mai nobile dintre arte, rolul filosofului fiind chiar acela de a integra cunoașterea naturală cu filosofia practică. Din această tradiție fac parte toți gânditorii importanți până la Kant. Newton se considera filosof atunci când scria *Principia naturalis principia mathematica* (1687) iar Descartes se considera om de știință elaborând *Le discours de la Methode* (1637). Ultimii pre-kantieni, reprezentați de Jacob Brucker (1696-1770) exploatează ultimele resurse ale acestui filon antic și scolastic. Odată cu **revoluția kantiană** are loc atacarea fundamentului epistemic al rațiunii și al „optimismului” metafizicii clasice. Dacă rațiunea poate justifica teze opuse (celebra dezbateră kantiană centrată în jurul antinomiilor rațiunii) înseamnă într-adevăr că tradiția analitică (la rândul ei germinată în familia Roger Bacon, W. Ockham, F. Bacon, D. Hume, I. Kant), putea prelua responsabilitatea. Rămăneau totuși în calcul două direcții opuse prin reacția la probele kantiene. Cele două soluții sunt: 1) filosofia poate continua să urmărească adevărul absolut dar pe alte căi decât cele ale facultăților naturale (soluția „poetilor”); 2) filosofia va respinge cunoașterea realității ca funcție legitimă a filosofiei (criticiștii), deoarece: (a) cunoașterea realității nu aparține filosofiei ci științelor (pozitiviștii) sau (b) cunoașterea realității este imposibilă (scepticii).

Tradiția poetică va fi așadar o consecință firească a criticii kantiene dar e înrădăcinată, așa cum o descrie Gracia, în gândirea lui Plotin, în ale cărei cadre nu ar fi necesară argumentarea ci descrierea unor experiențe non-cognitive la care trebuie să ajungem; o filosofie a experienței inițiatice, a *tradiției* și experienței subiective, a impunerii eului. După revoluția kantiană această tradiție asumă trei sub-direcții distincte: una pur expozitivă, (Schiller), a doua, mistică (prin Schopenhauer), respectiv cea literară a lui Hegel. Filosofia ca exprimare a sinelui, spiritului sau culturii, va evolua ca *filosofie continentală*. Pe de

altă parte, **tradiția critică** este o reacție ce duce mai departe raportarea conflictuală față de poetici, pretinzând că filosofia nu poate construi o cunoaștere iar metafizica este imposibilă. *Filosofia analitică*, ea fiind la capătul dincoace al criticismului, se dezvoltă în paralel cu cea poetică, în Scandinavia și țările anglofone, ca analiză lingvistică respectiv analiză a limbajului natural, concentrată pe limbaj și utilizarea acestuia. Din această parte a lumii, metafizica este nelegitimă, enunțurile sale sunt neverificabile, ea nu poate fi o știință. Enunțurile trebuie reduse la enunțuri verificabile.

Această situație de ruptură, consideră Gracia, caracterizează filosofia actuală în mod acut, până la o lipsă de comunicare și o criză de recunoaștere între cele două tabere extreme. La mijlocul secolului trecut dihotomia era ireconciliabilă iar cele două tabere asumau misiuni teoretice indiferente între ele. Anii 80 le găseau în plină dezvoltare a acelor proceduri și obiective de nerecunoscut una pentru cealaltă, astfel încât acuzele de nelegitimă filosofică erau în mod egal îndreptățite, atâta timp cât ele nu mai dețineau un vocabular reciproc inteligibil. Reacția unor membri din principala organizație profesională a filosofilor din Statele Unite părea la un moment dat a fi o scandalosă încercare de rezoluție juridică a unor raporturi de forțe între două tabere filosofice. În 1987, un grup de filosofi de orientare continentală (așa-numiții „pluraliști”) din Statele Unite ale Americii capătă conștiința relevanței lor numerice și încearcă să pretindă public că sunt marginalizați ca minoritate în cadrul Asociației Americane de Filosofie justificând astfel înființarea unei contra-organizații cu numele de *Society of Philosophers in America*, în frunte cu profesorul Charles Sherover De la Hunter College (Bernstein, R., 1987). Continentaliștii încercau astfel să contrabalanseze poziția, tradițională în S.U.A., de forță a *analizatorilor*, deoarece se simțeau marginalizați în vechea organizație.

Judecata lui Gracia față de această situație este interesantă din punct de vedere filosofic. Filosofii care marginalizează sau desconsideră pozițiile opuse nu mai au motivații pentru dezbateră sau poate nici măcar interesul de a căuta un răspuns; știu dinainte că taberele filosofice sunt ireconciliabile și, am adăuga, știu că reconcilierea este oarecum inutilă, în ultimă instanță chiar neinteresantă. Filosofii apar în public ca o comunitate cu un mod de a fi ce se propune ca model de civitate belicos, formalist, instituționalizat. Argumentele filosofice sunt istorie, spiritul rezolvării de probleme a asumat o retorică a comunicării publice; comunitatea filosofilor propune lumii largi diferențe de opinie afirmate prin acțiune politică, proceduri și misiuni cu legitimitate filosofică, în sensul tradițional al termenului, discutabilă. J. Garcia crede că ar fi nevoie de o revenire la o atitudine istoriografică pre-kantiană, adică una care nu atribuie scopului filosofiei particularități de stil, confesiune, continent. Imposibil, însă, a găsi resurse filosofice pentru o împăcare a acestor tabere din moment ce tocmai dezbateră filosofică (probleme, metode, stil) a condus până aici. Este necesar, în acest context fără ieșire, apelul la indicii sau semne a căror semnificație am uitat-o dar care conțin încă – măcar – un singur lucru cert: faptul că aparțin unor epoci istorice în care filosofia nu avea probleme juridice interdepartamentale. Este posibilă, astfel, revenirea la probleme de interes pentru toate taberele filosofice, probleme ca: textul filosofic luat ca experiență fundamentală, independent de voință politică și interese, distinct de orice produs al facultăților noastre de organizare; întrebări și probleme filosofice pe care toate taberele le pot discuta într-un mod deschis. Pornind de aici, soluțiile schițate de Gracia par a propune un *model contractualist* de conviețuire, din moment ce pornește de la asumarea recuperării unei poziții pre-kantiene. Deși niciuna din cele două tradiții nu și-ar putea asuma o repliere de acest tip,

Gracia îndrăznește să creadă că acesta este de fapt viitorul istoriografiei filosofice, oferind tuturor un fundament comun prin: obiect, metodă, întrebări (Gracia, J. E., 1992, p. 25).

Identificarea acestor întrebări de interes comun este desigur înțeleasă în multe cazuri ca o sarcină de actualizare sau de căutare a unor răspunsuri la întrebări de ultimă oră. Confuz, cititorul sau studentul în filosofie caută răspunsuri la întrebări care nu pot fi atribuite cu certitudine filosofiei ci, de exemplu, cosmologiei fizice, geneticii sau poate teologiei liberale; o indistinție patologică între adevărul științific și adevărul filosofic, în sens epistemic. Tocmai de aceea sensul filosofic al acestei actualizări devine o problemă în sine. Cea mai importantă problemă este însă posibilitatea identificării unui soi de criteriu de demarcație între problemele filosofice și cele non-filosofice. „Scandalul” american amintit mai sus este, credem, în măsură să ne ofere indicii semnificative asupra faptului că filosofia contemporană a ajuns tributara unor situații în care își asumă probleme și dezbateri care nu-i aparțin pe drept. De exemplu, identificarea filosofiei naționale cu un anume spirit, cu o anume direcție filosofică sau cu un anume stil de filosofare a generat un scandal de organizație profesională. Dacă este posibil așa ceva înseamnă că a fi filosof american, în viziunea taberei „poeticilor”, a reprezentat o provocare pentru spiritul lor de sacrificiu în condițiile în care identitatea filosofică („analitică”) a unei națiuni devenise dogmă.

Extinderea observațiilor de până acum la întreaga zonă de interes pentru filosofie (nu doar cea nord-americană) ar putea fi un ingredient metodologic esențial pentru identificarea unor soluții de interes comun. Ideea de filosofie națională a apărut ca este una din marile „probleme” chiar acolo unde un european s-ar fi așteptat mnaie puțin: în spațiul american. Ideea de filosofie națională participă din penumbra istoriografiei europene la acest tip de conflict, deci ar trebui să fie ea însăși responsabilă de rezolvarea lui. Dar este ideea de filosofie națională o problemă filosofică? În ediția din 1998 a monumentalei Enciclopedii filosofice universale, Marc Crépon (1998) interoga și sistematiza temeiurile filosofice și culturale ale acestei tradiții europene din ce în ce mai rarefiată în ultimele decenii: ideea de filosofie națională. O idee autocontradictorie, din perspectiva faptului că nimeni nu a pus capăt până acum enigmei cu privire la raportul dintre universalitatea filosofiei și limitările impuse asupra acesteia de ideea națională, indiferent de temeiurile ei. Suntem dependenți de sintagme definitiv reflexe ca „filosofie germană”, „filosofie franceză, etc.” dar care este criteriul acestei delimitări rămâne un mister. Sunt oare limba, politica, naționalitatea filosofului, apartenența la o regiune, elemente distinctive, determinări relevante în filosofie? Rămâne să ne întrebăm, în consecință, dacă adevărul filosofiei germane cu privire la ființă este valabil și în Franța sau dacă identitatea filosofilor se modifică odată cu politicile culturale, cu culoarea guvernelor sau, mai important, odată cu viziunile geostrategice. Marc Crépon trece în revistă trei strategii de întemeiere a ideii de filosofie națională.

Prima strategie de întemeiere este strategia explicativă și descriptivă a filosofiei naționale, în acord cu care filosofile sunt **naționale** în calitate de produs al unui spirit popular care se manifestă într-o limbă, o religie și moravuri constitutive pentru un popor și pentru istoria lui. Astfel, istoria filosofiei poate fi rescrisă în funcție de raportul politic, de războiul sau pacea existentă între două popoare sau regiuni. Un adevărat studiu de caz îl reprezintă, în acest sens, relația între filosofia franceză și cea germană în timpul primului război mondial, dominate de un spirit belicos, orientat spre rescrierea tradițiilor. Astfel, germanii căutau în istoria filosofiei germane justificări ale războiului și ale afirmării superiorității lor culturale,

asumau vocația conflictului ca misiune civilizatorie, simptom pentru o căutată autenticitate germană. În paralel, francezii căutau în filosofia germană (spre deosebire de cea franceză) dovezi ale *barbariei spiritului german*, cum făcea de pildă H. Bergson, în simptomaticele sale *discurs în fața Națiunilor Unite*, despre textul lui Cohen, H., *Deutschum und Judentum*, 1915. Din acest prim punct de vedere, filosofia națională apare ca un dat aproape natural. Filosofia este o sinteză culturală a specificului național și popular.

O a doua strategie este strategia programatică ce își propune să prescrie o tradiție, o esență a identității naționale. Sunt amintite două asemenea sub-strategii. Astfel, se vorbește despre (a) ideea că filosofia, care prin natura sa se ridică la înălțimea unei misiuni istorice universale, ridică și poporul în cultura căruia vorbește la conștiința vocației sale spirituale. Se nasc teme predilecte cum ar fi misiunea profetică a gânditorului, misiunea sa de arhitect al istoriei, respectiv particularizări conexe cum ar fi situația culturii germane, prinse între Rusia și America, destinul occidentului, dependența omului modern de tehnicism. Cele mai potrivite exemple sunt Fichte, cu *Discurs în fața națiunii germane (Reden an die deutsche Nation)*, 1807-1808, care începe cu un proemiu ce identifică publicul filosofiei cu publicul național: „*Vorbesc numai pentru germani*”. Alt caz celebru este Martin Heidegger, prin a sa *Introducere în metafizică*, prin comentariile la Hölderlin, respectiv cursurile despre Nietzsche.

A doua sub-strategie (b) este afirmația că filosofia trebuie să identifice esența națiunii, să găsească expresia identității sale culturale; aici îl avem pe Blaga, cu al său *Elogiu satului românesc*, ce identifică drept misiune filosofică valorificarea unor determinări *a priori* ale naționalismului (de exemplu matricea stilistică). În raport cu prima sub-strategie, aceasta din urmă inversează sensul dinamicii raportului între individual și particular; obținem un sens inversat, o trecere de la particular la universal. Misiunea filosofiei apare astfel ca una de universalizare a spiritului național, poate de înscriere a acestuia într-un destin care îl transcende. Asumarea valorilor europene, conectarea provinciei la centru, par câteva din posibilitățile de traducere a acestui ideal. Dacă acest lucru înseamnă afirmarea sau valorificarea în universal a unor valori locale, este un subiect neclar; credem că se poate totuși găsi în strategia de valorificare a lui Blaga în acest context tocmai problema scoaterii din particularismul indiferent al periferiei prin identificarea relevanței generale a valorilor locale. Un conceptualism, o abordare pe care Rorty ar numi-o *reconstrucție rațională* în sensul tratării particularului ca universal, a faptului istoric ca și contemporan. Sensul ideii de filosofie națională apare în acest context ca o problemă abordabilă după modelul celor din științele naturii, adică una care intră în dezbaterile comunității științifice.

În sfârșit, a treia strategie este cea mixtă sau complexă, despre care Marc Crépon spune că le amestecă pe cele anterioare, în două sensuri distincte. Primul spune că strategiile anterioare au în comun faptul de a da gândirii relații între filosofie, istorie și praxis. Apare astfel ideea că filosofia națională conține un relativism intrinsec, în virtutea căruia avem mereu o diferență între filosofia tributară unui cadru național respectiv filosofile străine, nereceptive la teoriile istorice și culturale ale unei culturi sau a unui timp. Cele trei dimensiuni pe care le asumă în acest context relativismul cultural ca reconstrucție națională ori etnocentristă (filosofie, istorie, praxis) credem că ilustrează destul de exact conceptul rortyan de *Geistesgeschichte* sau formare de canoane, în sensul textului citat deja. Istoria filosofiei este o „poveste a spiritului”, scrisă după o paradigmă hegeliană dar regăsită și la alți autori de „saga” ale spiritului (Reichenbach, Heidegger, Foucault,

Blumberg, MacIntyre). Sinteza între filosofie, istorie și praxis generează un vocabular propriu fiecărui istoric, un meta-limbaj istoriografic în care textele însele sunt înșirate ca elemente ale unei povești ce se spune pe sine, rezultând o auto-justificare a canonului („Iată cum s-a ajuns la problema națională!”), tehnică ce are meritul de a construi o imagine de ansamblu a filosofiei dar întotdeauna supusă unui vocabular unic, unui cod de autor. Al doilea sens pornește de la observația că există mereu o suprapunere între distincții de conținut și denumiri naționale, cum ar fi identificarea filosofiei americane cu filosofia analitică. Tot aici intră ca exemplu formularea unor programe de filosofie națională construite pe filosofii ale altor spații (marxismul de exemplu, care a generat programe naționale în mai toate culturile europene, dar și rolul imens pe care l-a jucat filosofia greacă pentru Heidegger). Această din urmă descriere pare a formula în subtext acuza că conceptul de filosofie națională este eclectic într-un sens negativ, în sensul asumării unei incoerențe semantice. E drept, filosofia analitică s-a desprins în timp din cea continentală iar, în celălalt caz, filosofia lui Heidegger (chiar textele despre Hölderlin) datorează enorm celei din Grecia antică. Conținutul conceptelor se intersectează într-o manieră imprezicibilă iar ideea de filosofie națională pare în acest din urmă caz mai puțin strâmtorată de inconveniente. Raportul filosofiei cu propria istorie are o dinamică proprie, asupra căreia nu se poate impune nici un meta-discurs și limitări de vreo natură sau alta; este un fenomen în sine.

Acest tip de dinamică permite inclusiv o înțelegere de tip politic a situației istoriografiei filosofice actuale. De exemplu, caracterizarea făcută de J. J. E. Gracia (1992, pp. 22-30) cu privire la ruptura între *tradiția continentală*, de origine poetică, respectiv *filosofia analitică*.

Criteriul de demarcație pentru problemele de interes universal, care ar putea lega tradițiile între ele, ar putea fi întemeiat tocmai pe ceea ce am observat mai sus cu privire la caracterul național al conflictelor dintre tradițiile filosofice. Considerăm că se susține ideea că *o problemă este filosofică numai în măsura în care distincțiile și conflictele teoretice pe care le construiește sunt incapabile, îndiferent de contextul istoric, politic sau cultural, să genereze ori să susțină conflicte politice sau organizaționale*. Este nu numai în interesul filosofiei (ceea ce ar reprezenta numai o aserțiune politică), ci în *natura ei*, incapacitatea de a susține asemenea conflicte. În măsura în care un text filosofic sau o interpretare, o traducere, o adnotare sau o recontextualizare a lui poate genera altceva decât o dezbatere internă de idei, avem de a face cu un text (interpretare, traducere, recontextualizare, adnotare) non-filosofică. Asumăm drept consecință a enunțului de mai sus faptul că există texte care au fost sau sunt considerate filosofice prin abuz. Prin „text filosofic” înțelegem aici sensul lărgit propus de același J. Gracia (1996), incluzând: texte actuale (cu subdiviziunile: *text istoric, text contemporan, text intermediar*), texte intenționate, respectiv texte ideale. Istoria filosofiei ar trebui să propună modele de discurs care să acopere această prăpastie și să ne ajute să recuperăm o poziție – în acest sens – prekantiană, în care problemele pseudo-filosofice, având simptomele identificate mai sus, pot fi, abandonate deoarece au intrat nelegitim în preocuparea filosofiei, ca și corpuri străine.

Claudiu MESAROȘ

(lector univ. dr., prodecan la Facultatea de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării de la Universitatea de Vest din Timișoara. La invitația Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj a conferențiat, în 24 noiembrie 2011, la Colegiul Național „Silvania” din Zalău, pe tema „Filosofia de acasă. Universal și par-

ticular în istoriografia filosofică.)

Bibliografie selectivă:

Aviezer Tucker (2009, ed), *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*, Blackwell Publishing.

Bernstein, Richard (1987): „Philosophical Rift: A Tale of Two Approaches”, *New York Times*, December 29. (<http://www.nytimes.com/1987/12/29/us/philosophical-rift-a-tale-of-two-approaches.html?src=pm>)

Catana, Leo. (2005) „The Concept “System Of Philosophy”: The Case Of Jacob Brucker’s Historiography Of Philosophy”, *History and Theory* 44 (February 2005), 72-90 © Wesleyan University ISSN: 0018-2656.

Crépon, Marc (1998). „L’idée de „philosophie nationale””, in André Jacob, *Encyclopédie philosophique universelle, tome 4 : Le discours philosophique*, Paris, Presses Universitaires de France, pp. 254-265.

Gracia, Jorge J. E (1996): *Texts : Ontological Status, Identity, Author, Audience*, New York, State University of New York Press.

Gracia, Jorge J. E. (1992): *Philosophy and its History: Issues in Philosophical Historiography*, New York, SUNY Press.

Gracia, Jorge J. E. (2004). *Uses and Abuses of the Classics*, Ashgate Publishing, Ltd.

Kenny, Anthony. (2004): “Introduction”, *A New History of Western Philosophy*, VOL. I Oxford, Clarendon Press.

Kristeller, Paul Oskar (1985). “Philosophy and its Historiography”, *The Journal of Philosophy*, Vol. 82, No. 11, Eighty-Second Annual Meeting American Philosophical Association, Eastern Division (Nov.), pp. 618-625

Lavine, T.Z., Tejera V. (1989, eds): *History and Anti-History in Philosophy*, Springer.

Leiter, Bryan (2004, ed.): *The Future for Philosophy*, Oxford, Clarendon Press.

Lore, Harold (2002): *Attributing authorship. An introduction*, Cambridge: University Press.

Rescher, Nicholas (1993). „American Philosophy Today”, *Review of Metaphysics* (June 1993), Washington, D.C., Catholic University of America.

Rorty, R., Schneewind, J.B., Skinner, Q. (1984, eds): *Philosophy In History. Essays on the historiography of philosophy*, Cambridge, University Press.

Rorty, Richard M. (1967): *Linguistic Turn. Essays In Philosophical Method*, The University Of Chicago Press.

Sorell, Tom and Rogers, G. A. J. (eds). (2005). *Analytic Philosophy and History of Philosophy*. Oxford. At the Clarendon Press.

Taylor, Ch., (1984). *Philosophy and its history in: Rorty, R., Schneewind, J.B., Skinner, Q. (eds). (1984), pp. 17-30.*

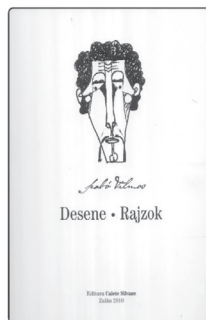
¹ Acest text conține fragmente apărute anterior în următoarele publicații: Claudiu Mesaroș, „Filosofia populară: de la comunitatea filosofilor la liderii de trib”, în volumul: Nicolae Râmbu, Teodor Negru (coordonatori), *Forme ale alienării culturale în epoca globalizării*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2011; Claudiu Mesaroș, „Ideea de filosofie națională”, studiu pentru volum coordonat de Daniela Maci, editura Limes din Cluj-Napoca; Claudiu Mesaroș, „Philosophy and tribes. That much enclosure!”, în volumul: Claudiu Mesaroș (editor): *Knowledge Communication: Transparency, Democracy, Global Governance*, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2011. Cercetarea a fost efectuată prin Grantul CNCIS „Istoriografie filosofică. Platon și Aristotel în filosofia românească”, cod. PN-II-Ideii – 37, nr. contract. 879/2009, director de proiect Lect.dr. Daniela Maci.

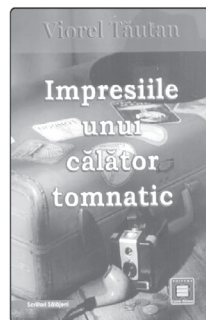
Cărți apărute la Editura "Caiete Silvane"

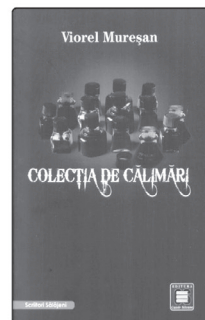
Györfi-Deák György
Curiozități Sălăjene
Colecția Scriitori Sălăjeni

Szabó Vilmos
Desene - Rajzok
Colecția Arte Vizuale

Viorel Tăutau
Impresiile unui călător toamnă
Colecția Scriitori Sălăjeni

Viorel Mureșan
Colecția de călămări
Colecția Scriitori Sălăjeni

Dina Horvath
Poeme în crinolină
Colecția Poesis

Ioan-Viorel Bădică
Brâncuși după Brâncuși
Colecția Scriitori Sălăjeni

Grigore M. Croitoru
La judecata sfinților
Colecția Scriitori Sălăjeni

Emil Trif
Aspecte din învățământul sălăjean
Colecția Didactica

Florin Horvath
Ultimul festin
Colecția Scriitori Sălăjeni

Romul Grecu
Amintiri sau suveniri
Colecția Ethnos

Comenzi la Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj
Zalău, str. Unirii nr. 7 - tel-fax: 0260-612870.

Abonează-te la

Caiete Silvane*

Revista lunară de cultură a județului Sălaj

Abonament revistă
3 lei/lună; 36 lei/an

Abonament revistă + carte
(apărută la Editura Caiete Silvane)
7 lei/lună; 84 lei/an

Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj

*Prin oficiile poștale și factorii poștali, prin Damco sau prin redacție (0260-612870).

Emil Trif – istorie și destin

În pofida trecerii nemiloase a timpului și a vitregiei vremurilor, Școala a rămas o tainică oază de liniște și speranțe, unde se nasc Oameni, se modelează caractere și se construiesc destine. Este aceasta convingerea dascălului de ieri și de azi, dar - mai ales - este convingerea multora dintre dascăli aflați la apusul carierei. Și unii, și alții nu pot și nu au putut trăi decât în Școală și pentru Școală.

Emil Trif este unul dintre acești dascăli, iar viața lui se leagă strâns precum iedera nu de o anumită școală, ci de istoria și destinul învățământului sălăjean. O dovedesc numeroasele articole, comunicări și studii; o dovedește bogata lui experiență didactică: profesor, apoi director adjunct și director la Școala Medie Jibou (1958-1963), șef al Secției de Învățământ a Raionului Zalău (1963-1968), inspector școlar general al Inspectoratului Școlar Sălaj (1968-1980), director al Casei Personalului Didactic (1980-1986), inspector pe probleme de perfecționarea, îndrumarea și controlul limbilor moderne (1986-1990).

Prin urmare, era firesc ca rodul unei asemenea experiențe să iasă la lumină și să se materializeze, într-o carte îndelung elaborată și mereu amânată, o carte ce scrutează trecutul unelor viforos, alteori (aparent) liniștit al Școlii sălăjene: *Aspecte din învățământul sălăjean (1918-1990)*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2011.

În primul capitol al cărții (*Preliminarii*), autorul ne propune o scurtă retrospectivă a învățământului din Ardeal (1760-1918), evidențiind, totodată, rolul important al Bisericii, al mănăstirilor ce au reprezentat, și în Sălaj, adevărate centre culturale. Astfel, „începuturile învățământului sălăjean trebuie căutate în bisericuțele modeste din lemn, în mănăstirile Treznea, Strâmba, Cutiș și Santău.” Este evocată, apoi, personalitatea lui Gheorghe Șincai, unul dintre corifeii Școlii Ardelene, cel care a înființat, în total, 376 școli românești. În opinia lui Simion Oros (opinie contrazisă de alți cercetători!), se pare că lumina din Blaj s-a revărsat asupra Sălajului doar la Băsești. Aici, „programul de studii era mai amplu decât cel aplicat în școlile naționale (poporale)”, iar „școala dobândise un asemenea prestigiu, încât tinerii dornici să îmbrățișeze cariera preoțească sau didactică nu erau înscriși la Școlile Blajului fără un atestat (*testimoniu*) din partea învățătorului de la Băsești, Ioan Bogdan, prin care se confirma urmarea cursurilor și însușirea disciplinelor predate.” Chiar dacă lui Gheorghe Șincai i se mai atribuie și organizarea școlilor centrale de la Santău, Șomcuta Mare și Almașu Mare (1784), învățământul sălăjean îl poate revendica drept ctitor și pe vicarul Al. Șterca Șuluțiu, care a înființat, la rândul său, noi școli, „a inițiat un fond pentru o preparandie în Sălaj” și a încercat „uniformizarea învățământului”. Laitmotivul denselor pagini - presărate cu *Suferințele din Ardeal* provocate de maghiarizarea școlilor (1879-1914) și de Legea Appony (1907) - este acela al „începutului școlii” care „trebuie căutat în tinda bisericii și în mănăstiri” (Ioan Ardeleanu-Senior).

Miezul cărții îl reprezintă, însă, amplele și riguroasele capitole ce sondează intervalul 1918-1990: *Starea generală a învățământului din Sălaj între 1918-1948*, *Învățământul sălăjean după al Doilea Război Mondial*, *Îndrumarea și controlul învățământului în perioada 1918-1990*, *Revizori școlari (1919-1940)*. Indiferent de epoca înfățișată, meritele lui Emil Trif sunt - de fiecare dată - acelea de a scruta adevărul, abia întrezărit din noianul documentelor, de a înregistra, compara și analiza multele sau puținele informații despre negurosul trecut, cu acribia unui arhivist veritabil. Fostul profesor și inspector

școlar ne oferă o panoramă impresionantă a învățământului sălăjean ce cuprinde statistici ale științei de carte în județul nostru, date despre baza didactico-materială a școlilor, rețeaua școlară, încadrarea și perfecționarea personalului didactic, activitatea Revizoratului Școlar Sălaj respectiv a Inspectoratului Școlar Sălaj, „noutățile” reformei din 1948 etc. Viața Școlii sălăjene, de-a lungul anilor, este prezentată în toată complexitatea ei, la toate nivelurile, de la „școalele de copii mici” (grădinițele), la învățământul primar, gimnazial, liceal, pedagogic, profesional, fără a fi ignorat, de pildă, învățământul cu predare în limbile minorităților (maghiară și slovacă).

Dacă această monografie s-ar limita la consemnarea evoluției învățământului sălăjean, bazându-se doar pe simpla inventariere a resurselor materiale, a fotografiilor de epocă și a documentelor de arhivă, cu siguranță, ea ar fi una aridă. Ceea ce o salvează este prezența Omului, a Galeriei de Oameni, fără de care actul educațional nici măcar nu poate fi imaginat. Astfel, prezentând învățământul din orașul Jibou (1880-1963) și începuturile Grădinii Botanice (1959), Emil Trif reușește să creioneze, cu multă inspirație, portretul moral al Omului Vasile Fati: „Vasile nu era un om comod, avea idei în multe domenii de activitate, pe care le susținea cu argumente, plin de voință și putere de muncă. Trăsăturile lui de caracter, pregătirea de specialitate, simțul practic, mediul familial, l-au ajutat să realizeze acest vis.” Probând o fină intuiție a detaliului semnificativ, autorul procedează la fel, în pagini sensibile ce immortalizează pleiada revizorilor școlari Ioan Mango, Dumitru Mărgineanu, Dumitru Ilea, Petre Popescu, Vasile Gr. Pupață, Ioan Ardeleanu-Senior. Este, poate, un semn că istoria (inclusiv cea a învățământului) nu o scriu masele, ci personalitățile din rândul lor...

„Filele de arhivă” (*Decret privitor la reorganizarea învățământului primar în 1919; Activitatea Comitetului Central de Construcții Școlare din județul Sălaj între 1924-1925, de Nicolae Nistor, subrevizor școlar; Tablou despre comunele și satele cu nume schimbate etc.*) și bibliografia vastă, din final, întregesc și certifică o reconstituire fidelă a învățământului sălăjean din epoci diferite, conferindu-i girul științific necesar.

Coerentă și unitară, minuțioasă și laborioasă, monografia lui Emil Trif luminează trecutul mai multor generații de dascăli, cu împlinirile sau neîmplinirile lor, și are o valoare documentară incontestabilă. Și totuși, în mare parte, ea este „povestea vieții” unui Om care s-a contopit - demult și de mult drag - cu Școala sălăjeană...

Marcel LUCACIU

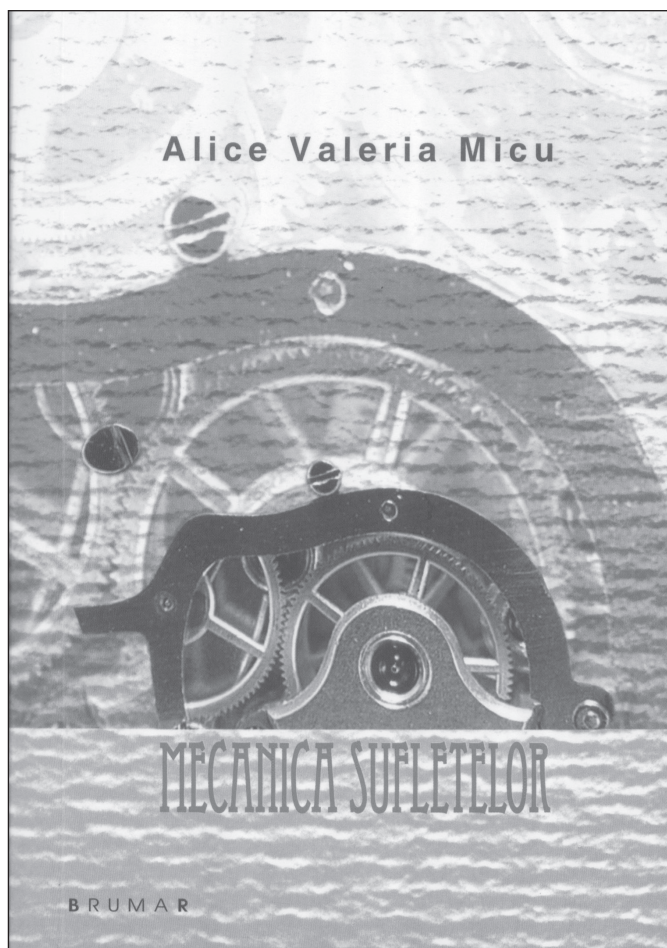
„Piruetă pe poantele singurătății”

Editat la „Brumar”, Timișoara, și lansat în luna noiembrie a acestui an, volumul „Mecanica sufletelor” constituie debutul în volum al poetei Alice Valeria Bolduț care semnează acest volum cu numele Micu, în semn de respect pentru părinții cărora le datorează, după cum mărturisea, dragostea pentru carte. „După (mai bine de) douăzeci de ani” de la debutul în revista „Familia”, poeta care e, de anul trecut, membră a Cenaclului „Silvania”, își asumă condiția de creator, trecând în tabăra celor care privesc lumea „cu o mie de ochi” și o restituie transfigurată de propria sensibilitate.

„Mecanica sufletelor” înseamnă peste șaiszeci de poeme, organizate în șase grupaje lirice. Dincolo de cifre și aspecte formale, volumul e o monografie a spaimelor existențiale trăite acut de un eu răspândit în toate colțurile lumii, un eu care preia, asemenea unui receptacul, neliniștile profunde ale umanității.

Greu de încadrat într-o curent literar consacrat, poezia lui Alice Micu pare să se apropie de noua direcție literară denumită „metamodernism”. Sensibilitatea ce pendulează între modernism și postmodernism, dorul de adevăruri universale, gravitate și ironie, melancolie și speranță sunt câteva dintre constantele metamodernismului („inaugurat” în 2010), ce se regăsesc în volumul „Mecanica sufletelor”. Lirică a interiorității și a alterității, alternând registre stilistice și tonalități într-o manieră caleidoscopică, poezia lui Alice Bolduț surprinde nu prin tematică, pentru că se regăsesc aici teme lirice consacrate (erosul, viața, timpul, religia, thanatosul), ci prin „mecanica metaforei”. Titlul volumului, dar și fiecare poem în parte, cuprind, integrator, lumea perceptibilă, concretul, materialul și cea imperceptibilă, abstractul, spiritualul ca într-un algoritm al existenței pe care autoarea pare să îl fi descoperit, ca într-o hierofanie pe care se străduiește să o deconspire „în șoaptă”.

Umbrela șoaptelor, primul grupaj liric, cuprinde poeme ce stau sub semnul erosului, dar al unui eros ce exacerbează misterul și ascunde o tristețe (aproape) metafizică. E aici o supralicitare a metaforei care, în mod evident, domină discursul liric și amintește, prin imaginarul propus, de pictura lui Salvador Dali: „petale de ceață/ pe genele timpului”, „talpa întunericului”, „copita putredă a iernii” (*Post amatum*), „dantela dimineții”, „umeri de rouă”, „anotimpul patimilor lipsă” (*Transparență nepredicativă*). În aceeași tendință se înscriu poemul care deschide volumul, *Exorcism*, o camuflată „ars poetica” și „*Noaptea întunericului*”, reușită replică la poemul blagian „*Izvorul nopții*”: „Ia-mi noaptea asta de mână,/ ține-o strâns, strâns în palma ta./ În întuneric toate iubirile sunt frumoase. (...)

În definitiv, ia toate nopțile mele,/să-ți țină de întuneric și de frig”. Cu o structură duală, adesea esopice, poemele trec de la fabula personală, spusă imperativ, la realitatea-replică, nudă și invariabilă: „E atâta matematică șchioapă/ și teorema iubirii/ s-a întunecat pe jumătate./ În rest, zăpezile-s albastre,/ziarul vine în fiecare dimineață.” (*Jurnal de iubire*), „Știu eu să trag de poala cerului/ ca să desprind ultima strălucire/ pe care mi-o pun în ochi/ca pe-o lentilă de contact./ Zâmbesc./ Măine e o altă noapte!” (*Noaptea întunericului*).

Departate de a fi simple resurecții ale baladei, în maniera neomoderniștilor, *Baladele uitate*, ce compun al doilea grupaj al volumului, sunt poeme care nu respectă rigourile formale ale speciei, atmosfera fiind singura care să îndreptățească apropierea de specia literară. Aceeași manieră daliană e regăsită în poemele care promulgă obsesia corporalității; trupul dobândește, în mod straniu, autonomie, se dezintegrează cu un firesc de-a dreptul... paradoxal, reintegrându-se, panteist, într-o natura reconfigurată subiectiv („Ce plini se sevă-s ochii verzi!/ de parcă își trag puterea din trupul pământului/ îl vlăguiesc până nu mai rămâne din el/ decât ecoul.”, *Balada ochilor verzi*). În *Balada silvană*, *Balada ochilor albaștri* sau *Balada înghițitorului de vise*, ochiul, geana, pleoapa, sângele sau chipul devin leitmotive ce dobândesc accente sau semnificații expresioniste sau de suprarealiste.

Tipică „metamodernismului” (prefixul „meta” vine de la „metaxy”, termen platonician, ce denumește mișcarea între poli opuși) e balansarea între două nevoi resimțite la

fel de stringent: a apropierei de celălalt și a îndepărtării, a certitudinii sentimentului și a incertitudinii, ca în poemul ce amintește, prin titlu, de Villon: *Balada zăpezilor*.

Balada cimitirului anticipează următorul grupaj liric; în *Jocuri șoptite*, parafrază argheziană, asemenea tuturor titlurilor din acest ciclu, poeta se apleacă „șoptit” asupra misterelor fundamentale. Departe de a fi ludice, poemele surprind adevăruri spuse grav, solemn sau parafraze ironice, rostite sentențios. Singurătatea și însingurarea sunt alăturate unui laitmotiv al ciclului: ingerul căzut. Impresionant prin imaginarul poetic ce înglobează arhetipuri sau simboluri ale umanității este poemul *De-a baba oarba*: „În visul meu s-a născut pustiul/ și-n el izvorau curcubeu/ din spini înfloriți peste zi./ Acolo, în mijlocul verde/ m-am îngropat laolaltă/ cu cenușa din aripile lui Icar,/ în locul înghiilor,/ cu zgura Alexandriei,/ în locul sufletului,/ cu pulberea rămasă/ din palma lui Christos”.

Ciclul *Zăpezi închipuite* conține poeme de dragoste în care amorul pare să aștepte la vămile timpului, ale unei temporalități vagi, incerte, subiective, dilatate sau condensate, adesea reiterate de intensitatea stării: „numele tău e doar o umbră/ce se strecoară pe sub ușa mea/ din când în când” (*Contur deschis la asfințit*), „O zi este atât de groasă,/că zgârietura soarelui/n-ajunge decât la primele două-trei straturi./ Asta la ziua de ieri. Despre ziua de mâine/nu mai știu nimic.” (*Copita nopții*), „Fiecare ceas fără tine/e un somn adânc” (*Bolero*).

Poeme tari, dense, în care poeta pare să dea o luptă cu viața și cu moartea „pe viață și pe moarte” sunt cele din grupajul care dă titlul ciclului. Revin metaforele surprinzătoare care conturează, de această dată, o impresionantă desfășurare a unei lumii interioare ce pare să se fi molipsit de fragmentarismul evident al lumii-Babel: „aripi de fluturi tăiate mărunț,/ cioburi de întuneric,/ ghem de șoapte fără început /, dar cu finalul sfârtecat în franjuri, cu

ochi/de liliaci lipicioși și livizi,/legănați orbește la fiecare fir” (*Caleidoscop*). E aici o teribilă „autopsie a spiritului”, cum se numește unul dintre poeme, executată în ritmul impus de o numerologie simbolică: „**Unu, doi, trei, patru**/putem fi ceea ce dorim” (*Autopsia spiritului*). „**Poemul are 9 vieți**”, „mai avem **două** tristeți de trăit” (*Requiem estival*), „strălucirea frunzelor /e praf din tălpile cu care **zeci** de stele/pășesc pe fruntea ta.” (*Karma*), „coama himerelor captive între **două** trupuri/ ca între două foi de geam/termopan.” (*Trupuri termopan*), „Mă vei iubi **o** noapte sau **șapte** vieți de-a rândul” (*Povești lichide cu amor nebun*).

Versete zadarnice, parafraza a controversatului roman *Versete satanice*, de Salman Rushdie, debutează cu un grupaj de cinci poeme ce cuprind, în micro, momentele alfa și omega ale religiei: geneza, nașterea cuvântului, tăgăda, trădarea, speranța. Sinusoida surprinde, în fapt, propriul traseu religios. Valorificând estetica urâtului (*Psalmul plângerii*, *Psalmul morții*), invocând, acuzator, un Deus absconditus, anticipând, într-un poem cu valențe escatologice (*Psalmul răscumpărării*), propria extincție, preambul al extincției universale, poemele religioase se diferențiază de cele din celelalte grupaje, păstrând doar metafora (atât de) revelatorie, titanismul și imaginarul expresionist.

Emoționante sunt două poeme ale adorării, ale venerării divinității (*Cântarea uitărilor*, *Psalmii treptelor*) și poemul *Cărare* ce surprinde momentul trecerii dincolo, în spirit panteist: „Mamă, ai ajuns un braț de iarbă/ căci asta e acum bunica, fiica mea,/ o căpiță din fânul cel struhod,/ în care viețuiesc licuricii.”

Bine decantate și incantatorii, poemele din primul volum al poetei Alice Bolduț sunt dovada clară a faptului că poeta s-a decis, după o lungă și cu folos zăbavă, să descoase, metodic, toate buzunarele ființei sale.

Carmen ARDELEAN

Cercuri pe apă

Fatalitatea bolovanului la români

Vă amintiți celebra povestire „Moș Ion Roată și Unirea” a marelui nostru povestitor Ion Creangă? Cât de convingător în explicațiile lui era boierul! „(...) oameni buni; s-a trecut vremea aceea, pe când numai boierii făceau totul în țara aceasta și-o storceau după plac. Astăzi toți, de la vlădică până la opincă, trebuie să luăm parte la nevoile și la fericirea țării. Muncă și câștig, datorii și drepturi pentru toți deopotrivă (...)” La fel de convingători au fost în anii aceștia de criză și guvernării noastre, și partidele aflate la putere, și președintele. Cică toți vom strânge curea, toți vom pune umărul să urnim țara asta din criză și nevoi. Iată că au trecut și anul 2010, și anul 2011 și trista experiență ne face să spunem celor care țin frâiele acestei țări, cum a zis Ion Roată boierului: „Dă, cucoane, să nu vă fie cu supărare, dar de la vorbă și până la faptă este mare deosebire...

Dumnevoastră, ca fiecare boier, numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul, dar n-ați pus umărul împreună cu noi la adus, cum ne spuneți dinioarea, că de-acum toți au să ieie parte la sarcini: de la vlădică până la opincă. Bine-ar fi dac-ar fi așa, cucoane, că la războiu înapoi și la pomană năvală, parcă nu prea vine la socoteală... Iar de la bolovanul dumnevoastră am înțeles așa: că până acum noi, țărani, am dus fiecare câte-o peatră mai mare sau mai mică pe umeri; însă acum suntem chemați a purta împreună tot noi, *opinca*, o stâncă pe umerele noastre... Să dea Domnul, cucoane, să fie altfel, că mie unuia, nu mi-a păr rău. (...) Iar boierul, luându-i înainte cu glume, a înghițit gălușca și a tăcut molcum.”

Găluște am înghițit și înghițim și noi de ani buni încoace, de ne stau în gât nu alta, pe când „boierii” noștri, departe de-a tăcea „molcum”, se bat

cu pumnul în piept ce și câte au făcut domniile lor pentru biata noastră țărișoară. De parcă noi n-am vedea, n-am ști și n-am simți povara „sacrificiilor” lor... Cum bolovanul este mult prea greu, mai că-ți vine să ridici piatra...

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

Memoriile inedite ale unei supraviețuitoare

Cuvântul, în forma lui artistică, devine un panaceu, o substanță „homeopată” care are puterea intrinsecă de a coagula răni și de a exterioriza suferințe. Logosul, cu forțele sale htoniene, poate străpunge zenitul sau, dimpotrivă, poate coborî în infernul terestru pentru a reconstitui o realitate absurdă.

O asemenea variantă ne propune, prin mărturiile sale, Elly Gross, o supraviețuitoare a Holocaustului, mărturii strânse în volumul *Poeme de Elly Gross. Amintirile unei supraviețuitoare a Holocaustului*, volum editat întâi în Canada, în ediție bilingvă română-engleză. Cartea însăși este un experiment asemenea vieții autoarei; poemele sunt, în esență, pseudopoeme, sunt, în fapt, scurte narațiuni în versuri prin care se conturează realul, prin modeste mijloace estetice, însă printr-o ideologie cutremurătoare.

Aceste mărturii în versuri se deschid cu un Prolog care motivează întrucâtva apariția inedită: „Era în iarna anului 1998, când Elly a intrat cu zâmbetul pe buze în biroul meu, un zâmbet despre care mai târziu mi-am dat seama că era fixat pentru a ascunde amintirile de neimaginat ale trecutului oribil, care depășește capacitatea noastră de a înțelege”.

Supraviețuitoare a Holocaustului, Elly Gross a fost deportată la vârsta de 15 ani de la casa ei din Șimleu-Silvaniei, împreună cu mama, de 37 de ani și fratele ei de 5 ani, la Auschwitz, cu un vapor cu care se transportau vitele.

La coborârea în infernul nazist, prizonierii au fost separați de către celebrul Dr. Josef Mengele care folosea ființele umane pentru experiențe; a fost pentru ultima oară când Elly și-a mai văzut mama și fratele în viață. După eliberarea din grota terorii, cu un acut sentiment de înstrăinare, hotărăște să plece în U.S.A.. Revede Auschwitz-ul după 50 de ani, însă amintirile și imaginile dureroase i se derulează în conștiința care mai păstrează vie ororile totalitare, ca într-o peliculă cinematografică, urmărind-o în fiecare clipă a existenței. Jonathan Weisz nota faptul că Elly „este un supraviețuitor și al regimului comunist din România și a drumului greu de aici într-o lume a oportunităților”.

Volumul propriu-zis se deschide cu poemul *Florile mamei*, dedicat ființei dragi căreia îi reconstituie trăsăturile din particulele și fragmentele trecutului: „Mama iubește florile/ și le plantează în fiecare primăvară./ Astfel, gloria fiecărei dimineți/ se înalță ca pe-o sfoară”. Viața lui Elly Gross este o reeditare a începutului, este o permanență dimineată a unei *altfel* de realități, care deși cuprinsă de convulsii, își găsește liniștea în revocarea unor imagini simple, copleșitoare. Fiecare fragment de viață este redat în detalii semnificative; astfel, poemul *Am mers la grădiniță* reface șirul amintirilor, mai adaugă o piesă ineditului puzzle: „Cu o panglică albastră în păr/ și cu gentuța pentru mâncare în mână,/ am început să merg la grădiniță/ într-o zi-nnorată și cu vânt”. Versul parcă anticipează destinul sumbru sub constelația căruia se va afla parcursul devenirii autoarei.

Nu lipsește, din aceste evocări, nici imaginea orașului natal, așa cum s-a fixat în memoria unui copil pentru care spațiul original coincide cu spațiul sacru, protector, cu matricea sa existențială: „Șimleu-Silvaniei, unde m-am/ născut. Mi-l amintesc ca un oraș/ frumos, ce se întinde într-o vale/ înconjurat de Munții Meseș. / Tot anul pe munte e zăpadă”. (*Orașul meu natal*); „în orașul meu natal/ iarna începe prin/ octombrie cam în fiecare an” (*O zi rece și cu gheață*).

Cartea ar putea fi împărțită pe mai multe secțiuni. Prima ar fi o refacere a cadrului familial din frânturile fotografice păstrate în memoria autoarei, a doua este perioada reclusiunii într-un sis-

*Poems of Elly Gross
Memories of a
Holocaust Survivor*

*Poeme de Elly Gross
Amintirile unei
supraviețuitoare a Holocaustului*

Elly Berkovits Gross

Project sponsored by

Claims Conference ועידת התביעות
Conference on Jewish Material Claims Against Germany
15 East 26th Street, Room 906 New York, NY 10010 Tel: (646) 536-9100
<http://www.claimscon.org>

ISBN 097136394-3
LCNNs: 2005911342

Price: 15 USD
Preț: 42 RON

tem opresiv și halucinant, iar a treia coincide cu eliberarea dintr-o Germanie ghimpată care i-a stigmatizat ființa.

Poemele sunt confesive, autoreferențiale închizând în ele o litanie a unei suferințe prelungi: „Noi, copiii ne făceam singuri jucării/ din castane sălbatice, chibrituri,/ boabe de fasole, frângerii,/ flori sălbatice și pietre.// În timp, am realizat, că n-am avut/ niciodată o prietenă adevărată”. (*Singura mea păpușă*)

Bucuria venirii pe lume a unui frate îi va fi înăbușită curând: „Soarta ne-a schimbat viața familiei/ iar visele noastre nu s-au împlinit./ În furtuna tumultuoasă din Europa/ speranțele noastre s-au spulberat./ și din nou...// Eram singuratic și izolat copil”. (*Singurul meu frate*)

Reconstituirea climatului unei etape de maximă efervescentă devine un preludiviu al suferinței, o retrăire a unor momente aflate încă într-o perioadă de convalescență: „Sloganul «Ucideți-i pe evrei»/ Era ca o muzică pentru naziști./ (...)// În furtuna care/ a trecut prin Europa, evreii erau o/ astfel de pradă ușoară. (...)// în acest val,/ națiunea mea a fost jefuită de tot/ ce aveau, chiar și de viața lor.” (*Furtuna care a străbătut Europa*)

Radiografia unor decenii maligne este creionată într-o poetică a suferinței: „Un bărbat în uniformă cu mânuși albe/ ne desparte: unii-n dreapta, alții-n stânga”. (*Ecou și haos*) Întrebând când își va revedea familia, un „Kapo” (persoană care colabora cu naziștii) îi va răspunde: „«Duminică, la reuniunea familiei»”. A trecut mai mult de un an „iar duminica nu a mai venit”. Așazisa reuniune de familie va avea loc după mulți ani, pe data de 23 aprilie 1998, când va vizita galeriile din Auschwitz și vede, din întâmplare, o fotografie din albumul morții: „nu într-o duminică,/ ci într-o Joi, în Birkenau lagăr D, Pe o suprafață mare, o mamă/ își ține copilul în brațe./ O văd pe mama, pe fratele meu,/ acum chiar e o reuniune de familie”.

Gândul eliberării o însoțește mereu; supraviețuirea devine metaforă a vieții: „Păsările și fluturii nu mai zboară;/ nu le place fumul din aer./ Eu însă aș fi vrut să fiu o pasăre,/ ca să pot zbura liber.// Aș fi plecat de-aici acasă la părinții mei./ dar nu aveam aripi/ să zbor ca o pasăre sau/ ca niște fluturi”. (*Nu sunt păsări sau fluturi*)

Eliberarea va fi doar una exterioară, iar golul este resimțit acut și dureros: „Am părăsit singuratică, casa goală/ localnicii neprietenoși/ orașul meu natal”. (*Întoarcere acasă*) Astfel, exilul este atât interior cât și exterior; ființa este stigmatizată, poartă însemnele unei suferințe prelungi. Reduziunea în suferință începe cu eliberarea și se sfârșește prin cuvânt: „Acum în Auschwitz – 2/ Birkenau/ iarba e verde./ Fiecare fir de iarbă/ crește în sângele familiei noastre/ iar noi pășim pe iarba verde .// (...)// Dacă iarba/ ar putea vorbi ne-ar spune,/ «Nu mă călca,/ căci sunt iarbă verde/ și cresc din cenușa cuiva»”.

Substanța volumului lui Elly Gross rezidă din intensitatea trăirilor, din ideologia evocată, din galvanica expresiei și din puterea unei ființe de a se elibera, mărturisind.

Imelda CHINȚA

Peripatetisme

Există oameni care îl *găsesc* prea repede pe Dumnezeu. Îl găsesc chiar înainte de a ști ceea ce caută.

Limbajul ne este dat doar în folosință. La plecare ar trebui să-l *predăm* mai bogat. De fapt, noi nu vorbim limba, limba ne *vorbește* pe noi.

Noi ne apreciem semenii doar când ne asigurăm că lucrul acesta nu le mai folosește la nimic.

Am ajuns târziu în punctul în care, cu o vorbă a lui C. Noica, pot lucra fără să muncesc.

Lumea se reflectă doar în tăcerea ei. Cuvintele o deformează.

Întins pe pământ, cu cerul prăbușit peste mine, am așteptat îndelung îmbrățișarea unor frunze, ghionturile prietenești ale ierbii. Dar totul era doar uitare de sine...

Fericirea a devenit o modalitate tehnică de a ne umple cu nefericirile altora.

Totul e de sperat. Totul este de regretat. Totul este de uitat. Cu puțină speranță, cu puțină regret, cu puțină uitare totul divine iarăși... nimic.

Mă îndoiesc de tot ceea ce pot să fiu fără nici un efort.

Unele inteligențe au tot timpul o promptitudine de bordel. Se oferă cu bunăvoință și entuziasm la depravarea lumii.

Normal ar fi să ne comportăm ca și cum nu am fi. Ca și cum ni s-ar zvoni doar existența.

Prostia și dorința de putere pe măsura acestei prostii este, în toate domeniile, combinația noastră fatală.

Prostia este cumulativă, inteligența este sintetică. Prostul se ocupă tot timpul de altul, pe când înțeleptul se ocupă de el însuși. Înțeleptii se simt bine în preajma celor și mai înțelepți, proștii se simt bine doar în preajma celor și mai proști.

Răul începe când omul trebuie să fie constrins să fie bun. Faptul că omul face răul și poate să fie apoi fericit ține de un minus creațional. A fost aruncat neterminat în lume.

Din păcate (sau din fericire) viața ne este dată doar la pachet cu moartea.

Mirosul trupului mort este ultima ripostă pe care o dăm faptului că am pierdut această lume. Apoi mai îmbrățișăm pământul cu câteva oase.

Cel mai nociv amestec uman: prostie, imoralitate, dorință smintită de glorie.

Nu există o mai mare plăcere a vieții decât să citești doar ceea ce vrei. Să obosești doar în tihna cărților.

Talentul nu se dă, talentul se cucerește.

Prostia este un *drept* al omului la care totuși nu ar trebui să avem dreptul.

Cel mai greu la un autor care îți place e să nu cazi în impasul gândirii lui, în erorile lui seducătoare.

Disperăm cu toții aproape la fel, dar, în scris, trebuie să arătăm lucrul acesta în mod diferit. Ca și cum disperarea noastră ar fi unica formă de disperare.

Experiențele prea adânci reprimă orice exprimare imediată. Nu poți relați cu sufletul la gură sublimul. Extraordinarul are nevoie de răgaz, de decantare, de o proteică *uitare*.

În scris, mă atrag doar temele riscante, cele în care elocința își poate *rupe* gîtul, cele în care cuvintele își riscă toate tăcerile. Pot scrie doar cu ceea ce nu sînt.

Criticii măcar știu despre ceea ce scriu - despre ceea ce nu pot crea.

Cultura e o modalitate de a-ți face din lene o profesie, de a o pune inacțiunea la lucru.

Cred că știu cu adevărat de ce am început să scriu: pur și simplu ca să scap de muncă. Spaima că voi rămîne la munca de jos a scos din mine ceea ce nu știam că dețin - zăcămintele neexploatate ale imaginarului.

Peripatetismele acestea sînt ca așchiile care au sărit dintr-un trunchi pe care nu l-am tăiat încă. Doar i-am aproximativ dimensiunile...

Faptul logic că totul pare să conteze vine direct din realitatea că nimic nu mai contează.

Ioan F. POP

Poeme de Viorel Mureșan

POEME DIN VOLUMUL *Buchetul de platină*, Ed. Eikon,
Cluj-Napoca, 2010

Cenușă din Paradis

așa vor spune
îl atrăgeau cârciumile
și cimitirele
și nu scria mai mult de două versuri
pe an

i-au plăcut noaptea
și străzi lăturalnice acoperite cu iarbă
și de nicăieri nu s-a întors
fără umbra femeii
care împletește un anotimp de dantelă
deasupra unei prăpăstii

a ținut o morișcă în calea vântului
când n-a mai fost vânt
a lăsat urme
pe zăpada albă până când zăpada albă s-a subțiat

urmele lui s-au făcut iarbă

Efigia poeziei

îi laudau frumusețea
ca pe o umbrelă uitată deschisă
între pietrele de pe malul unui râu

seara și dimineața

frumusețea ei
mâinile ei
absente

POEME DIN ANTOLOGIA DE AUTOR *SÂMBĂTA
LUCRURILOR*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2006

Deschidere I

Într-o zi pe balcon mă va aștepta acea doamnă cu capul sticlos
vom arde scrisorile expediate de ființe prea grave
ne vom aminti de când desenam avioane în fugă pe un hipodrom
răsuflarea celui venit să ne vadă va foșni ca un câmp de tutun

de la un timp fruntea mea cu luciu de piatră

Dictonul

azi noapte a venit la mine pascal
și m-a rugat să-i șterg propoziția
aceea nenorocită cu trestia gânditoare
fiindcă s-a cam grăbit când a lăsat-o pe hârtie
scrie în locul ei – mi-a mai spus –
că trestiiile despre care vorbeam

erau foarte rare
că vântul făcea mai multe zile
de la una la alta
de la una la alta

Fotograful

o tânără femeie ținea copilul ridicat deasupra capului ei:
fotografia cu el împrejurimile

POÈMES DU VOLUME *Le bouquet de platine*, Éditions
Eikon, Cluj-Napoca, 2010

Cendres du Paradis

voilà ce qu'ils diront
les assommoirs l'attiraient
les cimetières aussi
et il n'écrivait pas plus que deux vers
par an

il a aimé la nuit
et les rues périphériques couvertes d'herbe
et il n'est revenu de nulle part
sans l'ombre de la femme

qui entrelaçait une saison de dentelle
au-dessus d'un gouffre

il a tenu une crécelle contre le vent
quand le vent a cessé
il a laissé des traces
sur la neige blanche jusqu'à ce que la neige blanche se fût
amincie

ses traces sont devenues herbes

L'effigie de la poésie

on vantait sa beauté
tel un parapluie ouvert qu'on a oublié
entre les cailloux au bord d'une rivière

le soir et le matin

sa beauté
ses mains
absentes

POÈMES DE L'ANTHOLOGIE *LE SAMEDI DES CHOSES*,
Éditions Limes, Cluj-Napoca, 2006

Ouverture I

Un jour elle m'attendra sur le balcon cette dame à la tête vitreuse
 nous brûlerons ensemble les lettres expédiées par des êtres trop graves
 nous nous souviendrons du temps où nous dessinions à la hâte des avions sur un hippodrome
 le souffle de celui qui est venu nous voir frémira tel un champ de tabac

depuis quelque temps mon front à l'éclat de pierre

Le dicton

la nuit dernière pascal est passé me voir
 et il m'a prié de lui effacer cette phrase maudite sur le saule pensant
 car il s'est un peu dépêché en la laissant tomber sur le papier écrit à sa place – ajouta-t-il
 que les saules dont je parlais étaient très rares

que le vent mettait plusieurs jours de l'une à l'autre
 de l'une à l'autre

Le photographe

une jeune femme tenait son enfant au-dessus de sa tête
 c'est avec lui qu'elle prenait des photos sur les alentours

Traducere de Maria Druta

GEDICHTE AUS DEM BAND **Der Platinstrauß**, Verlag Eikon, Cluj Napoca, 2010

Asche aus dem Paradies

So, werden sie sagen,
 lockten ihn die Kneipen
 und Friedhöfe an,
 dass er nicht mehr als zwei Verse im Jahr schrieb.

Die Nacht hat ihm gefallen
 und die mit Gras bewachsenen Nebenstrassen
 und von nirgendwoher ist er zurückgekehrt
 ohne den Schatten einer Frau,
 der eine Jahreszeit von Spitzen durchwirkt,
 über einem Abgrund.

Er hat eine Wetterfahne in den Wind gehalten,
 als kein Wind mehr wehte,
 hat Spuren im weißen Schnee hinterlassen,
 als der weiße Schnee schwächer wurde.

Seine Spuren sind zu Gras geworden.

Das Bildnis der Dichtung

Sie priesen ihre Schönheit
 wie einen aufgespannt gelassenen Schirm
 zwischen den Steinen am Ufer eines Flusses,
 abends und morgens,

ihre Schönheit,
 ihre Hände fehlten.

GEDICHTE AUS DER ANTHOLOGIE **SONNABEND DER ARBEITEN** Verlag Limes, Cluj – Napoca, 2006

Einführung I

Eines Tages wird mich die Frau mit dem gläsernen Kopf auf dem Balkon erwarten.
 Wir werden die von zu ernstesten Geschöpfen gesendeten Briefe verbrennen,
 werden uns erinnern als wir, über ein Hippodrom rennend, Flugzeuge zeichneten.
 Der Atem dessen, der gekommen ist uns zu sehen, wird rascheln wie ein Berg von Taback.

Seit einiger Zeit hat meine Stirn einen steinernen Glanz.

Diktum (Ausspruch)

Heute Nacht ist Pascal zu mir gekommen
 und hat mich gebeten, den Satz zu streichen,
 den ungechickten mit dem nachdenklichen Halm
 weil er sich beeilt habe, als er ihn auf einem Blatt Papier gelassen hat.
 Schreibe an seiner Stelle – hat er noch gesagt –
 dass die Halme, über die ich sprach,
 sehr selten waren,
 sodass der Wind mehrere Tage brauchte
 von einem zum anderen
 von einem zum anderen.

Der Fotograf

Eine junge Frau hielt das Kind über ihrem Kopf:
 sie fotografierte mit ihm die Umgebung.

Traducere de Michael Werner

POEMS from the volume "The Platinum Bouquet", Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010

Ashes from Paradise

They would say that
 he was drawn by pubs
 and graveyards
 and he wouldn't write more than 2 lines
 a year

he liked the night
 and side roads covered in grass
 and he returned from nowhere
 without the woman's shadow
 who was knitting a season of lace
 above a precipice

he held a wind chimes against the wind
 and when there was no wind
 he left his traces
 on the white snow till the white snow got thinner

his footsteps changed into grass

The Poems's Effigy

They would praise her for her beauty
like the umbrella's one left open
among the pebbles of a river's bank

in the evening and in the morning

her beauty
her absent
hands

POEMS from the Author's Anthology
„The Saturday of Things”, Ed. Limes,
Cluj-Napoca, 2006

Opening 1

One day on the balcony a glassy-headed lady would be waiting for me
we would be burning the letters sent
by too stern human beings
we would have remembered since we
were drawing planes speeding on the
racecourse
the breath of the one who came to see
us on a tobacco field

after a while my forehead of rocky
lustre

The Aphorism

Tonight pascal has come to me
and asked me to erase his God damned
sentence
with the meditating willow
cause he was in a rush when he left it
on the paper
write in its place- he added-
that the willows I was telling you about
were extremely rare
that the wind was blowing more days
from one to the other
from one to the other

The Photographer

a young lady was holding her baby ri-
ght above her head:
she was taking shots with it

Traducere de Adela Lung

Notă:

Aceste poeme fac parte dintr-o antologie de poezie română contemporană, destinată cititorilor din străinătate. Lucrarea se află în curs de apariție la Editura Tipo Moldova din Iași, cuprinzând textele selectate de autori în original și în variante traduse în limbile engleză, franceză și germană.

(V.M.)

Adalbert Gyuris**Pe aripi de vânt...**

Stai la gura sobei, în tihna serilor,
Aici, la Augsburg și caști gura uimit
La ce le iese din gură politicianilor
Români, că-i prinzi prin satelit.
Păi, n-au învățat nimic
Din nouăzeci și șapte încoace –
Te obligă să-ți părăsești țara,
Numai să n-ai de-a face
Cu vorbele lor de nimic.

Și la alegeri, îți amintești,
Când ai avut rara
Ocazie să le spui ceva
Verde-n față,
Te-ai luat după povești
Și-ai zis că ți-e greață
De sistemul de vot
Și că te doare-n cot
De tot...
Acum îți vine să strigi din nou
Când îi auzi ce zic,
Dar știi că strigătul tău
E fără ecou!

Lucian PERȚA

Amintiri din Zalău

Există o urbe la poalele Meseșului,
În centru e contele Wesselenyi,
Miluiește un iobag român,
ți-am dat un oraș, zice contele,
țăranul se miră, astăzi orașul e nou născut.
Cândva, la margine era o șatră,
m-au alergat câinii, de mi-am julit coatele,
la piață se vindea lapte de bivoliță,
de n-aveai mațul mai vartos,
te apucau durerile facerii,
acolo românii și ungerii mi-au fost prietenii,
orașul era condus de un pitic,
pe acolo au trecut nea Ceașcă,
avea o mână de lemn,
privire de bufniță,
Bobu cu capul gol precum strachina,
Teleagă fuma Kent și striga disperat,
Ce va spune tovarășul?
Oamenii erau inimoși, răbdători,
Apa o țineam în cadă, rezervă,
Cu multă rugină și sânge de miel,
Un pârau trecea timid, puturos,
Pălinca și slana veneau chiar din rai,
Acolo un coleg a murit sfărțecat de rotorii
Malaxorului Pomini Farrel,

Acolo un altul a fost găsit într-o grapă-n
șantier,
Vorbea franțuzește băiatul, nu omorâse pe
nimeni,
Orașul avea trei biserici, catolică, ortodoxă,
evangelică,
Un singur cimitir evreiesc, vechi de secole,
Acolo am simțit veșnicia lui Blaga,
Se scria versuri și clopotele repetau tânguios,
I-am văzut pe celebrul doctor de ulcere,
era cam afumat, mergea la un congres internațional,
prin preajmă era cetatea Porolissum,
respira de milenii, trecut glorios,
acolo femeile sunt blonde, au suflut
și vorbesc cu accent cântat, ardelenesc.
Mai la sud am văzut și casa lui Goga,
Am umblat prin munții-nverziți,
Am văzut Scărioara, Iadolina, Târgul de fete,
Zalău, ești o pagină pe care-o iubesc.

Boris MARIAN

Sălăjeanul

Sălajul European

Poeme de Ioan-Pavel Azap

Toga de gală

Preschimbat în lumină amară așteptam reverii sacer-
dote
călăreții păgâni dezmoșteniți ai timpului se numeau
înfloreau lumânări și explodau bancnote
penitenții dimineților celeste privegheau

sufeream la atingerea aspră a bronzului șlefuit de
copitele cailor
nemicisem orice speranță devenită inutilă obsesie
atemporală
ochii tăi lăcrimau în visele preafericiților
sufletul meu strălucea ca o togă de gală
***

Scriu
până când obosit, măturând cu palma
praful de pe cuvinte
degetele ofilite / lipsite de glorie
cer o amânare

:retezate
împroașcă hârtia
cu picături
sărate
de
cerneală

Cuvinte

Era seara când așteptam să vină
visul meu se odihnea în iarbă
tu erai îmbrăcată cu o rochie albă
timpul prinsese o ușoară patină

aveai brațe slabe și gâtul subțire
tăcerea ne drapa în falduri grele
sângerau cuvinte pe buzele mele
înfrunzea pădurea cu uimire

Pâine și circ

Țăranul pripășit
la marginea orașului
groapa cu lei arena
poporul vrea pâine și circ
gladiatori
arene există în fiecare oraș
amfiteatrele însă
au fost măcinate de timp
altare(le) se crapă singure
și nimeni nu vrea
să rămână
acasă

Ca îngerul uitat în vitrină

Prietenii mei tac în vechi fotografii
mă învăluia melancolia anilor cruzi

în piața pustie copii împăiau amintiri
dar tu nu vrei să auzi, nu vrei să auzi

tu râzi și-n tristul acestei amiezi
oglinzile fură imagini din burg
mirese tomnatice vând ziare pe străzi
din turnul cu ceas secundele curg

ca îngerul uitat în vitrină
îmi cresc aripi demodate, târziu
cu trupul spălat în lumină
îți sorb cuvintele și scriu

Confesiune

Niciodată nu mi-a fost
Atât de dor de tine
Ca înainte
De a te fi cunoscut.

Copii în orașul înghețat

copiii rătăciți în orașul înghețat
aveau cuvinte strivite pe buze
se închinau la steaua suavei lehuze
copiii rătăciți în orașul înghețat

copiii rătăciți în orașul înghețat
aveau părul și genele albastre
semănau întrucâtva memoriei noastre
copiii rătăciți în orașul înghețat

copiii rătăciți în orașul înghețat
semănau cu îngerii exilați din cer
doar pleoapa lor clipea, sticlind, a ger
copiii rătăciți în orașul înghețat

copiii rătăciți în orașul înghețat
plecaseră cândva, demult, tot copii
acum se întorceau sfioși printre cei vii
copiii rătăciți în orașul înghețat

copiii rătăciți în orașul înghețat
au vrut să aibă la rândul lor copii
dar nu i-a iubit nimeni dintre viii cei vii –
copii rătăciți în orașul înghețat

Februarie 1995

Întâmplări șoptite în seri cu lună

Seara a VIII-a

Băieții eram adunați la Râpa lui Costică al Dudii. Era seara Miței. Rădița se oferise să-i dea și ea ajutor și amândouă să pregătească ceva deosebit. Doar erau fete și fiecare, acasă, fusese pusă să gătească. Curios cum era, Gelu a și scăpat întrebarea:

- Ceva deosebit? Ce?

- Ei, asta acum! Nu ești prea curios? Îl contrase Mița, fără să dezvăluie ce avea de gând să facă. Poate că nici nu știa în acel moment.

- Mierle fierte, scoici prăjite, asta o să facem. Ești mulțumit, Gelule? Sare de la locul ei și Rădița.

- Să le mănânci tu, Rădițo! Auzi? La astea mai poți adăuga niște răbdățele fripte în tigaie și vei avea o cină pe cînste. Răbdățelele le poți cina cu cine știi eu, Rădițo.

- Hai, nu vă ciondăniți. Veți vedea că va fi ceva deosebit, întârește Mița. Noi putem face ceea ce nu puteți face voi. De, mai vine gaia și mai ia câte un pui, uneori, chiar doi...

- Ba, la noi vin pe Aninoasa și vulpea și ne dispar pui, găini, chiar găște și curci. Vedem noi dacă o să vină gaia sau vulpea...

Acum, chiar ele întârziu. Băieții eram toți prezenți și ne așezaserăm la masă, la locurile noastre.

- Să știți că nu pot aduce ce au pregătit. Ar trebui să mergem înaintea lor, își dă cu părerea tot Gelu.

- Vin eu cu tine, zice Mitică.

- Vin și eu, dacă trebuie, se oferă și Nicolae al lui Mitre.

În acest moment, se aude, din Aninoasa, un țipăt, țipătul Rădiței, un țipăt de spaimă, urmat de altul, cel al Miței, mai înfiorător.

Toți am sărit de la locurile noastre și am luat-o la fugă spre Aninoasa. Le-am întâlnit alergând îngrozite pe cărare în sus. Le-am oprit cu greu:

- Ce este fetelor? Ce-ați pățit? Ce s-a întâmplat? curgeau întrebările din toate părțile.

- O arătare!... O stafie!... Uite colo, în gura văii...

Am ales într-acolo. Ce am găsit este imposibil de redat în vorbe. Un om – o mumie, însoțit de un câine – un schelet peste care parcă se aruncase o piele ca să-i acopere oasele și să nu le lase să se împrăștie. Abia se țineau pe picioare, iar răsufierea era aproape inexistentă. Ne-au lăsat muți de uimire. Oare cum este posibil să mai viețuiască cele două ființe?! Căci mai trăiau...

I-am luat cu noi, pe sus, și pe moșneag, și pe însoțitorul său, câinele alb, scheletic. I-am dus la masa noastră de pe vârful Răpei lui Costică al Dudii. Le-am dat demăncare din cea adusă de fete, le-am dat apă proaspătă și încet, încet și-a mai revenit moșneagul. A putut să articuleze câteva cuvinte.

Dintr-odată l-a podidit un plâns sfâșietor, iar lacrimile îi curgeau șiroaie pe șanțurile pe care vârsta și suferințele i le săpaseră pe fața uscată.

După ce se satură de plâns, ne privește pe fiecare cu niște ochi blânzi, cu care părinții își privesc copiii dragi. Apoi, ne spune povestea

Un om și un câine

- Voi sunteți copiii mei? Doamne, cât v-am căutat! Am și uitat de când umblu după voi! Eu și cu Leu, câinele nostru, doar cu el am mai rămas. Vă aduceți aminte de căsuța noastră de la poalele muntelui Golaș, de pe malul râului Repedea? Cu cât drag am lucrat la ea! O luasem pe mama voastră de curând, mi-era dragă și am vrut să fac o căsuță care să fie numai a noastră. Și am reușit. O duceam bine. Nu ne lipsea nimic. Cum se spune: „Nicăieri cala casa omului”. Ați venit voi pe lume. Întâi tu – îl arată pe Mișcă – ,apoi tu – îl arată pe Nicolae al lui Mitre. După voi au venit fetele, una după alta. Doamne, ce fericită a

fost mama voastră când v-a făcut pe voi – ,le arată pe Mița și pe Rădița...

Fetele aveau de gând să protesteze, dar Gogu, care stătea între ele, le-a strâns de mână și le-a șoptit să tacă și să aștepte sfârșitul.

- ... ultimul ai apărut tu – îl arată pe Mitică.

Se oprește puțin din vorbit din cauza oboselii, după care continuă:

- V-am crescut cum ne-am priceput noi mai bine. Am căutat să nu vă lipsească nimic și să creșteți mari, voinici, să nu vă temeți de nimic, căci copiii, la părinți, ca un ochi de viață. Pe fetele mama lor le-a învățat tot ce trebuie să știe o tânără despre treburile casnice și despre întemeierea unei familii. Pe voi, băieți, v-am învățat eu tot ce trebuie să știți despre muncile câmpului, despre vânătoare, despre treburile casei. Se poate spune că alcătuiam o familie fericită și armonioasă. Niciunul dintre voi nu ieșeați din vorba noastră, erați ascultători și muncitori. Dacă în toiul nopții, când și apele dorm, v-aș fi trimis pe vreunul dintre voi pe munte să aduceți ceva, vă sculați, vă îmbrăcați și vă duceți călare, fără să vă pese de întunericul de afară, de greutatea urcușului sau să vă temeți de vreo fiară sălbatică.

Se oprește iar. Suspină adânc și se pune iar pe plâns. Te duce sufletul văzându-l. Mița și Rădița au început să plângă și ele. După un timp:

- Ei, nu sunteți voi copiii mei, știu eu, dar zisei și eu așa. Dar să vă povestesc despre ai mei. Niciunul nu se temea de nimeni și de nimic. Fetele erau și ele vestite, până departe, pentru frumusețea și hărnicia lor, dar și pentru dragostea lor față de părinți și frați.

Vreamea trecea pe nesimțite și copiii creșteau mari. Fetelor le vine timpul măritişului și le vin pețitori din ținuturi îndepărtate. Se căsătoresc una la răsărit și alta la scăpătat și se despart de părinți, de frați, de sat, de locurile dragi cu durerea în suflete. Rând pe rând, pleacă și băieții. Într-o zi, ne pomenim cu cel mare zicând:

- Tată și mamă, eu plec în lumea largă. Nu știu de ce, dar eu nu mai pot trăi în sătucul ăsta. M-aș însura, însă, aici, nu găsesc o fată care să-mi placă. Măine plec.

- Ce vorbe sunt astea, fiule? zic eu, în timp ce nevasta se pune pe plâns. Fata de peste vale este frumoasă, harnică și serioasă. Ți se potrivește, te însori cu ea și-ți faci o casă aici, lângă a noastră, căci „casa ta să fie cât de rea, / tot mai bine este în ea”, spuneau bătrânii noștri. Unde crezi că vei găsi locuri mai bune ca aici? Și nu este bine să-ți părăsești satul în care te-ai născut, casa părintească și părinții. Exemplul tău îl vor lua și frații tăi, noi rămânem singuri și îmbătrânim. Cine va avea grijă și de noi la bătrânețe? Cine ne va da o îmbucătură și o cană de apă când nu ne vom mai putea lua singuri?

- Nu știu, tată, nu știu. Eu mă duc. Cu voi rămân ceilalți și veți face cum vă va lumina Dumnezeu.

Zis și făcut. În ziua următoare, își pune flăcăul merinde în traistă și pornește la drum, lăsându-și părinții cu lacrimile pe obraji. Frații mai mici merg cu el să-l petreacă până trece dealul de la miazăzi. Acolo, se îmbrățișează și se despart. Frații îl roagă să nu uite de părinți și nici de ei. Ar fi bine să se întoarcă în sat, după ce își găsește ursita. Fratele cel mare făgăduiește că așa va face și se duce fără să se uite înapoi.

Cei doi copii se înapoiază acasă și ne spun cum l-au sfătuit pe fratele lor mai mare și cum acesta le-a făgăduit că se va însura și va reveni în sat. (...)

Grigorie M. CROITORU

O spărtură în toamna târzie

Mașina înghite cu viteză kilometru după kilometru. Rece și precis, timpul trece implacabil. Mă apropiu de sfârșitul călătoriei, parcă prea repede. Pare a fi ultima zvâcnire înainte de punctul terminus al tuturor deplasărilor mele.

Cel de la volan nu-mi intuieste frământările. El este un pragmatic, un om al banului, mereu în dispută cu cei de la circulație. Când nu înjură, mormăie înfundat: «Nu ne mai trageți pe dreapta...»

Ce-i pasă lui de viața culturală, politică, artistică? Simte el ceva din frumusețile specifice dealurilor silvane, pe lângă care trece nepăsător?

Oprește la poarta instituției, îmi lasă bagajele la marginea drumului, își numără banii pe care-i dădusem pentru transport, își ia stereotipic rămas bun, și dispăre. Eu rămân. Privesc preț de câteva minute, vițel la poarta nouă, apoi îmi fac singur curaj și intru în *CĂMINUL PENTRU PERSOANE VÂRSTNICE*.

Prima impresie - favorabilă.

Doua drapele, un tricolor umbrit de un "albastru-nstelat" mă pun în gardă că trebuie să-mi verific ținuta ...

Deh! Nu-mi strică puțină prestanță.

„Oficial, îmi merge bine”...

În dreapta, un șir de brazi perfect aliniați, gardă regală de pe vremuri, gata pentru onor, sunt cuprinși parcă de un freamăt.

În stânga, pâlcurile de thuia păstrează și ele culoarea verde în perioada anotimpului alb.

Câteva tufe ofilite detrandafiri îmi amintesc că totul pe aici a cunoscut cândva și zile mai bune.

O livadă de meri, încă neculeși, aerul curat nepoluat, liniștea locului întregesc tabloul.

„Da, mă aflu în ținuturile Silvaniei”, îmi spun în gând.

Toate, parcă, îmi șoptesc: „Bine ai venit. De când te așteptăm! Ai ajuns acasă.”

Chiar și traseistul din mine realizează că aici a aruncat ancora definitiv.

Privesc în jur. Un gard de beton înconjoară câteva corpuri de clădiri, garaje, anexe, livada de meri, zona verde și delimitează spațiul în care se află *CASA PENTRU PERSOANE VÂRSTNICE*, denumire care sună mult mai bine decât umilitorul „AZIL”.

Diferențele sunt mari. În sens pozitiv. Nu doar denumirea, ci, practic, în favoarea celui inclus în sistem.

Lângă una dintre construcțiile alăturate zăresc o stivă de lemne, iar alături - o grămadă de cărbuni. Privesc oarecum surprins. De unde s-or fi aprovizionat? Știu că pe la noi s-au închis toate minele de cărbune neprofitabile.

Voi primi răspuns la toate. Fiecare lucru la vremea lui, așa precum și eu va trebui să explic multe din rătăcirile tinereții mele, mereu în căutarea unui castel ... de aur cu zmei, zâne, spiriduși...

Povești din perioada când alerg după himere și te trezești întotdeauna prea târziu, cobori cu picioarele pe pământ și eșuezi lamentabil.

Găsești un loc pentru depănarea amintirilor, undeva, așezat pe o bancă, lângă o femeie care, musai, trebuie să îngrijească o pisică ...

Vei căuta și tu un câțel și, atunci, ineditul cuplu, „două jucării stricate”, va încerca să întocmească un program viabil de apropiere a celor doi eterni dușmani, cânele și pisica ...

Nu vei mai avea timp să te preocupi pentru ce „mereu cântă-n soare peste tot cocoșii ...”

Tristă realitate ...

Intru.

În camere - căldură. Centrala termică funcționează mai mult decât satisfăcător. Combustibilul folosit dă randament,

chiar dacă este ieșit oarecum din tiparele liniei cotidiene. Și apoi este mult mai ieftin decât gazul metan sau curentul electric.

Management oportun.

Nu ținem pasul cu standardele europene, gândesc involuntar. Se pare că suntem rămași în urmă ...

E bine? E rău?

Dealul pe care este situat Caminul, e plin de verdeață, pășărele, pomi fructiferi... Natura-i încă vie ...

O altă „spărtură” în civilizația betonului atotînconjurător. Se vede treaba că pe noi cimentul nu ne-a prins cu totul în chingi...

Deci, bine că am rămas în urmă ...

Toamna a ocupat, calendaristic, doar jumătate din timpul care i-a fost hărăzit.

Adun un mic buchet de flori întârziate. Poate pentru un ceai, poate pentru a le păstra vremelnic într-un pahar cu apă, ca pe un reproș tardiv al „iubirii trecute și al speranțelor pierdute ...”

Merele roșii sănătoase, printre frunzele încă verzi, alcătuiesc un tablou reușit, ca atâtea altele, semnătură indescifrabilă a naturii veșnice.

În curte, pe bănci de lemn vopsite în alb, bărbați și femei, trecuți bine de vârsta maturității, adună căldura și lumina din puterea înjumătățită a soarelui tomnatic.

Poate că mulți dintre ei îngână în surdină: „Acolo vei plânge, unde nu te va vedea nimenea ...”, în original „Cei vârstnici ușor plâng ...”

Melancolii adânci, de sezon.

Destine umane, destine triste ...

O toamnă aparent tristă, nu numai pentru ei ...

„Câți ca voi, câți ca voi, îngâna un pițigoi ...”, ca să-l parafrazeze pe Topârceanu.

Vremea îi protejează. O spărtură văratecă, un respiro călduț în toamna instalată de drept în tiparele ei, atât de ușor recunoscutibilă de obicei prin ploaie, răceală, guturai ...

O copie reușită a unei „veri indiene” - două săptămâni de vară în octombrie, renumită cândva prin incendierea plantațiilor (de unde - căldura) și prin vânzolelilor umane ...

Arunc o privire de jur împrejur. Mă apropiu de mica terasă.

O doamnă în alb, desigur una din personal, își face apariția. Privește la cei de pe bănci, apoi se așează lângă o bătrânică.

O prinde ușor de mână, o mângâie blajin, apoi îi șoptește ceva. Cealaltă zâmbeste și îi răspunde bucuroasă.

Ce anume i-o fi comunicat? De ce se bucură așa de tare? Există o formula magică? Sau un limbaj comun...?

Greu de explicat pentru un profan.

Uneori cuvintele sunt de prisos. Dragostea e totul.

Mai târziu, pe coridor, în saloane, în sala de mese, văd aceiași atenție și grijă față de cei internați.

O spărtură în comportamentul înghețat al oamenilor moderni, o fărâma de căldură umană, o rămășiță din divinitatea primordială pusă de Creator încă de la Începuturi...

Căldură umană, nu cea solară, sau cealaltă, emanată de radiator...

Nu spunea oare un mare prozator maghiar: „Să fii bun până la moarte...”

Viața te învață; te corectează, te pedepsește și, uneori, te ajută, chiar dacă ești singur și îți șoptești trist, aidoma greierului din cunoscuta fabulă: „Cri, cri, cri, toamnă gri. Nu credeam c-o să mai vii...”

Lumini și umbre.

„Oficial, ne merge bine...”

Florin Leonard MOCANU

(Fragment din romanul: „APROAPE DE FINAL”.)

Proză scurtă pentru „Caiete Silvane”

Vorbitorul

Se întâmplă să-l aud uneori vorbind în gura mare pe coclauri, răstit de obicei, deși asta nu înseamnă neapărat că ar fi fost cu cineva. Nu bombăne ca omul care s-ar întâmpla să vorbească singur, ci rostește cuvintele răspicat, chiar sonor, doar că nu aud niciun fel de răspuns. Modul de frazare presupune preopinent, chiar mai mulți. Aruncă vorbele ca pe niște jerbe. Face pauze de parcă ar aștepta răspuns, ori răspundea cineva cu voce mai scăzută care nu ajungea la urechile mele. Din cauza vegetației înalte nu-l văd, îi aud doar cuvintele. Apoi am început să percep mecanismul: nu că ar vorbi singur, dar dacă se întâlnește cu cineva și schimbă câteva cuvinte își continuă apoi discursul fără să țină cont că interlocutorul a rămas pe undeva, ocupat cu treaba lui. Vorbitorul, asta e porecla lui în sat, și nu m-ar mira să și-o fi scornit-o cumva singur.

Scund, cândva roșcovan ca toți cei din familia lui, acum era prea cărunt să se mai observe. Ochi albaștri, apoși. Fața de un roșu aproape purpuriu. Pălării pleoștite, fie că e cea de vară, fie că e cea de iarnă.

Trece prin fața porții și vorbește cu mine fără să mă privească în ochi și nu m-ar mira să continue discuția până ajunge în pădure, sau unde merge el cu căruța. Vrea să-i fac o poezie. Îmi oferă primul vers: „Omule cu calul sur” – el însuși fiind acela. Îl răcnește tare, îl proclamă, să aud cum sună, să prind ritmul, să percep rima. „Unde-i mânzul să ți-l fur”, continui eu prompt și facil.

E încântat și așteaptă urmarea, poezia toată. Câteva strofe măcar, cât poate el ține minte pe de rost.

„Mai târziu, când ne mai vedem”, îl potolesc eu. „Nu e simplu, treabă grea”.

Rămâne nedumerit o clipă, de parcă versurile ar fi luate-o razna. Apoi salută vesel cu două degete și-și vede de treabă. Biciul e înfipț undeva la capra căruței, ca o antenă.

Nu uită ce i-am promis și când trece cu căruța prin fața casei mele mă ocheste, ridică pălăria de pe ochi și recită distihul și așteaptă să vadă cum mă descurc. „Nu-l mai ai, deci l-ai vândut?” ofer eu. Se oprește, se încruntă, dar nu-i vine nimic în minte. Nu i se putea cere lui să aibă talent. Eu eram poetul, la urma urmelor. Eu potriveam cuvintele.

„L-ai pierdut sau l-ai băut?” întreb tot eu. Putea să fie adevărat.

Repetă totul de la început, memorează și deocamdată e mulțumit. Vom continua când ne vom mai vedea. Trage de hățuri deja altfel, nu folosește biciul, el și calul sunt de-acum eroi de baladă.

Îl aud cum începe să declame ca un stentor înainte de-a ajunge în dreptul porții mele, fără măcar să se asigure că

sunt în curte. Apoi comentează, spune că despre el se va scrie o poezie, va ajunge faimos. Parcă ar avea căruța plină cu oameni care nu știu nici pe departe cine este el. Nu-și pierde niciodată firul vorbelor, asta nu, acestea ies ca niște panglici, hazoase chiar și când (am spus) nu există interlocutor.

Și apoi iată că-l găsesc într-o noapte culcat pe asfaltul rămas cald încă de peste zi. Prăvălit acolo, mai bine zis. Eu veneam de la pescuit și întinericul mă prinsese undeva la jumătatea drumului spre sat. Între clădirea deja pustie a Bufetului și izvorul uitat deschis, care se auzea cum curge de la țeava lui de zinc, undeva în dreapta, zăcea lungit ca un sac de cartofi peste linia albă care marca mijlocul șoselei. O șosea altfel circulată peste noapte de camioane uriașe.

M-am apropiat să văd despre ce e vorba, încă nu bănuiam că ar putea fi un om, un om viu, inert însă de parcă ar fi căzut din negrul cerului. Când l-am întors cu fața în sus și l-am întrebat: „Ce ai omule? Ai pățit ceva?” mi-a răspuns: „Nu. Sunt doar beat!”

Atâta tot deci. Am încercat să-mi amintesc, alarmat, când trecuse ultima oară pe lângă mine una din mașinile acelea lungi, cu faruri orbitoare și claxoane răgușite. Din acelea care trăgeau parcă vântul în urma lor. Ceva trebuia făcut.

„Să nu te trag la margine, să nu te calce un camion?” întreb eu.

Și îmi răspunde ca și cum asta ar fi doar problema mea. Cu voce scăzută, guturală, pe care i-am recunoscut-o după cum accentua consoanele.

„Dacă poți.”

Alexandru VLAD

Caiete Silvane

Revistă de cultură

ISSN 1454-3028

on-line: ISSN 2247-7365

Adresa redacției: Zalău, Strada Unirii, nr. 7, Sălaj,
România; Tel./fax 0260/612870;

e-mail: caietesilvane@yahoo.com; www.caietesilvane.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă
al Județului Sălaj, sub egida Consiliului Județean Sălaj,
a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău
Serie nouă, Anul VII, Nr. 12 (83), decembrie 2011.
Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 3 lei

Colectivul de redacție:

Daniel Săuca - redactor șef

Daniel Hoblea - secretar de redacție

Ileana Petrean-Păușan, Marin Pop - redactori

Viorel Mureșan, Györfi-Deák György, Viorel Tăutan,

Marcel Lucaciu, Imelda Chința, Simone Györfi, Carmen Ardelean

- redactori asociați;

Marius Soare - tehnoredactor

Responsabil de număr: **Daniel Hoblea**

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între: Consiliul Județean Sălaj; Instituția Prefectului Sălaj; Primăria Zalău; Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj; Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Filiala Zalău; Biblioteca Județeană "Toniță Scipione Bădescu" Sălaj; Inspectoratul Școlar Județean Sălaj; Arhivele Naționale Filiala Sălaj; Cenaclul literar "Silvania"; Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.

Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

Revista "Caiete Silvane" este membră a Asociației Publicațiilor Literare și Editurilor din România (APLER) și a Asociației Revistelor și Publicațiilor din Europa (ARPE).

Tiparul realizat la Tipografia Color Print Zalău,
Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-661752

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale, factorii poștali, prin Damco și prin redacție (achitând suma de bani aferentă abonamentului dorit în contul Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj:

RO58TREZ5615010XXX006033

deschis la Trezoreria Zalău,

la care se adaugă taxele poștale de expediere).

Prețul unui abonament pe o lună este de 3 lei. Pentru orice nereguli privind difuzarea vă rugăm să ne contactați la telefon 0260-612870. Revista poate fi achiziționată și de la librăria de lângă Muzeul Literaturii Române din București.

Sumar

Alexandru Vlad, Scherzo p. 1

Roxana Cristian, Întruparea Domnului și înfierea omului (Icoana Rugului aprins de la mănăstirea Antim) pp. 2 – 9

Elena Dulgheru, Artă, comerț, credință: Crăciunul de pe ecrane p. 10

Cristina Sava, Sacralitatea poeziei și poezia sacralității pp. 11-13

Ileana Petrean – Păușan, Dascălii – dăinuitori de tradiții pp. 14-15

Augustin Mocanu, Repertoriul de colinde din zonele Sălajului și Codrului pp. 16-23

Marin Pop, Sărbători de altădată la Bobota pp. 24 – 27

Györfi – Deák György, Calea iernii someșene pp. 28 – 30

Claudiu Mesaroș, Universal și particular în istoriografia filosofică. Problema filosofiei naționale pp. 31 – 34

Marcel Lucaciu, Emil Trif – istorie și destin p. 36

Carmen Ardelean, „Piruet pe poantele singurătății” pp. 37 – 38

Ileana Petrean – Păușan, Fatalitatea bolovanului la români p. 38

Imelda Chința, Memoriile inedite ale unei supraviețuitoare pp. 39 – 40

Ioan F. Pop, Peripatetisme p. 40

Poeme de **Viorel Mureșan** pp. 41 – 43

Lucian Perța, Adalbert Gyuris p. 43

Boris Marian, Amintiri din Zalău p. 43

Poeme de **Ioan Pavel Azap** p. 44

Grigorie M. Croitoru, Întâmplări șoptite în seri cu lună p. 45

Florin Leonard Mocanu, O spărtură în toamna târzie p. 46

Alexandru Vlad, Vorbitorul p. 47

**Tuturor colaboratorilor
și cititorilor noștri,
Sărbători Fericite! și
La Mulți Ani!**

Galele APLER - ediția a XIII-a

Foto: Florina Zaharia

Galele APLER - ediția a XIII-a

În zilele de 8-10 decembrie 2011 a avut loc, la Câmpina, ediția a XIII-a a **Galelor APLER**. Tema dezbaterii din prima zi fost *Criza mondială și industria editorială din România. Soluții, deziderate*. Dezbateri. Moderator: prof. univ. dr. Cristian Niculescu.

Vineri, 9 decembrie 2011, al orele 11.00, s-a discutat despre *DECULT – proiect realizat de „FEDCR Muntenia Sud” din Fonduri Europene. Obiective generale și specifice în domeniul editorial din România*. Dezbateri condusă de Lucia Ovezza și Dan Mircea Cipariu

La orele 18.00, în sala George Hanibal Văleanu de la Casa Tineretului, s-au acordat Premiile APLER pentru 2010.

Juriul a fost format din prof. univ. Mircea Martin (președinte), prof. univ. dr. Vasile Spiridon (critic literar), dr. Radu Voinescu (critic literar), dr. Dorana Coșoveanu (critic de artă). Moderatorul și prezentatorul Galelor APLER: scriitorul Dan Mircea Cipariu. Câștigătorii acestei ediții sunt **Editura MNLR, Revista Cultura, Mircea Dumitrescu, Liviu Franga, Mihaela Albu, Gabriel Rusu**.

„Acum 13 ani, Romul Munteanu, Ion Tomescu și cu mine puneam la cale un eveniment care să răsplătească aparițiile editoriale, cei mai buni autori, cele mai bune edituri, cele mai bune reviste.”, a rememorat **Dan Mircea Cipariu**, moderatorul Galei, începuturile acestui eveniment care a devenit un reper cultural anual constant.

Președintele APLER, **Ion Tomescu**, a deschis Galele, ținând un scurt discurs: „Parcă ieri era ediția I, la care a participat și Laurențiu Ulici. De-a lungul timpului, aceste gale nu ar fi fost posibile fără un grup de prieteni, care m-au ajutat. Am inițiat și încercat să facem câte ceva spre binele breslei, să arătăm celor care ne conduc problemele cu care ne confruntăm.”

Premiul „**Romul Munteanu**” pentru editura anului: **Editura Muzeului Literaturii Române**, București, director **Lucian Chișu**.

„Mulțumesc că APLER acordă acest premiu care poartă numele unui editor la școala căruia ne-am format mulți dintre noi.”, a spus Ana Munteanu, fiica lui Romul Munteanu.

Premiul „**Revista anului**”: Revista „**Cultura**”, București,

director **Augustin Buzura**

„Am fondat revista pe vremea când conduceam ICR-ul, apoi, acum 6 ani, prin Fundația Culturală Română, 6 ani pe care i-am și celebrat de curând. (...) Niciodată nu știm dacă vom avea fonduri de la an la an, de la număr la număr, dar este cea mai liberă revistă din România.”, a spus Augustin Buzura.

Premiul „**Graficianul anului**”: **Mircia Dumitrescu**, pentru ilustrația volumelor editate de Editura MNLR: „În curtea cu pavajul gri” de Augustin Frățilă și „Orașul cu un singur locuitor/ La ville d`un seul habitant de Matei Vișniec”, Editura MNLR.

„Nu vă mirați că Mircia nu este aici, pentru că întotdeauna a fost un mare chiulanguiu. Mircia se află astăzi la al XX-a premiu, ceea ce este o performanță. El nu a avut timp să îmbătrânească, pentru că tot timpul are ceva de făcut. Noi ne-am obișnuit să facă tot felul de ilustrații, uneori comice, uneori serioase, dar, de fapt, el este un om al cărții pe care o iubește, intră în sufletul ei, o face și mai frumoasă.”, a spus **Dorana Coșoveanu**.

Premiul „**Cezar Ivănescu**” pentru autorul anului 2010: „Scrisori din mica mea latinitate” de **Liviu Franga**, Editura MNLR.

Premiul pentru critică literară „**Dan Alexandru Condeescu**”: „În labirintul cărților” de **Mihaela Albu**, Editura Aius.

„Sunt membru APLER, sunt cu tot sufletul în APLER.”, a spus Mihaela Albu.

Premiul pentru jurnalism cultural: **Gabriel Rusu**, TVR Cultural.

„Mie mi-a fost foarte simpatic Sașa Pană. El a fost contemporan cu acei scriitori și artiști români care «au dat la apă» cultura română, cultura interbelică, perioadă pe care eu o iubesc foarte mult. După decenii, eu eram tânăr elev, apoi student, apoi tânăr profesor și tânăr jurnalist cultural. În toată această perioadă Sașa Pană publica multe cărți, pe care eu le citeam cu aviditate, despre acea perioadă. Eu văd că încep să trăiesc mult și-mi amintesc de Sandu Condeescu, de Constantin Stan etc.”, a spus Gabriel Rusu.

Revista „*Caiete Silvane*” a fost reprezentată la această ediție a Galelor APLER de redactorul șef Daniel Săuca.